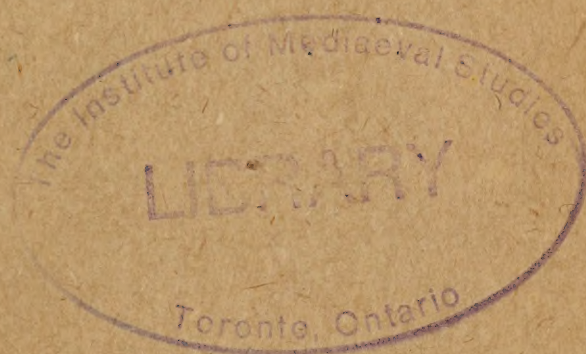
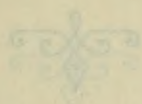

gift

knjižnice.

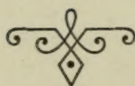

HRVATSKA KNJIŽNICA
MATICE SLOVENSKE

KNJIGA VI.

NARODNE PESMI HRVATSKO-SRBSKE

I. JUNAŠKE

LJUBLJANA 1913.

IZBRANE NARODNE PESMI

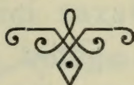
HRVATSKO-SRBSKE

I.

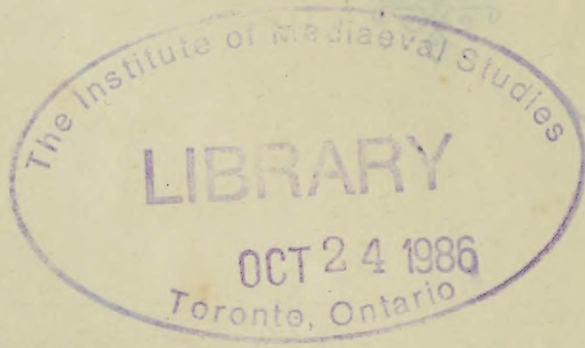
JUNAŠKE PESMI STAREJŠIH ČASOV

PRIREDIL

DR. BRANKO VODNIK

TISKALA
TISKARNA BORANIĆ I ROŽMANIĆ V ZAGREBU

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
OCT 24 1986
Toronto, Ontario

O junačkim narodnim pjesmama.

1. Postanje i razvitak narodne epike.

Stari Slaveni bit će da nijesu imali junačke narodne pjesme, već se ona razvila kasnije, pa je prema tome nijesu ni Hrvati i Srbi sa sobom donijeli na jug, već su je tek ovdje stvorili. Od svih Slavena razvili su narodnu epiku na sjeveru Rusi, a na jugu Hrvati, Srbi i Bugari. Junaci, o kojima pjevaju ruske narodne pjesme, redjaju se oko kijevskoga kneza Vladimira (980—1015.), a neprijatelji, s kojima se biju, jesu Tatari, Litavci i Poljaci. Zajednički biljeg i sadržaj narodne epike južnih Slavena jest borba s Turcima. Kako su se širili valovi ove dugovjeke borbe, tako se razvijala i širila naša junačka narodna pjesma, a jamačno je s njome i postala, ili ako je postojala pred dolaskom Turaka u Evropu, onda su je novi dogadjaji preobrazili i podali joj svoja obilježja.

U narodnoj našoj epici razabiramo dva glavna skupa, od kojih svaki ima svoje biljege. Prvo je *općeno narodna epika*, kojoj pripadaju pjesme, što se pjevaju u svim ili bar u mnogim hrvatskim i srpskim krajevima, a gdješto su poznate i Bugarima i Slovencima. U ovim pjesmama ima malo historičkoga sadržaja, te je mjesto historičkoga dogadjaja obično neki konvencionalni motiv sadržaj pjesme. Junaci, o kojima čitav narod pjeva, živjeli su u XIV., XV. i XVI. stoljeću. Hajduci i uskoci jesu posljednja historička imena, o kojima se pjeva nesamo u kraju, gdje su živjeli i borili se, nego i po čitavu narodu, kod Hrvata i Srba. U ovim

pjesmama ima i najviše sačuvane starine, te ih zovemo i *pjesmama starijih vremena*. Drugo je *pokrajinska narodna epika*, koja pjeva o pojedinim junacima i dogadjajima, što i nijesu imali općeno narodno, već više pokrajinsko značenje. Tako imamo ciklus narodnih pjesama o slavonskim vojnama u XVIII. stoljeću, crnogorski ciklus vladike Danila o oslobodjenju Crne Gore od Turaka (1707.), ciklus Karadjordjev o ustanku srpskom za oslobodjenje Srbije (1804—1813.), veoma bogat i lijep ciklus muhamedovskih narodnih pjesama, što ih pjeva naš narod Muhamedova zakona o svojim junacima i t. d. Ove su pjesme poglavito historičke, često su samo kronika dogadjajâ, pa zato obično i nemaju osobite pjesničke vrijednosti, a nastale su u novije doba narodne epike i pjevaju se redovno samo u onim krajevima, gdje su i nikle.

Narodna epika u pravome smislu riječi jest samo ona, koja je zahvatila čitav narod. Ona je najstarija i najljepša, a junaci, o kojima pjeva, jesu doista narodni junaci. Njihova su imena narodu tako omiljela, da je oko njih kroz stoljeća razvijao epsku gradju, pa se ova epika sama sobom raspada u nekoliko ciklusa, od kojih je svaki vezan o neko vrijeme, dogadjaj ili o neki skup junakâ.

1. *Ciklus pretkosovski*, u kojem se izdiže car Dušan Silni, car Uroš, kralj Vukašin i njegova braća Uglješa i Gojko;

2. *ciklus kosovski*, koji pjeva o boju na Kosovu, te mu je pozadina historička, a po ljepoti pjesama, obilju i etičkoj visini motivâ i s mnoštva junaka to je klasičan ciklus narodne epike;

3. *ciklus Marka Kraljevića*, koji je sadržajem najobilniji, najrazličniji i najrašireniji;

4. *ciklus despotâ Brankovićâ*, koji pjeva o despotima Srbije i Srijema (1427—1502.);

5. *ciklus braće Jakšića,* koji pjeva o Mitru i Stjepanu Jakšiću, junacima iz Srijema;

6. *ciklus junakâ Hrvaćana i Ugričića,* u kojem se ističu Sibinjanin Janko, Sekula i Svilojević, pa hrvatski banovi Mirko Derenčin, Ivan Karlović i Nikola Zrinski, junak sigetski;

7. *ciklus hajdučko-uskočki,* u kojem su najvidjeniji junaci Starina Novak, Stojan Janković, Mijat Tomić, Ilija Smiljanić i uskok Ivo Senjanin.

Pored ovih ima u općeno narodnoj epici i *ciklus legendarni,* što čini osobitu cjelinu po svome sadržaju, koji je legendaran. Ove su pjesme veoma lijepe i duboke, a sabirači narodnoga blaga obično ih meću na prvo mjesto u zbirkama narodnih junačkih pjesama starijih vremena.

U narodnoj epici valja razlikovati dva elementa: historički dogadjaj i motiv. Malo ima pjesama u općeno narodnoj epici, koje bi pjevale o historičkom dogadjaju bez motiva; poviše imade pjesama, gdje se motiv veže s nekim historičkim dogadjajem; a najviše ima pjesama, kojima je sadržaj sâm motiv. Ovakve epske pjesme, kojima je motiv jedini sadržaj, ne pripadaju uvijek i u svim krajevima nekim odredjenim junacima; sveza je izmedju imena i motiva veoma slaba: što stara bugarštica pjeva o Svilojeviću, to se pjeva u jednoj Vukovoj pjesmi o Janku Jurišiću, a ima u Bogišićevoj zbirci i pjesma, gdje se isto pjeva o Sekuli.

U krasnoj pjesmi „Ženidba Gjurdja Smederevca" motiv jest ovo: Gjuradj prosi djevojku u kralja dubrovačkoga, i ovaj mu je daje, ali snuje prijevaru. Kad su došli Gjurdjevi svatovi, kralj ne dâ Jerine, već traži, da svatovi izvrše junačke zadaće: dvoje Latinčadi poziva kuma na megdan (izvršio Grujica Novak), zatim treba da netko preskoči tri konja viteza i na njima tri bojna koplja k nebu okrenuta

(izvršio Relja Krilatica), a treća je zadaća: strijeljanje jabuke na kuli (izvršio Miloš Obilić). Poslije toga više silom nego milom odvodi djever Marko Kraljević Jerinu Gjurdju. Osim imena glavnih lica u ovoj pjesmi nema ništa historičko, i čitava je fabula pjesme osnovana na motivu, koji nije vezan baš na ove junake. U pjesmi „Ženidba cara Dušana" pjeva se jednako o caru Dušanu, gdje sve tri zadaće izvršuje Miloš Vojinović. U XVIII. je stoljeću čuo Fortis u Dalmaciji istu pjesmu o Sibinjaninu Janku, gdje izvodi tri junačke zadaće mladi Sekula (Viaggio in Dalmazia, I. 71—73.), a to je ona ista pjesma, što ju je u „Razgovoru" zapisao Kačić dodavši, da je „općenito pivaju Dalmatinci, Bošnjaci, Ličani".

Ovo svojstvo slobodna kretanja, promjenljivosti i priljubljivanja čini motive narodne epike *konvencionalnima* po upotrebi, a po svome postanju oni su ponajčešće *internacionalni*. Tako je na pr. pomenuti motiv o ženidbi najvidjenijih junaka naše općeno narodne epike našao ruski naučenjak Halanski u starom njemačkom epu „Nibelungenlied", gdje se jednako crta ženidba Guntera sa Brunhildom. Tako je dokazano, da su i drugi najznatniji motivi u našoj narodnoj epici internacionalni, a mogli su k nama doći: 1. kroz sredovječnu književnost, i to bizantinsku i zapadno-evropsku; 2. dodirom našega naroda s drugim narodima; tako su k nama došli na pr. preko Turaka motivi perzijski i arapski; 3. poneki motivi zajednička su baština svih indoevropskih naroda iz onoga doba, kad su oni živjeli zajedničkim životom, pa su sačuvani do danas kod različitih najudaljenijih naroda, što pripadaju porodici Indoevropljana. Tako se na pr. motiv o zmiji mladoženji, koji se nalazi u staroindijskoj Panjčatantri, najvjernije sačuvao u našoj narodnoj pjesmi, gdje se priča, kako je kraljica budimska rodila zmiju, a kralj joj isprosio kćerku cara od

Prizrena; kad se kraljica noću dokrala do odaja mladenaca, opazi na jastuku od zmije košulju, a na dušeku krasna junaka uz Prizrenku, pa ukrade zmijsku košulju te je spali, a ujutro nadjoše mrtva junaka, i majka ostade bez svoga sina.

Kakogod su konvencionalni motivi najjači faktor u našoj općeno narodnoj epici, i po njima ona je postala onakva, kako je danas poznajemo, ipak narodna epika ima svoj izvor u historičkim dogadjajima. Oni su pokretalo narodne epike. U njoj svuda pretežu konvencionalni motivi, ali ipak kulturno-historijska pozadina istinita je tu i vjerna: narodna epika starijih vremena ogledalo je feudalnoga doba, našega srednjega vijeka, sa svim obilježjima viteštva, i gdje je viteški život bio bujniji, tamo je ona u nas ljepše cvjetala, a kako je iz kojega kraja našega feudalizam nestajao, tako je i ona iščezavala.

Romantičari, potkraj XVIII. i početkom XIX. stoljeća, smatrali su narodnu poeziju tvorbom prostoga naroda. Uistinu narodna je epika izašla iz feudalnih dvorova i kula naše gospode, pa onda ušla u narod. U idilskom eposu „Ribanju" Petra Hektorovića (1487—1572.), patricija u Starom gradu na otoku Hvaru, dva pjevača pučanina za zabavu pjesniku, svome gospodaru, pjevaju lirsku narodnu pjesmu, jamačno vrlo staru:

Naš gospodin poljem jizdi,
  Jizda da mu je;
Na glavi mu svilan klobuk,
  Sinca da mu je.
U ruci mu zlatne knjige,
  Družba da mu je;
Prid njim sluga pisan poje,
  Na čast da mu je.

U ovoj pjesmi sačuvana je vjerna kulturna slika iz našega feudalnoga života: sluga idući pred svojim gospo-

darom pjeva mu u čast pjesmu, a uistinu, najstariji guslari i pjevači, o čemu u slijedećem poglavlju posebice govorimo, jesu u feudalnom odnošaju prema svome gospodaru: jedan guslar pjeva na dvoru Vladislava Jagelovića, drugi begu lipovskomu, Hektorovićeva dva pjevača pučanina pjevaju u čast pjesniku, vlastelinu hvarskomu, i napokon spominju se vojnici, koji pjevaju plemićima i svojim časnicima.

Na dvorovima naše feudalne gospode medju različitim dvoranicima, koji su gospodara pratili u ratu i s njim vojevali, ima i književan čovjek, koji se zvao „dijak". On je pisao povelje, pisma i obavljao sve slične poslove za svoga gospodara. U listini Kulina bana od god. 1189. spominje se „Radoje dijak", a još u XVI. stoljeću vidimo „dijaka" u Sigetu kod Zrinskoga, gdje čita vojnicima prisegu vjernosti prema gospodaru uoči boja. Ima razloga, te držimo upravo ove „dijake" u prvom redu osnivačima narodne epike. Riječ „dijak" ima značenje: literatus i poeta (književan čovjek i pjesnik). Petar Zrinski u predgovoru „Adrianskoga mora Sirene" ispričava se vitezovima, da nije svoje djelo pisao „kako d i j a k, nego kako krajinski vaš tovariš", hoteći da kaže, e mu nije pjesma zanat, kao „dijaku". U Zrinskoga, u prvoj pjesmi njegove knjige, „ptičice dijače", dakle „dijačiti" znači pjevati. U ugarskih Hrvata zovu se narodne pjesme, što ih je sabrao Fran Kurelac, „jačke" (riječ postala od „d'jačke"), pa u Bunjevaca još i danas „jačiti" znači pjevati. Fran Krsto Frankopan (umr'o god. 1671.) u svom „Gartlicu" zabilježio je ili spjevao na narodnu nekoliko pjesama, i on ih za razliku od drugih zove „d i j a č k e j u n a č k e", a Senjanin Pavao Ritter Vitezović (1652—1713.) jednu svoju pjesmu, u kojoj pjeva o boju, zove „Senjčica aliti d'j a č k a od sejnskoga na moru junačtva".

Feudalizam, a s njime i narodna epika, najduže se za-

držala u Bosni, naročito u njenoj Krajini, današnjem bihaćkom okružju, na dvorovima aga i begova, i tu je nauka još u najnovije doba našla u pjevačâ ova obilježja. Pjevač Avdo Karabegović, starac od 85 godina u Travniku, kazivao je, da nigda nije pjevao u kavani, dakle širokoj publici, već bijaše pjevač kod Hadži Rustambega Bišćevića u Bihaću, kojega je svuda pratio; zatim je služio kao pjevač u Travniku, kod različitih begova, kod jednoga 25 godina. On je pjevao kod njih na domu ili na poziv kod njihovih prijatelja. U prijašnja vremena imao je uopće svaki beg, aga ili dizdar uz barjaktara i pjevača, koji mu je ratnike zabavljao pjesmama. Dedaga Čengić, sin čuvenoga Smail-age Čengijića, imao je osobitoga pjevača, koji mu je i na putu pjevao. Naročito bijaše pjevačima sklon Husein beg Kulenović Staroselac. On je pjevače k sebi pozivao, i po dvojicu u isti čas držao u sebe, više mjeseci, pače pô godine; slušao je i ispravljao njihove pjesme, prepirao se s njima ili im pjevao svoje pjesme, i onda ih otpremao sa bogatim darovima. O Ljuboviću u Nevesinju i o drugima je riječ, da se o njima pjeva, jer su držali svoje vlastite pjevače.[1]

U ovakvim feudalnim krugovima treba da zamišljamo postanje narodne epike. Zato je ona i sačuvala feudalna obilježja naših kula i dvorova, tradicije naše feudalne gospode, od rijeke Marice do Drave, duh njihove okoline, i gdje je taj život bio bujniji, tu je ljepše i dublje cvala narodna epika, ogledalo kulturne povijesti svoje sredine, iz koje je izašla, i svoje okoline, u kojoj je živjela.

---

[1] Dr. M. Murko: Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner. Sitzungsberichte, 173. B., 3. Abh. Beč, 1913.

2. Najstariji glasovi o narodnoj epici.

Iz XV. stoljeća, kad je naša narodna epika bila jamačno već potpuno razvijena, sačuvana je o njoj samo jedna jedina vijest: na dvoru poljskoga kralja Vladislava Jagelovića i kraljice Jadvige spominje se god. 1415. srpski guslar. Popularnost je naših guslara domalo kod Poljaka bila tako velika i razvikana, da su se protiv njih morale izdavati osobite odredbe. Naših guslara bilo je i poslije u Poljaka. Poljski pjesnik Miaskowski (1549—1622.) crta nam u stihovima srpskoga guslara, gdje je tužan nakrivio glavu i vuče dugačko gudalo, pjevajući staru junačku pjesmu, „kako su pred godinama bili Turke Poljaci i hrabri Hrvati". Tako prvi glasovi o našim guslarima, dakle i o narodnoj našoj epici, dolaze iz Poljske, a neki utjecaj njezin u tim krajevima sačuvan je do danas u narodnoj epici galicijskih Rusina.

Rječitija su svjedočansva Slovenca Benedikta Kuripešića, koji u njemačkom putopisu „Itinerarium", opisujući svoj put iz Beča u Carigrad (1531.), izrijekom kaže: da u Hrvatskoj i Bosni mnogo pjevaju o Malkošiću i njegovim čestitim djelima; da Bošnjaci i Hrvati pjevaju još mnoštvo pjesama o Radosavu Pavloviću, a o Kobiloviću da se još i sada mnogo pjeva u Hrvatskoj i u Krajini.

Jedno izvješće grada Spljeta mletačkome senatu god. 1547. spominje, da je neki slijepi vojnik pjevao pjesmu o Marku Kraljeviću, a čitav ju je puk pratio, jer su je svi znali. To je dakle prvi pučki naš pjevač. Malo zatim spominje madžarski kronik Sebastijan Tinodi, u svojoj latinskim stihovima pisanoj kronici, nekoga Dimitriju Karamana kao najboljega guslara, koji je svojim pjesmama bio toliko uznio bega lipovskoga, da ga je ovaj obasuo darovima.

Nedaleko Spljeta, na ostrvu Hvaru, zabilježene su prve poznate nam junačke narodne pjesme. Petar Hektorović, iz Staroga grada na Hvaru, zapisao je u „Ribanju", idilskom epu, što ga je spjevao god. 1555., dvije epske pjesme: prvu o Marku Kraljeviću i bratu Andrijašu, a drugu o Radosavu Siverincu i Vlatku, vojvodi udinskom. Ove su dvije pjesme veoma znatne nesamo zato, što su najstarije poznate nam narodne junačke pjesme, već i zato, što ih je pisac točno iz usta pjevača zabilježio — kako sam veli — „ne priloživ jednu rič najmanju", i što je sačuvao takodjer njihov napjev.

U XVI. je stoljeću zabilježena samo još jedna narodna epska pjesma: o majci Margariti u „Vili Slovinci" zadarskoga pjesnika Jurja Barakovića (1548—1628.), što ju je — kako veli pjesnik — „jadovitno" bugarilo „dite mladolitno" na nekom piru.

Sve tri pomenute pjesme jesu bugarštice, t. j. junačke narodne pjesme dugačkoga stiha. Ovakve se pjesme nijesu pjevale samo u Dalmaciji, već ima potvrda i za Hrvatsku. Zadranin Brno Karnarutić, koji je, sva je prilika, bio kao vojvoda u službi Jurja Zrinskoga, sina junaka sigetskoga, u „Vazetju Sigeta grada" (1584.), u drugom dijelu, spominje, da su se za gozbe u Sigetu, prije opsade, pjevale „bugarkinje". U XVII. je stoljeću zapisao bugaršticu o Svilojeviću pjesnik Petar Zrinski, a jezik ove pjesme svjedoči, da ona potječe iz kraja, gdje se štokavsko narječje miješa s kajkavskim. Napokon je Juraj Križanić Javkanica (rodjen u Ribniku kraj Karlovca 1617.), otac sveslavenske ideje, bivši prognanik ruski u Sibiru, napisao o hrvatskoj narodnoj epici ove riječi: „Vidi enim convivio assidentes nobiles ac militares viros et post terga ipsorum stantes milites, qui canebant praedictas maiorum laudes. Omnia autem illa cantica continent laudes *Marci Cralevitii*, *Novaci*

Debeliaci, Milossi Cobilitii et aliorum quorundam heroum".[1] Križanić je zabilježio i dva narodna stiha, iz kojih vidimo, da su to bile bugaršćice, kojih se on sjećao iz svoga djetinstva „oko Kupe rijeke, u okolini gradova Dubovca, Ozlja i Ribnika".

Iz XVI. i XVII. stoljeća sačuvate su nam od junačkih pjesama narodnih samo pjesme dugačkoga stiha, a deseteračkim nema nigdje ni traga. Po našim svjedočanstvima pjevao je ovake bugaršćice hrvatski narod u Dalmaciji, Hrvatskom Primorju, Krajini, pače — prema Karnarutiću — bugaršćice pjevale su se i u Medjimurju.

Pomenuti glasovi nijesu jedini tragovi naše narodne poezije u ovo doba. Narodna pjesma, epska i lirska, bila je naročito u Dalmaciji tako bujna i jaka, da je živo utjecala i na umjetnu književnost. Trubadurska erotika, što se u Dubrovniku i Dalmaciji razvila potkraj XV. i početkom XVI. stoljeća, imajući kao svuda i u nas značaj pučke poezije, odaje tijesne veze s narodnom našom poezijom, pa se utjecaj narodne lirike opaža u pjesmama Šiška Menčetića (1457—1527.), a još jače Gjora Držića (1461—1501.) i Hvaranina Hanibala Lucića (umr'o 1553.). Lucićeva „Robinja", najstarija hrvatska drama svjetovno-romantičkoga sadržaja, postala je na osnovu narodne tradicije iz suvremene narodne epike. U „Osmanu" Ivana Gundulića (1588—1638.) takodjer se spominju narodne junačke pjesme, i to izrijekom bugaršćice.

U sredini XVIII. stoljeća javio se fra Andrija Kačić Miošić, (1696—1760.) iz Brista u Dalmaciji, sa svojom pjesmaricom „Razgovor ugodni naroda slovinskoga" (1756.), koji

---

[1] „Vidio sam naime, gdje kod gozbe sjede plemići i vojnički časnici, a za njihovim ledjima stoje vojnici, koji su pjevali o pomenutim slavnim predjima. A sve njihove pjesme sadrže slavu Marka Kraljevića, Novaka Debeljaka, Miloša Kobilića i drugih nekih junaka."

preokreće dotadašnje odnošaje izmedju umjetne i narodne poezije. On se u širem smislu povodi za pjesmom narodnom. Kačić sam sebe zove narodnim slijepcem guslarom, starcem Milovanom, skitajući se, kako veli „s guslam od Skadra do Zadra, od Mostara do Kotarâ". Poznavajući narodnu epiku u cjelini, iz različitih krajeva, on je usvojio njezin duh feudalnoga doba, u kome je ona postala i procvala, služio se njenim oblikom, čitavim pjesničkim priborom i motivima. Pjesme, o kojima on govori i za kojima se povodi, jesu deseteračke; bugarštice on nigdje ne spominje. Kačić je tako dobro pogodio ton narodne epike, da su njegove pjesme ušle u narod iz knjige, bile poznate u Dalmaciji, Hrvatskoj, Slavoniji, pače i u Srbiji, te su se pjevale kao prave narodne pjesme. Ako on i nije još sabirač narodnih pjesama, ipak u njegovu „Razgovoru" tri su deseteračke pjesme zabilježene s usta narodnoga pjevača: jedna o ženidbi Sibinjanin-Janka, druga o Sekuli, treća o gradu Zadvarju.

U slavonskoj književnosti XVIII. stoljeća opaža se jak utjecaj Kačića i narodne poezije, pa se i tu bilježe narodne pjesme. Matija Antun Reljković, u drugom izdanju „Satira" (1779.), zabilježio je prekrasnu narodnu pjesmu „Jakšići kušaju ljube", a pored toga imamo jedan požeški zbornik, u kome su od najveće česti ženske narodne pjesme, datiran iz godine 1798., a prešao je iz ostavštine Vj. Babukića u vlasništvo Matice Hrvatske.

U XVIII. stoljeću nastala je u Dubrovniku prva zbirka narodnih pjesama, i to bugarštica i deseteračkih. Osnovu je toj zbirci udario Dubrovčanin Gjuro Mattei (umr'o 1728.), a njegov je rad nastavio pjesnik Josip Betondić (umr'o 1764.) i još jedan po imenu nepoznat nam sabirač. U ovom dubrovačkom zborniku sačuvane su 33 bugarštice. I u arhivu Jugoslavenske akademije u Zagrebu sačuvana su nam dva

rukopisa bugaršticâ, takodjer iz XVIII. stoljeća. Teško je pouzdano reći, što je ove sabirače već sada navelo na taj posao. Kako je dikcija dubrovačke umjetne poezije postala prenatrpana, prenakićena, apstraktna i prazna, javio se u Dubrovniku u ovo doba književni pokret, tražeći prostotu, konkretnost, jedrinu, pa su možda prvi sabirači u svezi s ovim pokretom; a moguće je, da su oni htjeli i spasiti od propasti ovu staru vrstu narodne epike, koja se već početkom XVIII. stoljeća nalazila u opadanju, a potkraj XVIII. stoljeća već je iščeznula iz naroda, te je svuda zamjenjuju deseteračke pjesme.

3. Sabiranje narodnih pjesama u XIX. stoljeću.

Novo je doba za našu narodnu poeziju nastalo, kad se ona dostala ugleda u Evropi, jer smo je onda i mi počeli većma poštovati, pomnjivije sabirati i bolje se njome koristovati. Ovo doba pada potkraj XVIII. i u početak XIX. stoljeća. Prvi je upoznao Evropu s našom narodnom pjesmom talijanski naučenjak Alberto Fortis. On je izdao god. 1771. u Mlecima knjigu: „Saggio d'Osservazioni sopra l' Isola di Cherso ed Osero", pa već ovdje spominje hrvatsku narodnu poeziju po našim ostrvima i donosi u talijanskom prijevodu jednu junačku pjesmu, što ju je čuo u narodu, ali to je bila nažalost — Kačićeva poznata pjesma o Vuku Brankoviću i Milošu Obiliću. God. 1774. izašlo je u Mlecima novo njegovo djelo u dvije knjige: „Viaggio in Dalmazia". Tu pisac potanko govori o životu i običajima naših ljudi (zove ih „Morlaci") u Dalmaciji, po ostrvima i na kopnu, te ga i opet zanima narodna pjesma. U ovome se djelu nalazi divna prava narodna pjesma: *„Žalosna pjesanca plemenite Asan-aginice"* u hrvatskom originalu i u talijanskom prijevodu, — i ona je prva osvajala umne

naučenjake i velike pjesnike za našu narodnu poeziju i pronosila slavu njezinu u stranome svijetu.

Ova prva svijetla zraka hrvatske narodne pjesme prodrla je u Evropu baš u najzgodnije vrijeme. Upravo sada tražilo se iza proživjela pseudoklasicizma u čitavoj evropskoj književnosti nešto svježe, novo, prirodno. Jednostavnost Homerovih vremena („la semplicità de' tempi Omerici"), koju spominje i Fortis, govoreći o našoj Hasan-aginici, bila je općena težnja ovoga vremena. U to je doba već bila izašla zbirka staroengleskih i škotskih balada od biskupa Tome Percya (1765.), Macphersonove bardske pjesme i njegov Ossian. Dojam ove poezije bio je svuda golem, osobito u njemačkoj književnosti, a i Talijanac Fortis sam veli, da iznosi naše narodne pjesme zato, da se porede sa škotskima.

Fortisovo djelo „Viaggio in Dalmazia" prevedeno je odmah na njemački jezik (1775.), a u ovome se izdanju već nalazi pjesma o Hasan-aginici u njemačkom prijevodu: „Klaggesang von der edlen Braut des Asan-Aga". Malo zatim izašlo je ovo zanimljivo djelo i u francuskom prijevodu (1778.). Hasan-aginica tako se snažno dojmila, te ju je sada i Goethe preveo, a njegov je prijevod objelodanjen u prvome svesku Herderove zbirke narodnih pjesama „Volkslieder" (1778.), kojoj su potonji izdavači dali natpis: „Stimmen der Völker in Liedern".

Sada je bilo već svuda poznato, da naš narod ima krasnu narodnu poeziju, a zanimanje za nju je poraslo, kad je njemački filolog F. A. Wolf izdao knjigu: „Prolegomena ad Homerum" (1795.) i probudio homersko pitanje. Wolf je iznio teoriju, da Ilijadu i Odiseju nije spjevao jedan pjesnik, već da su različite narodne pjesme sastavljene u ove dvije cjeline u doba atenskoga tirana Pisistrata. Naša je narodna epika utvrdjivala tu teoriju te je obra-

ćala na se pažnju naučenjakâ. Johannes Müller pisao je u tom poslu Dubrovčaninu Gjuri Feriću, i dubrovački mu je pjesnik doista poslao 38 narodnih pjesama (1798.), ali u njegovu latinskom prijevodu izgubila se poezija originala.

Kad je zanimanje za našu narodnu epiku bilo najveće, pojavio se u Beču — Vuk Stefanović Karadžić. Od njega je učeni slavist Slovenac Jernej Kopitar doznao, da nemaju narodnu epiku samo Hrvati, nego da njome obiluju i Srbi. Vuk je prvi srpski, a najbolji — možemo reći — slavenski sabirač narodnih pjesama. On bijaše čovjek bez školskoga obrazovanja, samouk, pa nije mogao učenošću izopačiti narodnu pjesmu, a budući od prirode veoma nadaren te imajući uza se uvijek desnu ruku — Kopitara, mogao je shvatiti i riješiti veliku zadaću, koja ga je čekala. Vuk je došao u Beč god. 1813. i tu se upoznao s Kopitarom, koji ga skloni, da napiše narodne pjesme, što ih pamti, upravo onako, kako ih narod pjeva. I tako izadje već godine 1814. prva mala zbirka Vukovih pjesama. To je bila prva zbirka, s kojom je naša narodna poezija stupila pred strani svijet. Naskoro je Vuk izdao i drugu knjigu (1815.), a time je opet poraslo zanimanje za našu narodnu pjesmu. Malene ove zbirke obratile su na se pažnju tadašnjih velikana: Goethea, Dobrovskoga, Jakova Grimma i drugih. Ove su se pjesme prevodile na njemački. Mnogo ih je preveo sâm Kopitar, nešto Jakov Grimm, a najviše gospodja Therese Albertine Luise von Jacob, koja se po početnim slovima svoga imena nazivala Talvj, a Vuk je zove gospodja Talfija. Ona je izdala 1825. i 1826. god. u dva sveska „Volkslieder der Serben". Nju je na taj rad potakao Goethe, a pomagali su joj pri prevodjenju Vuk i Kopitar. Talfijin je prijevod točan, čist i lijep, te je postao ubrzo popularan. Ovim prijevodom prokrčila je sebi naša narodna pjesma put u širu čitaću publiku.

Vuk je sada putujući sistematički sabirao narodne pjesme po različitim hrvatskim i srpskim krajevima. On je izdao „Srpske narodne pjesme“: knjigu I.—IV. u Beču i Lipskom (1824—1833.), a poslije opet knjigu I.—VI. u Beču (1841—1866.). U I. knj. jesu ženske pjesme, u II.—V. junačke, a u VI. opet ženske. U njegovoj ostavini našlo se još mnoštvo pjesama, ali Vuk je za života izdao samo ono, što je najbolje i najljepše, pa zato i jest njegova zbirka još danas najbolja. Vukove izdane pjesme i sva njegova ostavina upotrijebljena je za veliko državno izdanje „Srpskih narodnih pjesama“ u devet knjiga (Beograd 1887. 1902.)

Za Vukom se povelo mnogo sabirača narodnoga blaga, medju kojima spominjemo ove:

B. Petranović: „Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine“, knj. I.—III. Beograd, 1867—1870.

Jukić-Martić: „Narodne pjesme bosanske i hercegovačke“. Osijek, 1858., II. izd. Mostar, 1892.

L. Marjanović: „Hrvatske narodne pjesme“ (iz Bosne i gornje Krajine). Zagreb, 1864.

K. Hörmann: „Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini“, knj. I.—II. Sarajevo, 1888—1889.

Zbirke bugarštica izdali su:

Fr. Miklošić: Volksepik der Kroaten. Beč, 1870.

V. Bogišić: „Narodne pjesme iz starih, najviše primorskih zapisa“. Beograd, 1878.

Najveću i najpotpuniju hrvatsku zbirku narodnih pjesama izdala je „Matica Hrvatska“. Ona je godine 1877. objelodanila „Poziv za sabiranje hrvatskih narodnih pjesama“, a odziv bio je neočekivan. Za deset godina imala je Matica više od stotinu zbornika narodnih pjesama iz svih hrvatskih krajeva. Matičina je rukopisna zbirka najveća zbirka naše narodne poezije, muške i ženske. Matica je doslije izdala pet knjiga „Hrvatskih narodnih pjesama“, i to:

I. knj. Junačke pjesme (starih vremena), uredili Dr. I. Broz i Dr. Stj. Bosanac;

II. knj. Junačke pjesme (o Kraljeviću Marku), uredio Dr. Stj. Bosanac.

III. i IV. knj. Junačke pjesme (muhamedovske), uredio Luka Marjanović.

V. knj. Ženske pjesme (balade i romance), uredio Dr. Nikola Andrić.

Narodne se pjesme sabiraju kod Hrvatu i Srba s tijekom cijeloga XIX. stoljeća, sad jače, sad slabije, a izlaze u osobitim zbirkama i časopisima. Ovaj je rad blagosloveno utjecao i na umjetnu književnost. U Srba i nije bilo umjetne književnosti na čistom narodnom govoru prije Vuka, pa su upravo njegove narodne pjesme stvorile književni jezik i živo utjecale na zametak mlade srpske književnosti. Kod Hrvata je ideja jedinstvenoga književnog jezika došla sama od sebe, jer su Hrvati imali staru dubrovačko-dalmatinsku, bosansku i slavonsku književnost na govoru narodnom, ali u doba hrvatskoga preporoda ipak utječu i na mlade naše preporoditelje najviše — Kačićev „Razgovor ugodni" i Vukove narodne pjesme, pa mi ne možemo shvatiti poeziju Stanka Vraza, Ivana Mažuranića, Grge Martića, Luke Botića i drugih, ako ne poznajemo naše narodno pjesništvo.

4. Bugarštice.

Bugarštice (katkad „bugarštine" ili „bugarkinje") zovu se narodne pjesme dugačkoga stiha, što su izumrle negdje potkraj XVIII. stoljeća, a pjevale su se, koliko zacijelo znamo, po čitavoj Dalmaciji i njenim ostrvima, po Hrvatskom Primorju i unutrašnjoj Hrvatskoj.

U bugaršticama najobičniji su stihovi šesnaesterac i pet-

naesterac, pa je u prvome odmor iza osmoga, u drugome iza sedmoga sloga, rastavljajući stih u dva dijela:

Tu je njega crna zemlja | i bez duše dočekala.
Dva su brata jezdili | planinome konja dobra.

Pored petnaesterca i šesnaesterca ima u bugaršticama stihova sa još više ili manje slogova. U tom slučaju drugi dio stiha iza odmora ima redovito osam slogova, a u prvom dijelu, ispred odmora, može biti najmanje pet, a najviše deset slogova. Prvi je dakle dio stiha veoma promjenljiv, a drugi se gotovo nigda ne mijenja.

Osobina u metrici bugarštica jest pripjev, koji imade gotovo redovito šest slogova. Pripjev ima svoje odredjeno mjesto: on dolazi iza prvoga stiha u pjesmi, dalje iza svakoga drugoga, a pjesma se svršava jednim stihom bez pripjeva. Bugarštica „Kraljević Marko i brat Andrijaš“ ima pripjev iza svakoga šestoga stiha, a ima bugaršticâ, koje i nemaju nikakva pripjeva. Pripjevi imadu sasvim muzikalni, lirski značaj: oni ne donose ništa novo, ne pomiču radnju ili dogadjaj, već izriču obično drugim riječima ono, što je u stihu već izrečeno, ili pjevač apostrofira lice, o kome pjeva, izriče mu svoju pohvalu, kudi ga ili ga žali. Osim rijetkih izuzetaka svi pripjevi u pjesmi mogu izostati, a ona ipak ostaje čitava.

Bugarštice pjevaju o junacima općeno narodne epike i o istim velikim dogadjajima, one obradjuju istovetne motive i imadu neke iste osobine pjesničke dikcije sa deseteračkim pjesmama. Istina, o pretkosovskim junacima ima u bugaršticama malo spomena, o Ivi Senjaninu i nema bugaršticâ, ali ne valja smetnuti s uma, da nam je danas od ove bogate vrste narodne epike, koja je cvala najmanje puna tri stoljeća, sačuvato i poznato tek oko stotinu pjesama.

Bugarštice su našemu ukusu bliže od deseteračkih pjesama, i ako su one pobilježene u doba, kad ih je već nesta-

jalo, pa su izgubile svoju prvobitnu svježost. One su nekako otmjenije, osobine feudalnoga života sačuvane su u njima jače, uopće odaju veću kulturu od deseteračkih pjesama. Sâm stih svojom duljinom lijepo obilježava epsku mirnoću i dostojanstvo, a pored toga je sam sobom raznoličniji i slobodniji od deseterca. Bugarštice se odlikuju jedrinom i kratkoćom. Epsko ponavljanje, koje često beskrajno razvlači deseteračku pjesmu, u bugaršticama se uopće rijetko javlja. Bugarštice imadu obično 50—100 stihova, a deseteračke pjesme veoma su rijetko ovako kratke, nego obično imadu više od stotinu stihova, a često po nekoliko stotina, katkada pače hiljadu i više.

Bugarštice obično se smatraju specifičko hrvatskom narodnom epikom, jer su zatečene na hrvatskom području, od južne Dalmacije do gornje Hrvatske, pa se misli, da su deseteračke pjesme, dolazeći s istočnih krajeva, na ovome području u XVIII. stoljeću potisnule starije pjesme dugačkoga stiha. Ali jednako je vjerojatno i mišljenje, da su bugarštice živjele na čitavu području Hrvata i Srba, i da su ih svuda, najkasnije u Dalmaciji, zamijenile mladje deseteračke pjesme.

U Hektorovićevu „Ribanju" kaže pjevač Nikola Zet, da bugašticu pjeva „*srpskim* načinom". Misli se, da „način" znači napjev, kojim se pjevaju dvije bugarštice u „Ribanju", ali napjev je u svezi s oblikom pjesme, pa „srpski način" uistinu znači isto što bugarština. Iz XVII. stoljeća imamo jednu prigodnu pjesmu Jurja Križanića, koju on zove „davorija", latinski „epos heroicum", a počinje:

Kliknite mi silna çara, mila bratjo i družino:
Načni, mȏre, davoriju, ili ću ja zapêti.

Križanić se dakle poveo za oblikom bugarštica, što ih sâm, kako vidjesmo, spominje u svom kraju, i on dodaje uz ovu davoriju riječ „srpski" uz latinski dodatak „modi

et styli Sarbiaci"[1]. Prema tome vidimo, da stara narodna pjesma uz ime bugarštica ima atribut „srpski način", i to u XVI. i XVII. stoljeću, u Dalmaciji i Hrvatskoj.

Zanimljivo je pitanje, zašto se ove pjesme zovu „bugaršticeˮ i „bugarkinje". Ova riječ još danas znači: tužna pjesma, jadikovka, i onda uopće pjesma; a bugariti znači: tužno pjevati i onda uopće pjevati. Te se riječi nalaze samo u krajevima, gdje su nam zabilježene stare bugaršticė. Prema tome ove bi nam riječi ostale od starih pjesama, ali odakle njima to ime? V. Bogišić veli, da Arnauti, Turci i Cincari zovu bugarsku tanboru (to je naša tamburica) bulgarina, te pjevaju uz nju pjesme, a i u nas se jedna vrsta tambure za pratnju zove bugarija, pa bi bugarštica bila u svezi s ovim imenom, t. j. bugarštica prvobitno znači: pjesma, koja se pjeva uz bugariju. Ruski naučenjak N. Petrovski oslanjajući se na činjenicu, da pomenute riječi ne poznaju Srbi i da ona živi samo u hrvatskom narodu, gdje on stoji u dodiru s Italijom, izrekao je drugo mnijenje. On veli, da je riječ bugarštica došla k Hrvatima iz talijanskoga: poesia volgare, kojoj bijaše suprotna: poesia latina. Po glasovnim zakonima hrvatskoga jezika to je doista moguće, te bi prema tome riječ bugarštica značila ono, što ona i jest: pučka, narodna pjesma. Ovim dvjema možemo dodati i treće, naše tumačenje: pjesme dugačkoga stiha zovu se bugaršticе, ali ovom je nazivu stalni atribut „srpski način", a ta dva naziva nijesu se mogla sastati slučajno, bez sveze s imenom bugarskim i srpskim; prema tome bi bugarštica bila prvobitno pjesma, koja pjeva

[1] Pjesma štampana u knjizi „Triumphus Caesareus-Polyglotus (Rim, 1655.), koja je izdana u slavu cara Ferdinanda III., sa prigodnim pjesmama na različitim jezicima. U zbirci ima pored ove „davorije" po jedna Križanićeva pjesma latinska, „staroslovinska" i „hrvatska" („illyrice moderne"); posljednja poput „davorije" na štokavskom narječju, ali u čisto lirskom obliku (carmen Pindaricum).

o junacima iz bugarskih i srpskih strana, jer najstariji krug junaka naše općeno narodne epike izlazi doista iz Macedonije i Stare Srbije, a poslije zvala se bugaršticom s atributom „srpski način", i svaka narodna pjesma dugačkoga stiha.

5. Narodni guslari i pjevači.

Medju najstarijim vijestima o narodnoj poeziji našoj ima već pomena o narodnim guslarima i pjevačima. No mnogo više saznajemo o junačkim narodnim pjesmama, gdje se pjevaju, kako se pjevaju i tko ih pjeva, tek iz Vukova doba. U to su doba narodne junačke pjesme u običaju u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, ali najživlje i najviše se pjevaju po Bosni, Hercegovini, Crnoj Gori i po južnim brdovitim krajevima Srbije. Ovuda su gotovo u svakoj kući po jedne gusle, a po jedne osobito na stanu kod čobana, i teško je naći čovjeka, da ne zna gudjeti, pa i mnoge žene i djevojke znadu. „Pjesme junačke po narodu najviše raznose slijepci i putnici i hajduci. Slijepci radi prošnje idu jednako po svemu narodu, od kuće do kuće, i pred svakom kućom ispjevaju po jednu pjesmu, pa onda ištu, da im se udijeli, a gdje ih tko ponudi, ondje pjevaju i više; a o praznicima idu k manastirima i k crkvama na sabore i na panadjure[1] pa pjevaju po čitav dan. Tako putnik, kad dodje u kaku kuću na konak, obično je, da ga uveče ponude s guslima, da pjeva, a osim toga putem po hanovima[2] i po krčmama svud imaju gusle, pa putnici uveče pjevaju i slušaju; a hajduci zimi na jataku[3] danju leže u potaji, a po svu noć piju i pjevaju uz gusle,

---

[1] pȁnadjûr, m. sajam.

[2] hân, m. gostionica.

[3] jàtak, m. mjesto (kuća), gdje se sakrivaju i zimuju hajduci.

i to najviše pjesme od hajduka." Iz Predgovora k I. knj. Vukovih nar. pj.).

Vuk Karadžić od svih pjevača, što ih je čuo, najviše hvali Tešana Podrugovića i Filipa Višnjića.

Tešan Podrugović bio je rodom odnekud izmedju Bosne i Hercegovine. Iznajprije bio je trgovac pa poslije ubije nekaka Turčina, koji je njega htio ubiti, i tako prospe kuću i otide u hajduke, a kao hajduk prebjegne u Srbiju (1807.). Vuk ga je našao u Karlovcima (1815.) u najvećem siromaštvu, gdje siječe trsku i na ledjima donosi u varoš i tako se hrani. Tu je Vuk od njega umah zabilježio dvadesetak pjesama, a znao je Podrugović i više, ali uto se u Srbiji podigne buna na Turke, a Tešanu kao da udje sto šiljaka pod kožu i prijedje u Srbiju, da se nanovo bije s Turcima. On je znao još najmanje sto junačkih pjesama, osobito o primorskim, bosanskim i hercegovačkim hajducima i četobašama. „Nikoga ja do danas nijesam našao — piše Vuk o Tešanu — da onako pjesme zna, kao on što je znao. Njegova je svaka pjesma bila dobra, jer je on pjesme razumijevao i osjećao, i mislio je, šta govori." (Iz Predgovora knj. IV. Beč, 1833.). „On je vrlo lijepo znao udarati u gusle, ali pjevati nije znao (ili nije htio) nikako, nego je pjesme kazivao kao iz knjige; i za skupljanje pjesama taki su ljudi najbolji, jer oni osobito paze na red i na misli, a pjevači (osobito koji su samo pjevači) mnogi pjevaju i ne misleći šta, i znadu redom samo pjevati, i kazivati ne znadu." (Iz Predgovora knj. I.).

Filip Višnjić bio je slijepac pjevač rodom ispreko Drine iz sela Medjaša u nahiji zvorničkoj. Oslijepio je u mladosti od boginja, te je kao guslar bogoradeći prošao čitav bosanski pašaluk i došao do Skadra. I on je u doba ustanka prebjegao u Srbiju (1809.) te je živio u srpskim logorima kao pjevač pjevajući o dogadjajima, koji su se zbivali.

Tešan Podrugović umio je najljepše pjesme iz starijih vremena, a slijepac Višnjić pjevao je najbolje o ustanku za oslobodjenje pod Karadjordjem, dakle o suvremenim dogadjajima, i Vuk bijaše uvjeren, da je sve one pjesme Višnjić sam ispjevao.

Od Vukovih vremena do danas opet se znatno izmijenio život narodne epike. Pjevanje svuda je trglo unatrag, jer i u krajevima, gdje je Vuk našao narodnu epiku još u cvjetanju, nestali su danas ostaci staroga feudalnog, epskog života. Najživlje čuva se epika danas u sjeverozapadnoj Bosni t. j. bivšoj Krajini, današnjem bihaćkom okružju, naročito medju Muslimanima, i tu ima najviše pjevača, o kojima već bijaše govora. Muslimani ne pjevaju uz gusle, već kucajući u tamburu. U knjižnici Matice Hrvatske ima zbornik muhamedovske epike pjevača Salka Vojnikovića, sa 90 pjesama, koje imadu više od 80.000 stihova. Ali i medju muhamedovskim pjevačima danas sve se više javljaju pjevači, koji su naučili svoje pjesme iz knjiga, a to nije rijetka pojava ni u drugim krajevima, što je najjasniji znak, da se epika gubi. Ipak, izim Bosne i Hercegovine, narodna epika u ovome stanju opadanja još uvijek živi, naročito u sjevernoj Dalmaciji, u ravnim Kotarima, u Lici, osobito gdje graniči sa Dalmacijom i Bosnom, pa gdješto i po ostaloj Dalmaciji i ostrvima, ali gotovo iz dana u dan opaža se, da narodna epika iščezava i iz ovih posljednjih svojih skrovišta.

LITERATURA (najvažnija): Dr. N. Anadrić: Izabrane narodne pjesme. II. Ženske. Predgovor „O ženskim narodnim pjesmama". Zagreb, 1913. — В. Богишић: „Народне пјесме из старијих, највише приморских записа. Београд, 1878. (Predgovor o bugaršticama). — M. Ćurčin: Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur. Leipzig, 1905. — М. Халанскій: Южнославянскія сказанія о Кралевичѣ Маркѣ. Varšava, 1893. Opsežna objava T. Maretića o djelu, Rad, knj. CXXXII. —

V. Jagić: Gradja za slovinsku narodnu poeziju. Rad, knjiga XXXVII. (1876.). — J. Máchal: O bohatyrském epose slovanském. Prag, 1894. — T. Maretić: Naša narodna epika. Zagreb, 1909. — T. Maretić: Kosovski junaci i dogadjaji u narodnoj epici. Rad, knj. XCVII. (1889.). — Dr. M. Murko: Bericht über eine Bereisung von Nordwestbosnien und der angrenzenden Gebiete von Kroatien und Dalmatien behufs Erforschung der Volksepik der bosnischen Mohammedaner. Sitzungsberichte, 173 B., 3. Abth. Wien, 1913. — Dr. M. Murko: Die serbokroatische Volkspoesie in der deutschen Literatur. Archiv, XXVIII. (1906). — Павле Поповић: Преглед српске књижевности. II. izd. Beograd, 1913. Poglavlje: Народна књижевност. — Dr. F. Rački: Boj na Kosovu. Uzroci i posljedice. Rad, knj. XCVII. (1889.). — St. Novaković: Die serbischen Volkslieder über die Kosovo-Schlacht. Archiv III. (1879.). — I. Scherzer: Bugarštice. Rad, knj. CLXXXII. (1910.). — A. Soerensen: Beitrag zur Geschichte der Entwickelung der serbischen Heldendichtung. Archiv, XIV—XX. (1892—1898.). — M. Teršakoveć: Beziehungen der ukrainischen historischen Lieder zum südslavischen Volksepos. Archiv. XXIX. — J. H. Томић: О српским народним епским песмама. Београд, 1907. — Stj. Tropsch: Njemački prijevodi narodnih naših pjesama. Rad, knj. CLXVI. (1906.) — L. Zima: Figure u našem narodnom pjesništvu, s njihovom teorijom. Zagreb, 1880.

JUNAČKE
NARODNE PJESME.

I.

Ciklus legendarni.

Sadržaj je ovoga ciklusa legendaran. Ove su legende ponajviše preko crkve došle u narod, gdje su se iz njih izvile narodne priče i pjesme. U njima se ističe narodno vjersko shvaćanje, koje rado naginje k sujevjerju i fantaziji. U ponekim se takvim pjesmama čuva možda i koji trag negdašnjega našeg neznabožačkog života. Kao lica javljaju se u legendarnim pjesmama ponajviše narodu omiljeli sveci (Krstitelj Jovan, sv. Sava, sv. Nikola, sv. Ilija), ali je legendarno pjevanje prionulo i za neka lica iz pravih junačkih pjesama („Marko Kraljević i sv. Nedjelja").

I ime rimskoga cara Dioklecijana živi do danas u ovakvoj narodnoj pjesmi („Car Duklijan i Krstitelj Jovan"), kako u narodnim pričama živi ime rimskoga cara Trajana („U cara Trojana kozje uši"). Car Trojan po jednoj narodnoj priči živi na planini Ceru, u blizini Trojanova grada, u okolini Šapca. Svake noći on bi razvio krila i letio u Srijem, a odlažaše odavle prije sunca, jer se bojao, da ga sunčane zrake ne oprže. Jednoč odocni. Sunce ga stiže na putu, dohvati ga i sprži. Trojan je dakle zao duh, koji se boji sunca. I cara Duklijana učinio je narod krilatim zlim duhom: on je car djavolâ, koji je s neba skinuo sunce, pa ga čuva na pržini morskoj, dok mu ga ne otme Krstitelj Jovan.

U Hrvata, Srba, Bugara i Rusa sačuvata je uspomena na Trajana, jer se najznatnije ruševine u podunavskim zemljama pripisuju njemu te još i danas gdjegdje nose njegovo ime: a narodna mašta najradije naseljava ruševine sotonama, pa tako je i Trajan postao neka utvara. Rimski car Dioklecijan, koji je živio u našim krajevima te je u Spljetu sagradio veličanstvenu palaču, što je još danas jedan od najljepših sačuvanih spomenika rimskoga graditeljstva, mogao je na isti način ući u našu narodnu poeziju kao neko polumitičko biće.

Car Duklijan i Krstitelj Jovan.

Vino piju do dva pobratima
Na pržini nakraj mora slana;
Jedno jeste care Duklijane,
A drugo je Krstitelj Jovane.
Pošto su se napojili vina,
No da reče Krstitelj Jovane:
„Hodi, pobro, da se posigramo,
Ti korunom, a ja ću jabukom."
Pa skočiše te se posigraše:
Sveti Jovan otisnu jabuku,
Ona pade moru u dubine.
Tople su ga suze propanule,
No mu care riječ progovara:
„A ne plači, dragi pobratime!
Nemoj meni ugrabit korunu,
Ja ću tebi izvadit jabuku."
Jovan mu se Bogom kunijaše,
A da mu je ugrabiti ne će.
Tade care u more upliva,
A poletje Jovan na nebesa,
Pred Gospodom te je izlazio
Pa je pred njim riječ govorio:
„Bože vječni i presveti oče!
Hoću li se tobom zaklet krivo?
Hoću l' caru ugrabit korunu?"
Gospod njemu riječ govorio:
„O Jovane, moja vjerna slugo!
Zakuni se mnome triput krivo,
Teke nemoj mojijem imenom."
Sveti Jovan sletje na pržinu.
Tade care iz mora izide

I iznese u zubma jabuku;
Pa su opet igru zametnuli:
Sveti Jovan otisnu jabuku,
Opet pade moru u dubine,
A Jovana suze propanule;
No mu zbori care Duklijane:
„A ne boj se, mio pobratime!
Nemoj meni ti ukrast korunu,
Ja ću tebi izvadit jabuku."
Jovan mu se Bogom kunijaše,
Kune mu se Bogom po tri puta,
A da mu je ugrabiti ne će.
Car korunu vrže pod kapicu,
Kod nje stavi pticu zloglasnicu
Pa u sinje more uronio.
Sveti Jovan more zaledio,
On zaledi dvanaest ledova,
Pa ugrabi od zlata korunu
I poletje k nebu u visine,
A zakrkta ptica zloglasnica,
U dno mora care opazio
Pa se zagna moru iz dubine;
Tri je leda glavom prolomio
Pa se natrag opet povratio
I na glavu kami dohvatio,
Mali kami od hiljade oka,
I prolomi dvanaest ledova,
Pa je svoja rasklopio krila,
Za Jovanom u potjeru podje,
Dostiže ga na nebeskim vratma,

---

56. *kằmi,* po jugozapadnim krajevima mj. kamen.

57. *òka,* f. mjera. Oka ima četiri litre. U Srbiji se mjeri na oku sve, na pr. hljeb, meso, brašno, vino, rakija i t. d.

Za desnu ga nogu uhvatio,
Što dohvati, ono i okide.
Suzan Jovan pred Gospoda dodje,
Sjajno sunce na nebo donese,
I Bogu se Jovan požalio,
Kako ga je care nagrdio.
Gospod mu je tade govorio:

---

65. Dosad svuda bješe k o r u n a (corona, kruna), a ovdje s u n c e. Ovaj se dogadjaj i pripovijeda u narodu ovako: „Kad su djavoli otpali od Boga i utekli na zemlju, onda su i sunce odnijeli sa sobom, pa ga djavolski car nabio na koplje i nosio na ramenu. Kad već zemlja protuži Bogu, da hoće sva da izgori od sunca, onda Bog pošlje svetog Arandjela, da gleda, kako da uzme sunce od djavola. Kad sidje sveti Arandjeo na zemlju, on se udruži s djavolskim carem; ali se djavolski car osjeti, šta on hoće, pa se dobro uzme u pamet. Hodajući tako po zemlji njih dvojica zajedno dodju na more i stanu da se kupaju; a djavo udari koplje sa suncem u zemlju. Pošto se malo prokupaju, onda reče sveti Arandjeo: „De da ronimo, da gledamo, koji može dublje." A djavo mu odgovori: „Hajde de." Onda sveti Arandjeo zaroni i iznese u zubima pijeska morskoga. Sad treba i djavo da zaroni, ali se boji, da mu sveti Arandjeo ne odnese sunce. U tome mu padne na um, te pljune, i od njegove pljuvanke postane svraka, da mu čuva sunce, dok on zaroni i iznese u zubima morskoga pijeska. Kako djavo zaroni, sveti Arandjeo prekrsti rukom more, te na njemu postane led od 9 aršina debeo; pa onda spopadne sunce i pobjegne Bogu, a svrake stane kreka. Kad djavo čuje svračji glas, onda već vidi, šta je, pa se brže bolje vrati natrag. Kad gore, ali se more zaledilo, ne može napolje! Onda se brže bolje vrati opet na dno mora te uzme kamen i njim probije led, pa onda poteci za svetim Arandjelom! Onaj bježi, a ovaj za njim! Taman kad sveti Arandjeo korači jednom nogom k Bogu na nebo, djavo ga stigne te mu noktima iz tabana u druge noge iščupa velik komad mesa. Kad sveti Arandjeo dodje sa suncem onako ranjen pred Boga, onda zaplače: „Što ću, Bože, ovako grdan?" A Bog mu reče: „Ćuti, ne boj se; ja ću narediti, da svi ljudi imaju tako na tabanu kao malu dolinu." I tako Bog uredi, te u svijeh ljudi postane na tabanima u obadvije noge kao mala dolina. I tako ostane i do danas."

„A ne boj se, moja vjerna slugo!
Svakome ću tako učiniti.“
To je bilo, a Bogu za slavu.

Marko Kraljević i sv. Nedjelja.

Podranio Kraljeviću Marko,
Podranio u nedjelju svetu
Prije zore i bijela dana,
Podranio u lov u planine.
Nit se krsti, nit se Bogu moli,
Već on ide u lov u planine.
A kad dodje u lov u planine,
Lovi lova po gori zelenoj;
Ništa mu se ulovit ne dalo.
Sjede Marko pod jele zelene,
Vedro bilo, pa se naoblači,
Iz oblaka tiha rosa pada.
A u rosi zmija šarovita,
Pade ona Marku na grlašce
Pa se Marku oko grla vije,
Uz obraz mu glavu naslonila.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
Prepade se, kako nikad nije.
Hoće Marko da je skine s vrata,
Al se zmija ni krenuti ne da.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
Još se gore junak prepanuo,
Pa prihvati debela Šarina
I njemu se baca na ramena
Te potjera dvoru bijelome.
A kad dodje pred bijele dvore,
Bijeli mu dvori zatvoreni.

Viče Marko iza svega glasa:
„Otvor' dvore, stara majko moja!"
A kad li ga majka razumjela,
Išetala na prozor od dvora.
Kad vidjela svoga sina Marka
I na njemu zmiju šarovitu,
Teško se je stara prepanula
Pa pobježe u bijele dvore.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
Da je njemu majka pobjegnula,
Da mu dvore otvoriti ne će,
On je svoju ljubi dozivao:
„O Jelice, draga ljubi moja!
Otvori mi dvora bijeloga,
Oli sada oli već nikada.
Sada ću se dijeliti dušom.
A kad li ga ljubi razumjela,
Išetala na prozor od dvora.
Kad ugleda gospodara Marka
I na njemu zmiju šarovitu,
Teško se je mlada prepanula,
Pa zatvori prozora od dvora
I pobježe u kamare male.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
Da je njeg'va ljubi pobjegnula,
Cvili Marko iza svega glasa

---

39. *ljȕbi*, f. indecl. (po jugozapad. krajevima) mj. ljúba. U narodnoj pjesmi muž svoju ženu uvijek zove ljubom, a ona njega gospodarom, u ženskim pjesmama običnije vojnom, a u starijim pjesmama dolazi i riječ hrâbar i hrábro.

42. *ȍli* (po jugozap. krajevima), ili, ali, da li.

49. *prozora*, veoma često dolazi ovako u narodnim pjesmama genetiv mj. akuzativa poradi potrebe stiha (da izadje deseterac).

I dozivlje selu Andjeliju:
„Andjelijo, draga moja sele:
Ako spavaš u dušeku mlada,
Skoči mlada na noge lagane,
Otvori mi dvora bijeloga,
Oli sada ol veće nikada.
Evo ću se dijeliti dušom."
A kad ga je mlada razumjela,
Još je ona u dušeku bila,
Hitro skoči na noge lagane
Pa otvori prozora od dvora.
Kad sagleda svoga brata Marka,
Što mu se je jutros dogodilo,
Od žalosti jadna pocmililila
I ona se teško prepanula.
A Marko je seli govorio:
„Andjelijo, draga moja sele!
Uzmi, sele, sa grla mahrame
Pa omotaj desnu tvoju ruku,
Diži meni zmiju šarovitu.
Evo ću ti preminuti sada."
A kad li ga sele razumjela,
Pa pošeta niz bijele dvore.
Od dvora je vrata otvorila,
Diže ona sa grla mahrame,
Pa je desnu ruku omotala
I ona je zmiji govorila:
„Zaklinjem te, zmijo šarovita!
Što se jesi na Marka uspela?
Ol si, zmijo, od Boga poslana,

---

54. *Andjelija;* Marko Kraljević uopće nije imao sestre.
71. *màhrama,* f. rubac, koprena.

Ol si došla iz zelene trave?"
Tiho njojzi zmija odgovara:
„Andjelijo, Markova sestrice!
Što me pitaš, pravo ću ti reći!
Ja nijesam iz zelene trave,
Niti stojim u travi zelenoj,
Nego jesam od Boga poslana.
Ja nijesam zmija šarovita,
Nego ja sam sveta Nedjeljica.
Zašto junak Kraljeviću Marko,
— Silan junak, nikog se ne boji —
On je jutros rano podranio,
Nit se krsti, nit se Bogu moli,
Nego ide u lov u planine,
Da bi Marko lova ulovio.
Da se Marko nije prepanuo
I vratio dvoru bijelome,
Smrti bih ga umorila bila."
Pa je zmija Marku govorila:
„Hajde bolan Kraljeviću Marko!
Ti odskoči Šarca konja tvoga,
A prelomi sjajna džeferdara
Pa ne rani u nedjelju svetu,
Ti ne rani u lov u planine,
Neg se krsti i Bogu se moli."
To izreče zmija šarovita
Pa se Marku sa grlašca digne,
Pade ona u zelenu travu.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
On se skoči sa konja svojega.

---

105. *džefèrdâr*, džeferdára, m. puška, u koje je cijev od čelika damascenskoga (dževera).

Sele mu je Šarca prihvatila
Pa ga vodi u konjske podrume.
Uzme Marko sjajna džeferdara
Pa ga lomi na dvoje i troje,
Pa se vrati u bijele dvore.
On se krsti i Bogu se moli,
Posti Marko svetu nedjeljicu:
On ne pije vina crvenoga,
Niti ije mesa debeloga,
Neg fjelicu kruha ječmenice
I kupicu studene vodice.
Tako junak Kraljeviću Marko,
Tako Marko teško zapostio
Do starosti i do smrti svoje.

Braća i sestra.

Hrani majka devet milih sina
I desetu kćerku mljezinicu;
Hranila ih, dok ih othranila,
Dokle bili sini na ženidbu,
A djevojka bila na udaju;
Nju mi prose mnogi prosioci:
Jedno bane, drugo dženerale,
Treće prosi iz sela komšija.
Majka daje u selo komšiji,
Braća daju spreko mora banu,
Još su braća sestri besjedila:

---

115. *pòdrum,* m. u zgrade, koja je gradjena na kate, donji dio pri zemlji; konjušnica.

123. *fjȅlica,* f. kriška, zalogaj.

8. *kòmšija,* m. susjed.

10. *„spreko mora“* mj. ispreko mora.

„Ja ti podji, naša mila sejo,
Ja ti podji spreko mora banu,
Mi ćemo te često pohoditi:
U godini svakoga mjeseca,
U mjesecu svake nedjeljice."
To je sestra braću poslušala,
Ona podje spreko mora banu.
Al da vidiš čuda velikoga!
Ja Bog pušta od sebe moriju,
Te pomori devet milih brata,
Sama osta samohrana majka.
Tako stade tri godine dana.
Ljuto pišti sestrica Jelica:
„Mili Bože, čuda velikoga!
Što sam vrlo braći zgriješila,
Te me braća pohoditi ne će?"
Nju mi kore mnoge jetrvice:
„Kučko jedna, naša jetrvice!
Ti si vrlo braći omrznula,
Te te braća pohoditi ne će."
Ljuto pišti sestrica Jelica,
Ljuto pišti jutrom i večerom.
Al se milu Bogu ražalilo,
Pa on posla dva svoja andjela:
„Id'te dolje, dva moja andjela,
Do bijela groba Jovanova,
Jovanova, brata najmladjega;

---

12. *jä*; na ovome mjestu i češće u narodnim pjesmama ne znači ništa, nego se dodaje, da izadje čitav stih.

20. *mòrija*, f. kuga.

28. *jêtrvica*, f. dem. od jetrva; žene dvojice braće jetrve su jedna drugoj.

29. ***kȕčka***, f. kuja.

Vašijem ga duhom zadahnite,
Od groba mu konja načinite,
Od zemljice mijes'te kolače,
Od pokrova režite darove;
Spremite ga sestri u pohode."
Hitro idu dva Božja andjela
Do bijela groba Jovanova,
Od groba mu konja načiniše,
Njinijem ga duhom zadahnuše,
Od zemljice mijese kolače,
Od pokrova rezaše darove;
Spremiše ga sestri u pohode.
Hitro ide nejačak Jovane;
Kad je bio dvoru na pomolu,
Daleko ga seja ugledala,
Malo bliže pred njeg išetala,
Od žalosti vrlo zaplakala,
Ruke šire, u lice se ljube;
Pa je seja bratu besjedila:
„Jeste l' mi se, brate, zatjecali,
Kad ste mene mladu udavali,
Da ćete me često pohoditi:
U godini svakoga mjeseca,
U mjesecu svake nedjeljice?
Evo danas tri godine dana
Nijeste me jošte pohodili!"
Još je njemu seja besjedila:
„Što si tako, brate, potamnio
Baš kanda si pod zemljicom bio?"
Besjedi joj nejačak Jovane:
„Šuti, sejo, ako Boga znadeš!
Meni jeste golema nevolja:
Dok sam osam brata oženio

I dvorio osam milih snaha;
A kako se braća iženiše,
Devet b'jelih kuća načinismo;
Zato sam ti pocrnio, sejo."
I on bio tri bijela dana.
Oprema se sestrica Jelica
I oprema gospodske darove,
Da daruje braću i snašice:
Braći reže svilene košulje,
A snahama burme i prstenje.
Al je Jovo vrlo ustavljaše:
„Ti ne idi, moja mila sejo,
Dok još braće u pohode dodje."
Al Jelica ostanuti ne će;
Ona spremi gospodske darove.
Otale se Jovo podigao
I sa njime sestrica Jelica.
A kad blizu dvora dolaziše,
Kod dvora je prebijela crkva,
Pa besjedi nejačak Jovane:
„Ti počekaj, moja mila sejo,
Dok ja odem za bijelu crkvu:
Kad smo srednjeg brata oženili,
Ja sam zlatan prsten izgubio,
Da potražim, moja mila sejo."
Ode u grob nejačak Jovane,
A ostade sestrica Jelica
Čekajući nejačka Jovana.
Čekala ga, pa ga potražila,
A kod crkve mnogo novo groblje:
Tu se odmah jadu osjetila,

---

81. *bùrma*, f. gladak prsten bez kamena.

Gdje j' umr'o nejačak Jovane.
Hitro ide dvoru bijelome;
Kad je blizu dvora dolazila,
Al u dvoru kuka kukavica;
To ne bila sinja kukavica,
Veće njihna ostarjela majka.
A Jelica na vrata dolazi,
Ona viče iz grla bijela:
„Jadna majko, otvori mi vrata."
Stara majka iz dvora besjedi:
„Id' odatle, od Boga morijo,
Devet si mi sina umorila,
I men' hoćeš ostarjelu majku?"
A Jelica bila besjedila:
„Jadna majko, otvori mi vrata,
Ovo nije od Boga morija,
Već Jelica tvoja mila kćerka."
Pa joj majka otvorila vrata,
Zakukaše kano kukavice,
Rukama se b'jelim zagrliše,
Obje mrtve na zemlju padoše.

Bog nikom dužan ne ostaje.

Dva su bora naporedo rasla,
Medju njima tankovrha jela;
To ne bila dva bora zelena,
Ni medj' njima tankovrha jela,
Već to bila dva brata rodjena:
Jedno Pavle, a drugo Radule,
Medju njima sestrica Jelica.

6. Ova se pjesma pjeva i o braći Jakšićima.

7. Ovo je osobita vrsta poredjivanja, što je narodni pjevači najradije upotrebljavaju na početku pjesama. Ovakva je poredba sastavljena

Braća seju vrlo milovala,
Svaku su joj milost donosila,
Najposlije nože okovane,
Okovane srebrom, pozlaćene.
Kad to vid'la mlada Pavlovica,
Zavidjela svojoj zaovici
Pa doziva ljubu Radulovu:
„Jetrvice, po Bogu sestrice!
Ne znaš kaka bilja od omraze,
Da omrazim brata i sestricu?"
Al govori ljuba Radulova:
„Oj Boga mi, moja jetrvice!
Ja ne znadem bilja od omraze,
A i da znam, ne bih ti kazala:
I mene su braća milovala
I milost mi svaku donosila."
Kad to začu mlada Pavlovica,
Ona ode konjma na livadu
Te ubode vranca na livadi,
Pa govori svome gospodaru:
„Na zlo, Pavle, seju milovao,
Na gore joj milost donosio!
Ubola ti vranca na livadi."

---

od tri dijela: prvi je dio tvrdnja pjesničkoga prividjaja kao da je zbiljom, drugi je dio poricanje prividjaja, a treći je tvrdnja zbilje. Prividjaj (dva su bora naporedo rasla — medju njima tankovrha jela) u narodnoga pjevača tako je jak, te mu se pričinja zbiljom, pa radi velike sličnosti izmedju dva predmeta on u prvi čas zamjenjuje ono, što se poredjuje, s onim, s čime se poredjuje. Ovakve poredbe jesu osobina naše narodne poezije, no ima ih i u ruskoj narodnoj pjesmi, ali tu nema prvoga dijela poredbe, već samo drugi i treći, na pr.

Ne zabijelili se ono snijezi bijeli,
Zabijelila se u staroga sijeda brada.

13. *zäovica*, f. dem. od zaova, muževlja sestra.

Pavle pita sestricu Jelicu:
„Zašto, sejo, da od Boga nadješ!"
Sestrica se bratu kunijaše:
„Nisam, brate, života mi moga!
Života mi i moga i tvoga!"
To je bratac seji vjerovao.
Kad to vidje mlada Pavlovica,
Ona ode noću u gradinu
Te zaklala sivoga sokola,
Pa govori svome gospodaru:
„Na zlo, Pavle, seju milovao,
Na gore joj milost donosio!
Zaklala ti sivoga sokola."
Pavle pita sestricu Jelicu:
„Zašto, sejo, da od Boga nadješ!"
Sestrica se bratu kunijaše:
„Nisam, brate, života mi moga!
Života mi i moga i tvoga!"
I to bratac seji vjerovao.
Kad to vidje mlada Pavlovica,
Ona ode veče po večeri
Te ukrade nože zaovine,
Njima zakla čedo u kol'jevci.
Kad ujutru jutro osvanulo,
Ona trči svome gospodaru
Kukajući i lice grdeći:
„Na zlo, Pavle, seju milovao,
Na gore joj milost donosio!
Zaklala ti čedo u kol'jevci;
Ako li se meni ne vjeruješ,
Izvadi joj nože od pojasa."
Skoči Pavle, kanda se pomami,

---

38. *gradina*, f. bašča, vrt; isp. stih 73. „u zelenoj bašči".

Pa on trči na gornje čardake,
Al još sestra u dušeku spava,
Pod glavom joj zlaćeni noževi;
Pavle uze zlaćene noževe
Pa ih vadi iz srebrnih kora,
Ali noži u krvi ogrezli;
Kad to vidje Pavle gospodaru,
Trže sestru za bijelu ruku:
„Sejo moja, da te Bog ubije!
Bud mi zakla konja na livadi
I sokola u zelenoj bašči,
Zašt' mi zakla čedo u kol'jevci?"
Sestrica se bratu kunijaše:
„Nisam, brate, života mi moga!
Života mi i moga i tvoga!
Ako li mi ne vjeruješ kletvi,
Izvedi me u polje široko
Pa me veži konjma za repove,
Rastrgni me na četiri strane."
Al to bratac seji ne vjerova,
Već je uze za bijelu ruku,
Izvede je u polje široko,
Priveza je konjma za repove
Pa ih odbi niz polje široko.
Gdje je od nje kaplja krvi pala,
Ondje raste smilje i bosilje;
Gdje je ona sama sobom pala,
Ondje se je crkva sagradila.
Malo vr'jeme zatim postajalo,
Razbolje se mlada Pavlovica,
Bolovala devet godin' dana,
Kroz kosti joj trava pronicala,

---

64. *dūšek*, m. blazina.

U travi se ljute zmije legu,
Oči piju, u travu se kriju.
Ljuto tuži mlada Pavlovica
Pa govori svome gospodaru:
„Oj čuješ li, Pavle gospodaru!
Vodi mene zaovinoj crkvi,
Ne bi li me crkva oprostila.“
Kad to čuo Pavle gospodaru,
Povede je zaovinoj crkvi;
Kad su bili blizu b'jele crkve,
Al iz crkve nešto progovara:
„Ne id' amo, mlada Pavlovice:
Crkva tebe oprostiti ne će.“
Kad to začu mlada Pavlovica,
Ona moli svoga gospodara:
„Oj Boga ti, Pavle gospodaru!
Ne vodi me dvoru bijelome,
Već me veži konjma za repove
Pa me odbi niz polje široko,
Nek me živu konji rastrgaju.“
To je Pavle ljubu poslušao:
Priveza je konjma za repove
Pa je odbi niz polje široko.
Gdje je od nje kaplja krvi pala,
Ondje raste trnje i koprive;
Gdje je ona sama sobom pala,
Jezero se ondje provalilo,
Po jezeru vranac konjic pliva,
A za njime zlaćena kol'jevka,
Na kol'jevci soko ptica siva,
U kol'jevci ono muško čedo,
Pod grlom mu ruka materina,
A u ruci tetkini noževi.

II.

Ciklus pretkosovski.

Najstarija historička lica narodne epike padaju u doba prije pogibije na Kosovu polju (1389.). Ovome pretkosovskome krugu epskih junaka pripadaju: car Stjepan Dušan Silni, njegov sin Uroš, kralj Vukašin Mrnjavčević i njegova braća Uglješa i Gojko. I knez Lazar, središte ciklusa kosovskoga, javlja se ovdje, ali samo kao dvoranin cara Dušana. Pretkosovski dakle ciklus obuhvaća dvije porodice: Nemanjiće i Mrnjavčeviće.

Stjepan Dušan sio je na prijestô 1331. god. On se vješto služio neprekidnim nemirima istočnorimske carevine, šireći tako naglo medje svojoj državi. Osvojio je svu zapadnu polovinu Maćedonije te je dopr'o do Egejskoga mora; zatim osvoji srednju Arbanasku, te mu pripade istočna obala Jadranskoga mora od Epira do Dubrovnika. Poslije nastavi osvajanje Maćedonije te zauze sve pokrajine osim Soluna i okoline. Tada se u Skoplju (1346.) svečano okrunio i prozvao se carem i samodršcem Srbalja, Grka, Bugara i Arbanasa. Prijestolnica mu bijaše Prizren. Uto je tako osilio, te je izašao na javu sa svojom velikom osnovom: da obori istočnorimsku carevinu, pa da Nemanjići zamijene dinastiju Paleologâ. To je najsmjelija misao u povijesti južnih Slavena, a Dušan Silni mogaše da je u onim prilikama i izvede. On udari dalje te osvoji čitav Epir i pridruži ga svojoj državi, koja je sada zahvatila i dio Jonskoga mora. Medjutim umrije Stjepan Dušan (1355.), ostavivši osamnaestgodišnjega sina Uroša i majku mu Jelenu, a njegovu je osnovu izvodio polako turski sultan, koji je s istočne strane azijske strane u isto doba radio o glavi Paleolozima i Carigradu.

U Dušanovo vrijeme vladali su pojedinim zadobljenim pokrajinama odličnici i velikaši njegovi. Za vlade mladoga i slaboga Uroša vlastela su se odmetala i pretvarala prim-

ljene pokrajine u samostalne državice. Vukašin Mrnjavčević bijaše savjetnik Urošev, ali je radio najviše za svoju korist, a tako i njegova braća despot Ivan Uglješa i vojvoda Gojko. God. 1366. proglasio se pače Vukašin kraljem srpskim. Uroš ostade doduše carem, ali vladao je Vukašin. Medjutim su se Turci sve više primicali k Srbima. Kralj Vukašin, da predusretne njihovu navalu, podje s vojskom od 60.000 momaka u Trakiju, da izagna Turke iz Evrope (1371.). Na čelu vojske bio je sam kralj sa svojom braćom. Ali blizu Črnomena na rijeci Marici malobrojna turska vojska ametice potuče vojsku kraljevu, i tu padoše sva tri Mrnjavčevića. Poslije ovoga dogadjaja još iste godine umrije car Uroš, posljednji potomak Nemanjićâ.

Ženidba kralja Vukašina.

Knjigu piše žura Vukašine
U bijelu Skadru na Bojani
Te je šalje na Hercegovinu
Bijelome gradu Pirlitoru,
Pirlitoru prema Durmitoru,
Vidosavi, ljubi Momčilovoj;

---

1. *žũra,* f. malen i mršav čovjek; pripovijeda se, da je kralj Vukašin takav bio.

4. *Pirlitor,* m. u Hercegovini zidine od staroga gradića.

5. *Durmitor,* m. brdo u Crnoj Gori.

6. *Mòmčil,* ili Mòmčilo; ovaj je junak historičko lice, a njegovo djelovanje pada u prvu polovinu XIV. stoljeća. Momčilo bio je rodom Bugarin, a suvremeni grčki pisac zove ga Momitzilos. On je osnovao u Rodopskim gorama svoju kneževinu, koje glavni grad bijaše Periteorion na obali Egejskoga mora. Pod zidinama ovoga grada, kome danas više nema traga, poginuo je 1345. god. Momčilo u junačkom boju protiv vojske, što ju je na nj poveo bizantinski car Kantakuzen, združivši se s Turcima. Momčilo je doista poginuo s izdaje, ali nije ga izdala žena, kako narod pjeva, već njegovi podanici, gra-

Tajno piše, a tajno joj šalje,
U knjizi joj ovako besjedi:
„Vidosava, Momčilova ljubo!
Šta ćeš u tom ledu i snijegu?
Kad pogledaš s grada iznad sebe,
Ništa nemaš lijepo vidjeti,
Već bijelo brdo Durmitora
Okićeno ledom i snijegom
Usred ljeta kao usred zime;
Kad pogledaš strmo ispod grada,
Mutna teče Tara valovita,
Ona valja drvlje i kamenje,
Na njoj nema broda ni ćuprije,
A oko nje borje i mramorje;
Već ti otruj vojvodu Momčila,
Il ga otruj ili mi ga izdaj,
Hodi k meni u primorje ravno
Bijelomu Skadru na Bojanu,
Uzet ću te za vjernu ljubovcu,
Pa ćeš biti gospodja kraljica,
Presti svilu na zlatno vreteno,
Svilu presti, na svili sjedjeti,

---

djani Periteoriona. Bitka se naime bila izvan grada, a gradjani su čekali, kako će se ona svršiti, pa kada su jači neprijatelji potisnuli Momčila k samim gradskim zidinama, oni mu ne htjedoše otvoriti vrata, i tako u očajnom boju izginu pod zidinama grada Momčilo i sva njegova vojska. O Momčilu pjevaju i bugarske narodne pjesme. Naš je narod Momčila smjestio u Pirlitoru u Hercegovini jamačno radi sličnosti ovoga imena s Periteorionom.

17. *Tära*, f. jedna od obadvije rijeke, koje sastanuvši se zovu se Drina.

19. *ćüprija*, f. most, koji se može dizati i spuštati.

A nositi divu i kadivu
I još ono sve žeženo zlato.
A kakav je Skadar na Bojani!
Kad pogledaš brdu iznad grada,
Sve porasle smokve i masline
I još oni grozni vinogradi;
Kad pogledaš strmo ispod grada,
Al uzrasla pšenica bjelica,
A oko nje zelena livada,
Kroz nju teče zelena Bojana,
Po njoj pliva riba svakojaka,
Kadgodj hoćeš, da je taze jedeš."
Dodje knjiga ljubi Momčilovoj,
Knjigu gleda ljuba Momčilova,
Onu gleda, drugu sitnu piše:
„Gospodine, kralju Vukašine!
Nije lasno izdati Momčila,
Ni izdati, niti otrovati:
U Momčila sestra Jevrosima,
Gotovi mu to gospodsko jelo,
Prije njega jelo ogleduje;
U Momčila devet mile braće
I dvanaest prvobratućeda,
Oni njemu rujno vino služe,
Prije njega svaku čašu piju;

---

29. *diva,* ili djiba, f. teška svilena tkanina zlatnim i srebrnim cvjetovima protkana. — *kadiva,* f. vȅlûd (der Sammet).

31. Ruski naučenjak Hilferding veli, da vjernije, življe i otmjenije slike prirode od ovoga opisa Durmitora i Skadra nema u narodnoj poeziji ni u kojega drugog naroda, a sâm pisac bio je preneražen, kad je putujući ovim krajevima rodjenim očima ugledao vjernost ovih slika.

34. *grôzan,* adj. pun groždja.

40. *táze,* prijesan.

51. *prvobrȁtučed,* m. prvobratučedi su djeca od dva brata.

Momčil ima konja Jabučila,
Jabučila konja krilatoga;
Kudgodj hoće, preletjeti može;
U Momčila sablja sa očima;
Ne boji se nikoga do Boga.
Već me ču li, kralju Vukašine!
Ti podigni mnogu silnu vojsku,
Izvedi je na Jezera ravna
Pak zasjedni u gori zelenoj;
U Momčila čudan nauk ima,
Svako jutro u svetu nedjelju
Rano rani u lov na Jezera,
S' sobom vodi devet mile braće
I dvanaest prvobratučeda
I četr'est od grada levera;
Kada bude uoči nedjelje,
Ja ću spalit krila Jabučilu,
Britku ću mu sablju zatopiti,
Zatopiti onom slanom krvlju,
Da se ne da izvadit iz kora;
Tako ćeš ti pogubit Momčila."
Kada kralju taka knjiga dodje,
Te on vidje, što mu knjiga kaže,
To je njemu vrlo milo bilo,
Pa on diže mnogu silnu vojsku,
Ode s vojskom na Hercegovinu,
Izvede je na Jezera ravna
Pak zasjede u gori zelenoj.

---

57. *sablja sa očima;* to je sablja, na kojoj je naslikano oko; ovakve su sablje bile u XIV. stoljeću u običaju kod Turaka.

61. *Jezèra*, n. pl. polje u Crnojgori blizu Durmitora. Ima preko 40 jezera, stoga se taj cijeli kraj zove Jezèra, a ljudi Jezérci.

68. *lèver*, m. vojnik, koji ima carsku plaću; plaćenik.

Kad je bilo uoči nedjelje,
Momčil ode u svoju ložnicu
Pa on leže u meke dušeke;
Malo prodje, i ljuba mu dodje,
Ali ne će u meke dušeke,
Već mu roni suze više glave;
A nju pita vojvoda Momčilo:
„Vidosava, moja vjerna ljubo!
Kaka ti je golema nevolja,
Te mi roniš suze više glave?“
Al govori mlada Vidosava:
„Gospodaru, Momčilo vojvoda!
Meni nije nikake nevolje,
Već sam čula jedno čudno čudo,
Čula jesam, al nisam vidjela,
Da ti imaš konja Jabučila,
Jabučila, konja krilatoga;
Ja ne vidjeh tvome konju krila,
Te ne mogu mlada vjerovati;
Već se bojim, hoćeš poginuti.“
Mudar bješe vojvoda Momčilo,
Mudar bješe, al se prevario,
Svojoj ljubi tako besjedio:
„Vidosava, vjerna moja ljubo!
Za to ću te lasno utješiti,
Ti ćeš lasno vidjet čilu krila:
Kada prvi zapjevaju p'jevci,
Ti otidi u nove ahare,
Tad će čile popustiti krila,
Tad mu možeš krila sagledati.“

---

107. ***čile***, m. čilâš, čiláša, bijeli konj (Schimel).
109. ***àhar***, m. konjušnica.

Pak on leže sanak boraviti.
Momčil spava, ljuba mu ne spava,
Veće sluša mlada u dušeku,
Kad će prvi p'jevci zapjevati;
A kad prvi p'jevci zapjevaše,
Skoči mlada iz meka dušeka,
Zapalila fenjer i svijeću
Pa uzima loja i katrana,
Ode pravo u nove ahare;
Al istina, što Momčilo kaže,
Jabučilo krila popustio,
Popustio krila do kopita;
Tade ona krila namazala,
Namaza ih lojem i katranom,
Pa svijećom krila zapalila
Te sapali krila Jabučilu;
Što ne mogla vatrom sagorjeti,
To pod kolan pritegnula tvrdo.
Onda mlada ode u riznicu,
Dohvatila sablju Momčilovu
Te je slanom zatopila krvlju,
Pak se vrnu u meke dušeke.
Kad ujutru zora zab'jelila,
Poranio vojvoda Momčilo
Pa govori ljubi Vidosavi:
„Vidosava, moja vjerna ljubo!
Ja sam noćas čudan san usnio,
Gdje se povi jedan pramen magle
Od proklete zemlje Vasojeve,

---

118. *fènjer,* m. lampa, vidjelica.

129. *kòlan,* m. pâs, pojas na konju.

140. *Zemlja Vasojeva,* isto što i *Vasojevići,* kraj i pleme izmedju Crne gore i Lima, od Durmitora k istoku.

Pak se savi oko Durmitora;
Ja udarih kroz taj pramen magle
Sa mojijeh devet mile braće
I s dvanaest prvobratučeda
I četr'est od grada levera;
U magli se, ljubo, rastadosmo,
Rastadosmo, pak se ne sastasmo;
Neka Bog zna, dobra biti ne će."
Veli njemu ljuba Vidosava:
„Ne boj mi se, mili gospodaru!
Dobar junak dobar san usnio;
San je laža, a Bog je istina."
Opremi se vojvoda Momčilo
Pa on sidje niz bijelu kulu,
Dočeka ga devet mile braće
I dvanaest prvobratučeda
I četr'est od grada levera,
A ljuba mu izvede čilaša;
Dobrijeh se konja dohvatiše,
Otidoše u lov na Jezera.
Kad su bili nadomak Jezera,
Opteče ih ona silna vojska.
Kad Momčilo opazio vojsku,
On poteže sablju od bedrice,
Al se pusta ne da izvaditi,
Kao da je za kore prirasla.
Onda reče vojvoda Momčilo:
„Čujete li, moja braćo draga!
Izdade me kuja Vidosava,
No dajte mi sablju ponajbolju."
Hitro su ga braća poslušala,
Dadoše mu sablju ponajbolju,
Pa je Momčil braći besjedio:

„Čujete li, moja braćo draga!
Vi udrite vojsci po krajima,
Ja ć' udarit vojsci po srijedi.“
Mili Bože, čuda velikoga!
Da je kome pogledati bilo,
Kako s'ječe vojvoda Momčilo,
Kako krči druma niz planinu;
Više tlači konjic Jabučilo,
Neg što Momčil britkom sabljom s'ječe;
Al ga loša sreća susretnula:
Kad izidje prema Pirlitoru,
Susrete ga devet vranih konja,
A na njima brata ni jednoga!
To kad vidje vojvoda Momčilo,
U junaku srce prepuknulo
Od žalosti za braćom rodjenom,
Bijele mu malaksaše ruke,
Te ne može više da siječe,
Već udara konja Jabučila,
Udara ga čizmom i mamuzom,
Da poleti gradu Pirlitoru,
Al mu konjic poletjet ne može;
Kune njega vojvoda Momčilo:
„Jabučilo, izjeli te vuci!
Iz šale smo odavde letjeli,
Bez nevolje, tek od obijesti,
A danas mi poletjeti ne ćeš!“
Al mu konjic njiskom odgovara:
„Gospodaru, vojvoda Momčilo!
Nit me kuni, niti me nagoni,
Danas tebi poletjet ne mogu;

---

193. *màmuza*, f. ostruga.

Bog ubio tvoju Vidosavu!
Ona mi je sapalila krila;
Što ne mogla vatrom sagorjeti,
To pod kolan pritegnula tvrdo;
Veće bježi, kuda tebi drago!"
Kad to začu vojvoda Momčilo,
Proli suze niz junačko lice
Pa odskoči od konja čilaša,
Triput skoči, do grada doskoči,
Ali gradu vrata zatvorena,
Zatvorena i zamandaljena!
Kad se Momčil vidje na nevolji,
On dozivlje sestru Jevrosimu:
„Jevrosima, moja mila sejo!
Pusti meni jednu krpu platna,
Ne bih li ti u grad utekao."
Seja bratu kroz plač odgovara:
„A moj brate, vojvoda Momčilo!
Kako ću ti pustit krpu platna,
Kad je meni snaha Vidosava,
Moja snaha, tvoja nevjernica,
Savezala kose za direke?"
Al je sestra srca žalostiva,
Žao joj je brata rodjenoga,
Ona ciknu kako ljuta guja,
Mahnu glavom i ostalom snagom,
Iz glave je kose iščupala,
Ostavila kose na direku,
Pa dohvati jednu krpu platna,

---

215. *zamàndaliti,* prevući mandal preko vrata; màndal, m. velika ključanica preko cijelih vrata.

226. *direk,* m. greda.

Preturi je gradu niz bedene.
Momčil hvati onu krpu platna
Pa se penje gradu uz bedene,
Gotov bješe u grad uskočiti:
Al doletje ljuba nevjernica,
Oštru sablju nosi u rukama,
Pres'ječe mu platno više ruku:
Momčil pade gradu niz bedene,
Kraljeve ga dočekaše sluge
Na mačeve i na koplja bojna,
Na nadžake i na buzdovane;
A dopade kralju Vukašine,
Udari ga onim bojnim kopljem,
Udari ga posred srca živa.
Al govori vojvoda Momčilo:
„Amanet ti, Vukašine kralju:
Ti ne uzmi moju Vidosavu,
Vidosavu, moju nevjernicu,
Jer ć' i tvoju izgubiti glavu.
Danas mene u tebe izdala,
A sjutra će tebe u drugoga;
Već ti uzmi moju milu seju,
Seju moju milu Jevrosimu,
Ona će ti svagda vjerna biti,
Rodit će ti, ko i ja, junaka."
To govori vojvoda Momčilo,
To govori, a s dušom se bori,

---

244. *nàdžak*, m. nadžak je s jedne strane kao mala sjekirica, a s druge strane ima dugačke uši. — *buzdòvan*, m. (tur. buzdogan), topuz, bat od gvoždja (kadšto zlatan ili pozlaćen), na kome su pera; stariji junaci prije vatrena oružja biju se ponajviše buzdovanom.

249. *amánet*, amáneta, m. ostava, što se kome dâ na vjeru, da čuva, pak po tome u zaklinjanju kao vjera, kad se kome što naručuje.

To izusti, lako dušu pusti.
Kad pogibe Momčilo vojvoda,
A gradu se otvoriše vrata,
Pak izidje kuja Vidosava
Te dočeka kralja Vukašina,
Odvede ga na bijelu kulu,
Posadi ga u stolove zlatne,
Ugosti ga vinom i rakijom
I gospodskom svakom djakonijom,
Pa otide u riznicu mlada,
Iznese mu ruho Momčilovo,
Momčilovo ruho i oružje;
Al da vidiš čuda velikoga:
Što Momčilu bilo do koljena,
Vukašinu po zemlji se vuče;
Što Momčilu taman kalpak bio,
Vukašinu na ramena pada;
Što Momčilu taman čizma bila,
Tu Vukašin obje noge meće;
Što Momčilu zlatan prsten bio,
Tu Vukašin tri prsta zavlači;
Što Momčilu taman sablja bila,
Vukašinu s' aršin zemljom vuče;
Što Momčilu taman džeba bila,
Kralj se pod njom ni dignut ne može.
Tad govori kralju Vukašine:
„Avaj meni, do Boga miloga!

---

269. *djakònija,* f. gospodska, skupa, slatka hrana (grč. riječ; zapravo znači: djakonova hrana).

276. *tàmân,* upravo. — *kàlpak,* m. visoka kapa, naokolo pokrivena krznom, a u srijedi suknom ili svilom ili kadifom.

283. *àršîn,* aršína, m. mjera za dužinu, lakat.

284. *džéba,* f. nekakav oklop.

Nuto kuje mlade Vidosave!
Kad izdade ovakog junaka,
Koga danas u svijetu nema,
To li mene sjutra izdat ne će!"
Pa poviknu svoje vjerne sluge,
Uhvatiše kuju Vidosavu,
Svezaše je konjma za repove,
Odbiše ih ispod Pirlitora,
Te je konji živu rastrgoše.
Kralj pohara dvore Momčilove,
Pa on uze sestru Momčilovu
Po imenu dilber-Jevrosimu,
Odvede je Skadru na Bojanu
I vjenča je sebi za ljubovcu,
S njom lijepi porod izrodio,
Porodio Marka i Andriju,
A Marko se turi na ujaka,
Na ujaka, vojvodu Momčila.

Zidanje Skadra.

Grad gradila tri brata rodjena,
Do tri brata tri Mrnjavčevića:
Jedno bješe Vukašine kralju,
Drugo bješe Uglješa vojvoda,
Treće bješe Mrnjavčević Gojko;
Grad gradili Skadar na Bojani,
Grad gradili tri godine dana,

---

299. *dilber,* lijepi, lijepa, ljepotica.
299. *Jèvrosima.* Žena kralja Vukašina zvala se Jelena.
304. *tȕriti se* (na ujaka), vrći se.

Tri godine sa trista majstora,
Ne mogoše temelj podignuti,
A kamoli sagraditi grada:
Što majstori za dan ga sagrade,
To sve vila za noć obaljuje.
Kad nastala godina četvrta,
Tada viče sa planine vila:
„Ne muči se, Vukašine kralju,
Ne muči se i ne harči blaga;
Ne mož, kralju, temelj podignuti,
A kamoli sagraditi grada,
Dok ne nadješ dva slična imena,
Dok ne nadješ Stoju i Stojana,
A oboje brata i sestricu,
Da zazidješ kuli u temelja;
Tako će se temelj obdržati,
I tako ćeš sagraditi grada."
Kad to začu Vukašine kralju,
On doziva slugu Desimira:
„Desimire, moje čedo drago!
Dosad si mi bio vjerna sluga,
A odsade moje čedo drago,
Hvataj, sine, konje u hintove
I ponesi šest tovara blaga,
Idi, sine, preko b'jela sv'jeta
Te mi traži dva slična imena,
Traži, sine, Stoju i Stojana,

---

16. *hàrčiti,* trošiti, tratiti.

17. *mož* mj. možeš; ovo nije pokraćeno, već je to osobiti stari oblik, koji se do danas sačuvao u narodnim pjesmama, a i u običnom govoru.

30. *hìntôv.* hintòva (madž. hintó) m. karoca, karuce; u pjesmama ponajviše dolazi pl. hintovi.

A oboje brata i sestricu;
Jali otmi, jal za blago kupi,
Dovedi ih Skadru na Bojanu,
Da zidjemo kuli u temelja,
Ne bi l' nam se temelj obdržao,
I ne bi li sagradili grada."
Kad to začu sluga Desimire,
On uhvati konje u hintove
I ponese šest tovara blaga,
Ode sluga preko b'jela sv'jeta,
Ode tražit dva slična imena;
Traži sluga Stoju i Stojana,
Traži sluga tri godine dana,
Al ne nadje dva slična imena,
Al ne nadje Stoje i Stojana,
Pa se vrnu Skadru na Bojanu,
Dade kralju konje i hintove
I dade mu šest tovara blaga:
„Eto, kralju, konji i hintovi,
I eto ti šest tovara blaga,
Ja ne nadjoh dva slična imena,
Ja ne nadjoh Stoje i Stojana."
Kad to začu Vukašine kralju,
On podviknu Rada neimara,
Rade viknu tri stotin' majstora,
Gradi kralju Skadar na Bojani,
Kralju gradi, vila obaljuje,
Ne dâ vila temelj podignuti,
A kamoli sagraditi grada;

---

36. *jàli,* jal, veznik ili, ali.

43. *tòvar,* m. ono, što se ujedanput natovari na konja (obično 100 oka), zove se tovar.

58. *neìmâr,* neimára, m. graditelj.

Pa dozivlje iz planine vila:
„More, ču li? Vukašine kralju!
Ne muči se i ne harči blaga,
Ne mož, kralju, temelj podignuti,
A kamoli sagraditi grada;
No eto ste tri brata rodjena,
U svakoga ima vjerna ljuba,
Čija sjutra na Bojanu dodje
I donese majstorima ručak,
Zidjite je kuli u temelja,
Tako će se temelj obdržati,
Tako ćete sagraditi grada."
Kad to začu Vukašine kralju,
On doziva dva brata rodjena:
„Čujete li, moja braćo draga!
Eto vila sa planine viče,
Nije fajde, što harčimo blago,
Ne dâ vila temelj podignuti,
A kamoli sagraditi grada;
Još govori sa planine vila:
Ev' mi jesmo tri brata rodjena,
U svakoga ima vjerna ljuba,
Čija sjutra na Bojanu dodje
I donese majstorima ručak,
Da j' u temelj kuli uzidamo;
Tako će se temelj obdržati,
Tako ćemo sagraditi grada.
No je l', braćo, Božja vjera tvrda,
Da nijedan ljubi ne dokaže,
Već na sreću da im ostavimo,
Koja sjutra na Bojanu dodje?"

---

65. *mȍre*, interj. ovom se riječi pokazuje kao neko starješinstvo.
80. *fàjda*, f. korist, hasna, probitak; nije fajde: uzalud.

I tu Božju vjeru zadadoše,
Da nijedan ljubi ne dokaže.
U tom ih je noćca zastanula,
Otidjoše u bijele dvore,
Večeraše gospodsku večeru,
Ode svaki s ljubom u ložnicu.
Al da vidiš čuda velikoga!
Kralj Vukašin vjeru pogazio
Te on prvi svojoj ljubi kaza:
„Da se čuvaš, moja vjerna ljubo;
Nemoj sjutra na Bojanu doći
Ni donijet ručak majstorima,
Jer ćeš svoju izgubiti glavu,
Zidat će te kuli u temelja."
I Uglješa vjeru pogazio
I on kaza svojoj vjernoj ljubi:
„Ne prevar' se, vjerna moja ljubo!
Nemoj sjutra na Bojanu doći
Ni donijet majstorima ručak,
Jera hoćeš mlada poginuti,
Zidat će te kuli u temelja."
Mladi Gojko vjeru ne pogazi
I on svojoj ljubi ne dokaza.
Kad ujutru jutro osvanulo,
Poraniše tri Mrnjavčevića,
Otidoše na grad na Bojanu.
Zeman dodje, da se nosi ručak,
A redak je gospodji kraljici,
Ona ode svojoj jetrvici,
Jetrvici, ljubi Uglješinoj:
„Ču li mene, moja jetrvice!

---

121. *zèmân*, zemána, m. vrijeme.

Nešto me je zaboljela glava,
Tebi zdravlje! preboljet ne mogu;
No ponesi majstorima ručak."
Govorila ljuba Uglješina:
„O jetrvo, gospodjo kraljice!
Nešto mene zaboljela ruka,
Tebi zdravlje! preboljet ne mogu,
Već ti zbori mladjoj jetrvici."
Ona ode mladjoj jetrvici:
„Jetrvice, mlada Gojkovice!
Nešto me je zaboljela glava,
Tebi zdravlje! preboljet ne mogu;
No ponesi majstorima ručak."
Al govori Gojkovica mlada:
„Ču li, nano, gospodjo kraljice!
Ja sam rada tebe poslušati,
No mi ludo čedo nekupato,
A bijelo platno neisprato."
Veli njojzi gospodja kraljica:
„Idi," kaže, „moja jetrvice,
Te odnesi majstorima ručak,
Ja ću tvoje izaprati platno,
A jetrva čedo okupati."
Nema šta će Gojkovica mlada,
Već ponese majstorima ručak.
Kad je bila na vodi Bojani,
Ugleda je Mrnjavčević Gojko,
Junaku se srce ražalilo,
Žao mu je ljube vijernice,

---

140. *nána,* f. majka; ovdje mladja jetrva stariju naziva od mila nanom.

154. *vijernice,* mj. vjernice, poradi potrebe stiha.

Žao mu je čeda u kol'jevci,
Gdje ostade od mjeseca dana,
Pa od lica suze prosipaše;
Ugleda ga tanana nevjesta,
Krotko hodi, dok do njega pridje,
Krotko hodi, tiho besjedjaše:
„Što je tebi, dobri gospodaru,
Te ti roniš suze od obraza?"
Al govori Mrnjavčević Gojko:
„Zlo je, moja vijernica ljubo!
Imao sam od zlata jabuku,
Pa mi danas pade u Bojanu,
Te je žalim, pregorjet ne mogu."
Ne sjeća se tanana nevjesta,
No besjedi svome gospodaru:
„Moli Boga ti za tvoje zdravlje,
A salit ćeš i bolju jabuku."
Tad junaku grdje žao bilo
Pa na stranu odvratio glavu,
Ne htje više ni gledati ljubu;
A dodjoše dva Mrnjavčevića,
Dva djevera Gojkovice mlade,
Uzeše je za bijele ruke,
Povedoše u grad da ugrade,
Podviknuše Rada neimara,
Rade viknu do trista majstora;
Al se smije tanana nevjesta,
Ona misli, da je šale radi.
Turiše je u grad ugradjivat,
Oboriše do trista majstora,
Oboriše drvlje i kamenje,

---

176. *djȅvêr*, djȅvera, m. mužev brat.

Uzidaše dori do koljena,
Još se smije tanana nevjesta,
Još se nada, da je šale radi.
Oboriše do trista majstora,
Oboriše drvlje i kamenje,
Uzidaše dori do pojasa,
Tad oteža drvlje i kamenje,
Onda vidje, šta je jadnu nadje,
Ljuto pisnu kako ljuta guja,
Pa zamoli dva mila djevera:
„Ne dajte me, ako Boga znate!
Uzidati mladu i zelenu!"
To se moli, al joj ne pomaže,
Jer djeveri u nju i ne glede.
Tad se prodje srama i zazora
Pake moli svoga gospodara:
„Ne daj mene, dobri gospodaru!
Da me mladu u grad uzidaju,
No ti prati mojoj staroj majci,
Moja majka ima dosta blaga,
Nek ti kupi roba il robinju,
Te zidajte kuli u temelja."
To se moli, no joj ne pomaže.
A kad vidje tanana nevjesta,
Da joj više molba ne pomaže,
Tad se moli Radu neimaru:
„Bogom brate, Rade neimare!
Ostavi mi prozor na dojkama,
Isturi mi moje b'jele dojke,
Kada dodje moj nejaki Jovo,

186. *dòri, do* (po istoč. krajevima) ća, čak, tja.
201. *pâke*, mj. pak.
204. *pràtiti*, poslati, slati.

Kada dodje, da podoji dojke."
To je Rade za bratstvo primio,
Ostavi joj prozor na dojkama
Pa joj dojke u polje isturi,
Kada dodje nejaki Jovane,
Kada dodje, da podoji dojke.
Opet kužna Rada dozivala:
„Bogom brate, Rade neimare!
Ostavi mi prozor na očima,
Da ja gledam ka bijelu dvoru,
Kad će meni Jova donositi
I ka dvoru opet odnositi."
I to Rade za bratstvo primio,
Ostavi joj prozor na očima,
Te da gleda ka bijelu dvoru,
Kada će joj Jova donositi
I ka dvoru opet odnositi.
I tako je u grad ugradiše,
Pa donose čedo u kol'jevci,
Te ga doji za nedjelju dana,
Po nedjelji izgubila glasa;
Al djetetu ondje ide hrana,
Dojiše ga za godinu dana.
Kako tade, tako i ostade,
Da i danas ondje ide hrana
Zarad čuda i zarad lijeka,
Koja žena ne ima mlijeka.

---

222. *kȕžan*, kȕžna, adj. 1. što je okuženo, 2. jadan, tužan.

242. Kažu, da i sad iz onih prozora teče nekaka mokrina, koja se niza zid hvata kao kreč, i žene, koje nemaju mlijeka, nose ono te piju u vodi. U narodu se i sad pripovijeda, da se nikakva velika gradjevina ne može načiniti, dok se u nju kakvo čeljade ne uzida; zato se takovih mjesta klone svi, kojima je moguće, jer kažu, da se i sjen čeljadeta može uzidati, pa ono poslije umre. — U Arbanasâ takodjer do

Uroš i Mrnjavčevići.

Sastala se četiri tabora
Na ubavu na polju Kosovu
Kod bijele Samodreže crkve:
Jedno tabor Vukašina kralja,
Drugo tabor despota Uglješe,
Treće tabor vojevode Gojka,
A četvrto carević-Uroša;
Carevi se otimlju o carstvo,
Medju se se hoće da pomore,
Zlaćenima da pobodu noži,
A ne znadu, na kome je carstvo.
Kralj Vukašin veli: „Na meni je";
Despot Uglješ: „Nije, neg na meni";
Vojvod' Gojko: „Nije, neg na meni";
Ćuti nejak carević Urošu,
Ćuti d'jete, ništa ne besjedi,
Jer ne smije od tri bratijenca,
Bratijenca, tri Mrnjavčevića.
Piše knjigu Vukašine kralju,

---

danas se priča o Rosi, koji je gradio Skadar, a nije mogao da ga dogradi, pa uzidao svoju sestru Fa, i ona ga zamoli, da joj ostavi rupu u zidu, da doji svoje čedo, i tako na zidu grada ostade jedno mjesto osobite bjeline kao trag ovoga dogadjaja. Lovro Mihačević: Po Albaniji, str. 67.

2. *Kȍsovo,* znamenito polje radi bitke od g. 1389.; protiče ga rijeka Sitnica, a glavni mu je grad Priština, sa manjim mjestima Vučitrnom i Mitrovicom, i sa gradom Zvečanom, danas pustim, na jednoj visokoj stijeni.

5. *dȅspot,* m. (grč. riječ) gospodar: tako su se neko vrijeme zvali vladaoci srpski.

17. *brȁtijenci,* brȁtjenâcâ, m. pl. braća. Ne misli se ovdje, da bi carević Uroš bio brat Mrnjavčevićima, već da su Mrnjavčevići medju sobom bratijenci.

Piše knjigu i šilje čauša
Do Prizrena grada bijeloga,
Do onoga protopop-Nedjeljka,
Neka dodje na Kosovo ravno,
Da on kaže, na kome je carstvo;
On je sv'jetla cara pričestio,
Pričestio i ispovjedio,
U njega su knjige starostavne.
Piše knjigu despote Uglješa,
Piše knjigu i šilje čauša
Do Prizrena grada bijeloga,
Do onoga protopop-Nedjeljka;
Treću piše vojevoda Gojko
I on šilje ognjena čauša;
A četvrtu carević Urošu,
Piše knjigu i šilje čauša.
Sva četiri sitne knjige pišu
I pošilju ognjene čauše
Sve potajno jedan od drugoga.
Sastaše se četiri čauša
U Prizrenu gradu bijelome
Kod dvorova protopop-Nedjeljka,
Ali prota doma ne bijaše,

---

20. *čȁuš*, m. 1. stražar dvorski, i u vojsci starješina nad nekolicinom vojnika; 2. u svatovima, starješina nad njima.

21. *Prȉzren*, m. grad u Metohiji podno Šare planine; nekoč prijestolnica cara Dušana.

22. *pròtopop* (prota) m. prvi pop.

27. *knjige starostavne*, u nekim pjesmama: staroslavne i carostavne. Pravi je izraz carostavne knjige ili carostavnici. U staroj srpskoj književnosti tim su se imenom zvale historičke kompilacije, u kojima se govorilo o carstvima, kako su nastajala i propadala; narod je mislio, da se u tim knjigama ne govori samo o prošlosti već i o budućnosti različnih carstva i da su te knjige iz velike starine (a doista su tada bile posve mlade), te ih je nazvao starostavnim i staroslavnim.

No u crkvi bješe na jutrenji,
Na jutrenji i na leturdjiji.
Kol'ko s' silni ognjeni čauši,
Koliko su silni od silnijeh,
Te ne htješe konje odjahati,
No u crkvu konje nagoniše,
Potegoše pletene kandžije,
Udaraju protopop-Nedjeljka:
„Brže hajde, protopop-Nedjeljko,
Brže hajde na Kosovo ravno,
Da ti kažeš, na kome je carstvo;
Ti si sv'jetlog cara pričestio,
Pričestio i ispovjedio,
U tebe su knjige starostavne;
Jal ćeš sada izgubiti glavu."
Suze roni protopop Nedjeljko,
Suze roni pa njima govori:
„Odbijte se, silni od silnijeh,
Dok u crkvi zakon savršimo,
Znati će se, na kome je carstvo."
Tako su se oni uzmaknuli.
A kad zakon Božji savršiše,
Izljegoše pred bijelu crkvu,
Tad govori protopop Nedjeljko;
„Djeco moja, četiri čauša!
Ja sam sv'jetla cara pričestio,
Pričestio i ispovjedio,
Al ga nisam pitao za carstvo,

---

43. *jȕtrenja,* f. ili jȕtrenje, n. u crkvi pravoslavnoj obred i molitve, što se čine ujutru (prije dana).

44. *letùrdjija,* f. grč. riječ, služba, misa.

49. *kàndžija,* f. korbač, bič.

Već za gr'jehe, što je sagr'ješio;
No idite u Prilipa grada
Do dvorova Kraljevića Marka,
A do Marka, do mojega djaka;
Kod mene je knjigu naučio,
Kod cara je Marko pisar bio,
U njega su knjige starostavne,
I on znade, na kome je carstvo;
Vi zovite na Kosovo Marka,
Hoće Marko pravo kazivati,
Jer se Marko ne boji nikoga,
Razma jednog Boga istinoga."
Otidoše četiri čauša,
Otidoše ka Prilipu gradu,
B'jelu dvoru Kraljevića Marka.
Kad su bili pred bijele dvore,
Udariše zvekirom na vrata;
To začula Jevrosima majka
Pa doziva svoga sina Marka:
„Sine Marko, moje čedo drago!
Tko udara zvekirom na vrata?
Baš ko da su babovi čauši."
Usta Marko te otvori vrata,
Čauši se pokloniše Marku:
„Božja t' pomoć, gospodaru Marko!"
A Marko ih omilova rukom:
„Dobro došli, moja djeco draga!
Jesu l' zdravo Srblji vitezovi
I čestiti carevi i kralji?"
Čauši se smjerno pokloniše:

---

72. *Prilip*, varošica u Macedoniji od Monastira k sjeveru.
82. *ràzma*, osim, do.
87. *zvèkîr*, zvekíra, m. halka, gvozden kolut na vratima, biočug.

„Gospodaru, Kraljeviću Marko!
Sve je zdravo, ali nije mirno:
Gospoda se teško zavadila
Na Kosovu polju širokome
Kod bijele Samodreže crkve,
I oni se otimlju o carstvo,
Medju se se hoće da pomore,
Zlaćenima da pobodu noži,
A ne znadu, na kome je carstvo;
Tebe zovu na Kosovo ravno,
Da im kažeš, na kome je carstvo."
Ode Marko u gospodske dvore
Pak doziva Jevrosimu majku:
„Jevrosima, moja mila majko!
Gospoda se jesu zavadila
Na Kosovu polju širokome
Kod bijele Samodreže crkve,
I oni se otimlju o carstvo,
Medju se se hoće da pomore,
Zlaćenima da pobodu noži,
A ne znadu, na kome je carstvo;
Mene zovu na polje Kosovo,
Da im kažem, na kome je carstvo."
Kol'ko Marko težio na pravdu,
Tol'ko moli Jevrosima majka:
„Marko sine jedini u majke!
Ne bila ti moja hrana kleta,
Nemoj, sine, govoriti krivo
Ni po babu, ni po stričevima,
Već po pravdi Boga istinoga;
Nemoj, sine, izgubiti duše;
Bolje ti je izgubiti glavu,
Nego svoju ogr'ješiti dušu."

Uze Marko knjige starostavne
Pa opremi sebe i Šarina,
Šarinu se na ramena baci,
Otidoše u Kosovo ravno.
Kad su bili kraljevu šatoru,
Reče tade Vukašine kralju:
„Blago meni do Boga miloga!
Eto meni moga sina Marka,
On će kazat, na meni je carstvo,
Od oca će ostanuti sinu."
Marko sluša, ništa ne govori,
Na šatora ne okreće glavu.
Kad ga vidje Uglješa vojvoda,
Tad Ulješa riječ govorio:
„Blago meni! eto mi sinovca,
On će kazat, na meni je carstvo;
Kaži, Marko, na meni je carstvo,
Oba ćemo bratski carovati."
Šuti Marko, ništa ne besjedi,
Na šatora ne okreće glavu.
Kad ga vidje vojevoda Gojko,
Tade Gojko riječ govorio:
„Blago meni, eto mi sinovca,
On će kazat, na meni je carstvo;
Kad je Marko još nejačak bio,

---

135. *Šàrîn*, Šarína, Šárac, m., tako se zvao šaren konj Marka Kraljevića. Za njegova Šarca jedni pripovijedaju, da mu gu poklonila nekakva vila, a jedni opet, da ga je kupio u nekakih kiridžija. Prije Šarca, vele, da je mijenjao mnogo konja, pa ga nijedan nije mogao nositi; kad u nekakvih kiridžija vidi šareno gubavo muško ždrijebe, učini mu se, da će od njega dobar konj biti, i uzme ga za rep, da omahne oko sebe, kao što je ostale konje ogledao, ali se ono ne dadne ni s mjesta pomaći; onda ga kupi u kiridžija, izliječi ga od gube i nauči vino piti.

Ja sam Marka vrlo milovao,
U svilena njedra uvijao
Kano krasnu od zlata jabuku;
Kud sam godje na konju hodio,
Sve sam Marka sa sobom vodio;
Kaži, Marko, na meni je carstvo,
Ti ćeš, Marko, prvi carovati,
A ja ću ti biti do koljena."
Šuti Marko, ništa ne govori,
Na šatora ne okreće glavu,
Pravo ode bijelu šatoru,
Ka šatoru nejaka Uroša,
Dogna Šarca caru do šatora,
Ondje Marko Šarca odsjednuo.
Kad ga vidje nejaki Urošu,
Lako skoči sa svilna dušeka,
Lako skoči pake progovori:
„Blago meni! eto moga kuma,
Eto kuma, Kraljevića Marka,
On će kazat, na kome je carstvo."
Ruke šire, u grla se grle,
U bijelo cjelivaju lice,
Za junačko pitaju se zdravlje,
Pa sjedoše na svilna dušeka.
Tako malo vr'jeme postajalo,
Danak prodje, tavna noćca dodje;
Kad ujutru jutro osvanulo,
I pred crkvom zvona udariše,
Sva gospoda došla na jutrenje,
U crkvi su službu savršili,
Izljegoše iz bijele crkve,
U stolove pred crkvu sjednuli,
Šećer iju, a rakiju piju;

Marko uze knjige starostavne,
Knjige gleda, a govori Marko:
„A moj babo, Vukašine kralju!
Malo l' ti je tvoje kraljevine?
Malo l' ti je? Ostala ti pusta!
Već s' o tudje otimate carstvo.
A ti, striče, despote Uglješa!
Malo l' ti je despotstva tvojega?
Malo l' ti je? Ostalo ti pusto!
Već s' o tudje otimate carstvo.
A ti, striče, vojevoda Gojko!
Malo l' ti je vojvodstva tvojega?
Malo l' ti je? Ostalo ti pusto!
Već s' o tudje otimate carstvo.
Vidite li, Bog vas ne vidio!
Knjiga kaže, na Urošu carstvo,
Od oca je ostanulo sinu,
Djetetu je od koljena carstvo.
Njemu carstvo care naručio
Na sasmrti, kad je počinuo."
Kad to začu Vukašine kralju,
Skoči kralju od zemlje na noge
Pa potrže zlaćena handžara,
Da ubode svoga sina Marka.
Bježi Marko ispred roditelja,
Jer se njemu, brate, ne pristoji
Sa svojim se biti roditeljem,
Bježi Marko oko b'jele crkve,
Oko b'jele crkve Samodreže,
Bježi Marko, a tjera ga kralju,
Dok su triput kolo sastavili
Oko b'jele Samodreže crkve,
Gotovo ga bješe sustigao,

Al iz crkve nešto progovara:
„Bjež' u crkvu, Kraljeviću Marko!
Vidiš, gdje ćeš danas poginuti,
Poginuti od svog roditelja,
A za pravdu Boga istinoga."
Crkvena se otvorila vrata,
Marko bježi u bijelu crkvu,
Za njime se vrata zatvorila.
Kralj dopade na crkvena vrata,
Po direku udari handžarom,
Iz direka krvca pokapala,
Tad se kralju bio pokajao
Te je riječ bio govorio:
„Lele mene do Boga jednoga,
Gdje pogubih svoga sina Marka!"
Al iz crkve nešto progovara:
„A čuješ li, Vukašine kralju!
Ti nijesi posjekao Marka,
Već pos'ječe Božjega andjela."
Na Marka je vrlo žao kralju,
Te ga ljuto kune i proklinje:
„Sine Marko, da te Bog ubije!
Ti nemao groba ni poroda!
I da bi ti duša ne ispala,
Dok turskoga cara ne dvorio!"
Kralj ga kune, car ga blagosilja:
„Kume Marko, Bog ti pomogao!
Tvoje lice sv'jetlo na divanu!
Tvoja sablja sjekla na mejdanu!
Nada te se ne našlo junaka!
Ime ti se svuda spominjalo,
Dok je sunca i dok je mjeseca!"
Što su rekli, tako mu se steklo.

Ženidba kneza Lazara.

Vino pije silan car Stjepane
U Prizrenu gradu bijelome,
Vino služi vjeran sluga Lazo,
Pa sve caru čašu preslužuje,
A na cara krivo pogleduje.
Care pita vjerna slugu Laza:
„Oj Boga ti, vjeran slugo Lazo!
Što te pitam, pravo da mi kažeš:
Što ti meni čašu preslužuješ?
Što l' na mene krivo pogleduješ?
Ali ti je konjic ološao?
Ali ti je ruho ostarjelo?
Al t' je malo golijemna blaga?
Šta t' je malo u dvoru mojemu?“
Njemu veli vjeran sluga Lazo:
„Voljan budi, care, na besjedi!
Kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Nije meni konjic ološao,
Niti mi je ruho ostarjelo,
Nit je malo golijemna blaga;
Svega dosta u dvoru tvojemu;
Voljan budi, care, na besjedi!
Kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Koje sluge poslije dodjoše,
Sve se tebi sluge udvoriše,
Sve si sluge, care, iženio,
A ja ti se udvorit ne mogoh,
Mene, care, ne htje oženiti

---

5. *pogleduje*, u govoru bilo bi priličnije (od pogledati) pogleda.
13. *gȍlijeman*, mj. golem.

Za mladosli i ljepote moje."
Besjedi mu silan car Stjepane:
„Oj Boga mi, vjeran slugo Lazo!
Ja ne mogu tebe oženiti
Svinjaricom ni govedaricom,
Za te tražim gospodju djevojku
I za mene dobra prijatelja,
Koji će mi sjesti uz koljeno,
Sa kojim ću hladno piti vino.
No ču li me, vjeran slugo Lazo!
Ja sam za te našao djevojku
I za mene dobra prijatelja
U onoga stara Jug-Bogdana,
Milu seju devet Jugovića,
Baš Milicu milu mljezinicu;
No se Jugu pomenut ne smije,
Nije lasno njemu pomenuti,
Jer je Bogdan roda gospodskoga,
Ne će dati za slugu djevojku.
No ču li me, vjeran slugo Lazo!
Danas petak, a sjutra subota,
Prekosjutra svijetla nedjelja,
Poći ćemo u lov u planinu,
Pozvat ćemo stara Jug-Bogdana,
S njim će poći devet Jugovića;
Ti ne idi u planinu, Lazo,
No ostani kod bijela dvora
Te gotovi gospodsku večeru;
Kad dodjemo iz lova planine,

---

41. *Jȕg Bògdân;* o ovome junaku i o njegovim sinovima ne zna se iz historije ništa pouzdano, pače ne može se dokazati, ni da su historička lica, premda narodna pjesma o njima toliko pjeva.

57. *iz lova planine,* u govoru bi se kazalo: iz planine iz lova.

Ja ću svraćat Juga na večeru,
A ti svraćaj devet Jugovića.
Kad sjedemo za stolove zlatne,
Ti navali šećer i rakiju
Pa donosi crveniku vino.
Kad se hladna napijemo vina,
O svačem će Juže besjediti,
Kako koji dobar junak jeste,
Iznijet će knjige staroslavne,
Da kazuje posljednje vrijeme;
Ti kad čuješ, vjerna slugo Lazo,
A ti trči na tananu kulu
Ti donesi onu čašu zlatnu,
Štono sam je skoro kupovao
U bijelu Varadinu gradu
Od djevojke mlade kujundžijnke,
Za nju dao tovar i pô blaga;
Nasluži je crvenijem vinom,
Pokloni je staru Jug-Bogdanu,
Tade će se Bogdan zamisliti,
Čim će tebe, Lazo, darivati,
Te ću njemu onda pomenuti
Za Milicu ćercu mljezinicu."
Prodje petak i prodje subota;
Rano dodje svijetla nedjelja,
Care podje u lov u planinu,
I pozvaše stara Jug-Bogdana,
S Jugom podje devet Jugovića,
Otidoše u lov u planinu.
Lov loviše po gori zelenoj,
Ni dobiše, ni šta izgubiše,

---

73. *kujùndžȉjnka*, f. žena kujundžijina; kujùndžija, m. zlatar.

No se svome povratiše dvoru,
Preda njih je išetao Lazo;
Care svraća Juga na večeru,
Lazo svraća devet Jugovića.
Kad sjedoše za stolove zlatne:
Uvrh sofre silan car Stjepane,
A do njega stari Jug Bogdane,
A do Juga devet Jugovića,
Njima služi vjeran sluga Lazo;
On navali šećer i rakiju
Pa donese crveniku vino.
Kad se hladna napojiše vina,
O svačemu staše besjediti,
Kako koji dobar junak jeste;
Jug izvadi knjige staroslavne
Te kazuje posljednje vrijeme:
„Vidite li, moja braćo krasna!
Vidite li, kako knjiga kaže:
Nastanut će posljednje vrijeme,
Nestanut će ovce i pšenice
I u polju pčele i cvijeta;
Kum će kuma po sudu tjerati,
A brat brata zvati po megdanu."
Kad to začu vjeran sluga Lazo,
On otrča na tananu kulu
Te donese onu čašu zlatnu,
Nasluži je crvenijem vinom,
Pokloni je staru Jug-Bogdanu.
Bogdan primi zlatnu kupu vina,
Kupu primi, a piti je ne će,
Misli Bogdan, šta je i kako je,

94. *sȍfra,* f. stô, kod kojega se sjedi, kad se jede.

Čime li će darivati Laza.
Jugu veli devet Jugovića:
„O naš babo, stari Jug-Bogdane!
Što ne piješ zlatnu kupu vina,
Štono ti je poklonio Lazo?“
Veli njima stari Jug-Bogdane:
„Djeco moja, devet Jugovića!
Ja ću lasno piti kupu vina,
Nego mislim, moja djeco draga,
Čime ću ja darivati Laza.“
Jugu veli devet Jugovića:
„Lasno ćeš ga darivati, babo:
U nas dosta konja i sokola,
U nas dosta pera i kalpaka.“
Tad govori silan car Stjepane:
„Ima Lazo konja i sokola,
Lazo ima pera i kalpaka;
Lazo toga ne će nijednoga,
Lazo hoće Milicu djevojku,
Baš Milicu milu mljezinicu,
Milu seju devet Jugovića.“
Kad začuše devet Jugovića,
Poskočiše na noge lagane,
Potegoše mače kovrdine,
Da pogube cara u stolici.
Moli im se stari Jug Bogdane:
„Nete, sinci, ako Boga znate!
Ako danas cara pogubite,
Na vama će ostanuti kletva;
Dok izvadim knjige staroslavne,

---

143. *kovrdin*, m. nekakav mač.
146. *nete*, mj. nemojte.

Da ja gledam, sinci, u knjigama,
Je l' Milica Lazu sudjenica."
Knjige uči stari Jug Bogdane,
Knjige uči, grozne suze roni:
„Nete, sinci, ako Boga znate!
Milica je Lazu sudjenica,
Na njemu će ostanuti carstvo,
Sa njome će carovati Lazo
U Kruševcu kod vode Morave."
Kad to začu silan car Stjepane,
On se maši rukom u džepove
Te izvadi hiljadu dukata
I izvadi od zlata jabuku,
U jabuci tri kamena draga,
Obilježje Milici djevojci.

---

151. Stari Jug Bogdan iz proročkih „knjiga staroslavnih" čita budućnost: Milica, posljednji potomak vladalačke kuće Nemanjića, sudjenica je Lazareva, i na njemu će ostanuti carstvo. A suze roni Jug Bogdan, jer vidi u knjigama „posljednje vrijeme" (stih 67.), što će skoro nadoći, i propast carstva. Ovaj je motiv upotrijebljen i u pjesmi „Uroš i Mrnjavčevići", gdje Marko Kraljević uzima „knjige starostavne" i čita, da je carstvo na Urošu. U jednoj varijanti ove pjesme (Petranović, II. 17. 155—171.) baca Vukašin na Kosovu tri puta krunu pod oblake, a ona je uvijek pala na glavu Urošu, i na njemu ostane carstvo; isti ovaj motiv dolazi i u pjesmi „Izbor Matijaša za budimskog kralja" (vidi: ciklus junaka Ugričića i Hrvaćana). Oba motiva izlaze iz kršćanskoga mišljenja, da vladarska vlast dolazi od Boga, što je jedno od najbitnijih obilježja kulture srednjega vijeka.

III.

Ciklus kosovski.

U najvećem metežu poslije smrti cara Uroša javiše se dva pretendenta za prijestô : Lazar i Marko. Ovaj bijaše najstariji sin kralja Vukašina, pa je na tome osnivao svoje pravo. Vladaocem postade ipak Lazar, ali on se nije nazvao ni carem ni kraljem, već knezom. Lazar, sin Pripca Hrebeljanovića, rodom od grada Prilipca u Kosovu, bijaše dvoranin na dvoru cara Dušana, koji ga oženi Milicom, kćerju kneza Vratka iz roda Vukanova. Milica bijaše Nemanjine krvi, i to ga podiže na prijestô. Lazarev prvi pomoćnik bijaše Vuk Branković, kojemu je knez dao svoju najstariju kćer Maru za ženu. Vuk bijaše odlična roda : otac njegov Branko Mladenović bio je sevastokrator[1] za cara Dušana; sâm Vuk bio je pašanac cara bugarskoga Šišmana i hrvatskoga bana Nikole Gorjanskoga, a vladao je upravo Kosovim poljem sa gradovima Vučitrnom i Prištinom, i uz to Prizrenom i njegovom okolinom.

Knez Lazar bio je isprva sretan u boju s Turcima, te je razbio cara Murata kod mjesta Pločnika na Toplici i natjerao ga u bijeg. Ovo bijaše prva kršćanska pobjeda nad turskim oružjem na Balkanu, ali taj turski poraz bijaše samo povod bici na Kosovu.

Bitka na Kosovu bila je na Vidov dan (15. juna) god. 1389. U početku boja kršćanska je vojska nadjačala neprijatelja. Uto se iznenada javi u turskome taboru Miloš Kobilović. On reče Turcima, da je prešao na njihovu vjeru i da želi biti primljen u pobjedonosnu tursku vojsku. „I kada je po molbi svojoj propušten bio, da noge svijetloga cara cjeliva, on je, umjesto da to izvrši, otrovni handžar, koji mu je bio u rukavu sakriven, neustrašivo na dično tijelo presvijetloga cara upravio i zadavši mu tešku ranu napojio ga mučeničkom medovinom . . . Kako je rečeni Miloš ovo djelo

---

[1] sevastokrator, grčka riječ, znači: uzvišeni vladalac, cesar.

izveo, stao je bježati ispred vojnika, koji su se kao zvijezde na nebu blistali, no od hrabrih vojnika bi stignut i na komade isječen." Tako je ocrtao ovaj dogadjaj sam sin Muratov, novi sultan Bajazid, koji bijaše takodjer na Kosovu.

Poslije toga razvila se tek krvava bitka. Turci, žedni osvete, nadvladaše i uhvatiše kneza Lazara, koji bi na zapovijed Bajazidovu posječen. Tu izgibe sva srpska vojska, ali i Turci pretrpješe teški poraz, te je Bajazid morao odustati od namjere, da Srbiju sasvim podjarmi, pa je sklopio sa starijim Lazarevim sinom Stefanom Lazarevićem mir s pogodbom: da mu plaća danak, a u vrijeme rata da mu dolazi u pomoć sa svojim četama. Stefan je i dalje kao turski vazal nosio naslov kneza te je dijelio vlast s mladjim bratom Vukom i materom kneginjom Milicom, koja se poslije zakaludjerila i uzela ime Evdjenija.

Glas o porazu na Kosovu rasprostr'o se čitavom Evropom, i sad je tek kršćanski svijet osjetio opasnost, koja mu prijeti, a naš narod stvorio je čitavu tradiciju o ovome dogadjaju, koja bijaše tako jaka, da su se za njom povodili i historici. Najljepše svoje pjesme ispjevao je narod o kosovskim junacima i tu je pokazao najveću svoju snagu pjesničkoga stvaranja. Narodni pjevači nijesu s imenima kosovskih junaka združili poznate već konvencionalne motive, što inače pretežu u čitavoj narodnoj epici starijih vremena, a niti je narod pjevao o pojedinostima historičkoga dogadjaja, već je sam stvarao motive, pače i nova lica. Knez Lazar, carica Milica, Vuk Branković, Miloš Kobilović, Stjepan Musić, historička su lica, ali Kosovka djevojka idealni je lik narodne mašte, a historija ništa ne zna o starcu Jug-Bogdanu, o devet braće Jugovića i o majci Jugovića, a to su najsvjetlija lica kosovskih pjesama, na koja je pala sva tragika dogadjaja. Najdalje pošla je narodna tradicija, kad je učinila Vuka Brankovića izdajicom kneza Lazara na Kosovu, koju su ljagu s njegove uspomene skinuli tek noviji historici. Vuk se odlikovao medju najhrabrijim borcima na Kosovu, ali nije poginuo; on kao vazal turski vlada još nekoliko godina svojim zemljama, dok mu god. 1385. sultan Bajazid ne uzme državu i baci ga u tamnicu u Plovdivu, gdje je umr'o (1398.).

I o kosovskom boju pjevale su se isprva pojedine pjesme o pojedinim junacima, ali tu se jedan motiv izvijao iz drugoga, jedna je pjesma nastala iz druge, i tako se razvio čitav niz pjesama o jednome dogadjaju, koje ako i nijesu u tako jakoj uzročnoj svezi, kakvu traži jedinstveno epsko djelo, ipak su slike, koje se redjaju jedna za drugom, a veže ih jedan dogadjaj i jedna ideja. Ni u jednom drugom ciklusu narodne epike nema ovoga pojava; narodni pjevač veže uz imena junaka različite konvencionalne motive, koji nesamo što ne izlaze jedan iz drugoga, već se često i protive jedan drugome, i što je ciklus veći, to više ima ovakvih protivština. U kosovskom ciklusu narod je naprotiv sam stvarao motive, i svima je osnova kosovski poraz, a pjesme su prema njemu morale stajati bar u nekom vremenskom odnošaju: pitalo se, što se dogodilo prije bitke, što na polasku, što na razboju, a što poslije toga. Ovo su najjače spoljašnje spone medju kosovskim pjesmama, ali se i gradja pjesama prema tome dotjerivala. Kosovski junaci dodjoše u narodnoj epici i u rodbinsku svezu: Milicu, ženu Lazarevu, učiniše narodni pjevači kćerju Jug-Bogdana i sestrom braće Jugovića, a Miloša Kobilovića, protivnika Vuka Brankovića, učiniše takodjer zetom Lazarevim, premda on to nije bio, a ime njegovo, da bude ljepše, okrenuše u ime Obilić.

Kad se ovako razvio čitav ciklus kosovskih pjesama, mogli su narodni pjevači pjevati jednu pjesmu za drugom prema razvitku dogadjaja, a tu nije bila daleko misao, da se o čitavu dogadjaju stvori jedna pjesma. I doista imamo nekoliko pokušaja, gdje se veže poviše kosovskih motiva u jednu pjesmu: takova je jedna bugarštica u Bogišićevu zborniku iz XVIII. stoljeća i jedna pjesma iz XIX. stoljeća u Petranovićevoj zbirci, koja ima 1600 stihova. Ovakvu pjesmu narod zove: lazarica, ali ona je u narodu nastala jamačno tek u XVIII. stoljeću, kad je već prošlo doba stvaranja prave narodne epike. Od srpskih književnika novijega vremena pokušao je svesti kosovske pjesme u jednu cjelinu Stojan Novaković, a od hrvatskih fra Grga Martić (po uputama Armina Pavića).

Vuk Branković i Miloš Kobilović.

Na prozoru sjedjaše Milica Lazara kneza,
I š njom bjehu na prozoru dv'je rodjene kćerce svoje.
Podje ti im Milica kćercam svoj'jem govoriti:
„L'jepo ti je Lazara medju zetim pogledati,
Ma bih dala Milica moje u glavi crne oči,
Da je Vuče Branković ko i Miloš Kobilović."
A Vukova vjerenica majci svojoj odgovara:
„Al je Vuka rodila l'jepa od grada vladika,
A Miloša Kobilića jedna mlada Vlahinjica,
Vlahinjica rodila, pod kobilom othranila."
Ali njome govori Miloševa vjerenica:
„Istina je, sestrice, što govoriš svekoliko,
Da je Vuka rodila l'jepa od grada vladika,
A mojega vjerenika jedna mlada Vlahinjica,
Vlahinjica rodila, pod kobilom othranila,
A zato se on zove Milošu Kobiloviću;
Ma bi ona kobila do dva vuka priskočila
I njemu bi izbila zadnjom nogom sprednje zube;
On se Vuče podnosi kuninam i risovinam,
A Kobilović Milošu l'jepom svilom i skerletom."
Bješe jom se mladjahnom na te r'ječi ražalilo,
Rukom je ju udrila uz rumeno b'jelo lišce;
Koliko je bješe nemilosno udarila,
Na ruci jom bijaše diomanat zlatni prsten,
Prstenom je sestrici b'jelo lišce izgrdila;

---

2. *kćerce svoje* mj. njezine; ova je zamjena veoma obična u bugaršticama, a to je prema duhu talijanskoga jezika (na pr. I s njom bjehu na prozoru dv'je kćerce svoje = Anche con essa erano alla finestra due figlie sue).

11. *njome*, u bugaršticama često dolaze za dativ ženskog roda ove zamjenice instrumentalni oblici, na pr. *njome, njom* i *jom* mjesto *njoj, joj*.

Krvca je je polila djevojku niz b'jelo lišce;
Ona mlada pošeta u zelene perivoje
I otide cmiliti pod zelenu pod narančù;
Grozne suze proljeva, a otire crnu krvcu.
Uto Lazar dohodi u svoje b'jele dvore.
Konja mu je primila Milica, ljubovca svoja,
Mladu Vuku Brankoviću svoja mlada vjerenica;
Niko konja ne prima Milošu Kobiloviću,
Ter se ide Milošu oko sebe obzirati.
Tadar podje Milica, da mu primi konja dobra,
Ma jom ne da Milošu na konjica ni gledati;
Dalo mu se pogledat u zelene perivoje,
Pod narančom ugleda svoju mladu vjerenicu,
Dje mi suze proljeva, a otire crnu krvcu.
Brzo bješe Milošu konja svoga odsjednuo,
Tere junak otide u zelene perivoje,
I on podje uprašat svoju mladu vjerenicu:
„Što ti je, mlada djevojko, što proljevaš grozne suze,
Grozne suze proljevaš, a otireš crnu krvcu?
Što li ti je crna krvca lišce tvoje izgrdila?“
Ali podje Milošu ta djevojka odgovarat:
„Hoću tebi istinito svekoliko povidjeti:
Jutroska smo sidjele na prozoru od b'jela dvora,
I s nami se Milica, majka naša, razgovara:
L'jepo ti je Lazara medju zetim pogledati!
Da je Vuče Branković ko i Miloš Kobilović,
Ja bih dala Milica moje u glavi crne oči.
Ali moja sestrica majci svojom odgovara:
Ma je Vuka rodila od grada l'jepa vladika,
A Miloša Kobilića jedna mlada Vlahinjica,
Vlahinjica rodila, pod kobilom othranila,

31. *ljubovca svoja* mj. njegova.
32. *svoja mlada vjerenica* mj. njegova.

A zato se on zove Milošu Kobiloviću.
A ja njome ovako na te riječi odgovaram:
Istina je, sestrice, što govoriš, svekoliko,
Da je Vuka rodila l'jepa od grada vladika,
A Kobilić-Miloša jedna mlada Vlahinjica,
Vlahinjica rodila, pod kobilom othranila;
Ma bi ona kobila do dva vuka priskočila,
I njemu bi izbila zadnjom nogom sprednje zube;
Tvoj se Vuče podnosi kuninam i risovinam,
Moj vjerenik Milošu l'jepom svilom i skerletom.
Njom se bješe tadara na te r'ječi ražalilo,
Rukom me je udrila uz rumeno b'jelo lišce,
Koliko me bijaše nemilosno udarila,
Krvca me je polila niz moje niz b'jelo lišce,
Zato suze proljevam, a otirem crnu krvcu."
Kada ti je Milošu tu djevojku razumio,
On se vrlo smutio u svojemu srcu živu,
Skokom je skočio iz zelena perivoja
I Vuka je uhitio za junačko tanko grlo,
I njega je metnuo na junačku crnu zemlju,
Ter ga ide Milošu desnom nogom udarati,
I dva mu je zdrava zuba izbio iz ruse glave.
Ma mi bješe Lazare ka Milošu priskočio:
„Nemoj, zete Milošu, ne ubio te Bog veliki,
Nemoj kavge činiti ni s Vukom se posvadjati!"
Jedva mu se bijaše knez Lazare umolio.

Slava kneza Lazara u Kruševcu.

Slavu slavi srpski knez Lazare
U Kruševcu mjestu skrovitome,
Svu gospodu za sofru sjedao,
Svu gospodu i gospodičiće:
S desne strane starog Jug-Bogdana,
I do njega devet Jugovića;
A s lijeve Vuka Brankovića,
I ostalu svu gospodu redom;
U zastavu vojvodu Miloša,
I do njega dv'je srpske vojvode:
Jedno mi je Kosančić Ivane,
A drugo je Toplica Milane.
Car uzima zlatan pehar vina
Pa govori svoj gospodi srpskoj:
„Kome ć' ovu čašu nazdraviti?
Ako ću je napit po starještvu,
Napit ću je starom Jug-Bogdanu;
Ako ću je napit po gospodstvu,
Napit ću je Vuku Brankoviću;
Ako ću je napit po milosti,
Napit ću je mojim devet šura,

---

2. *Kruševac*, m. prijestolnica kneza Lazara; od staroga grada i od dvorova njegovih nema danas gotovo ništa; grad je već do zemlje porušen, a od Lazarevih dvorova ostao je još jedan jedini ostatak, kula kneza Lazara, ali je i ona veoma opala.

9. *zȁstava*, f. mjesto na dnu stola, prema gornjemu čelu.

11. *Kòsânčić*, m. u narodnoj pjesmi spominju se redovno zajedno Kosančić Ivan i Toplica Milan; stariji historički izvori ne znadu o njima ništa, pa je sva prilika, da je narod ta dva junaka blizanca stvorio prema dvjema rijekama južne Srbije: Kosajnici i Toplici, od kojih prva utječe u drugu, a druga u Moravu. U blizini izvora Toplice još su danas stare zidine, za koje narod priča, da su bili dvori Toplice Milana.

Devet šura, devet Jugovića;
Ako ću je napit po ljepoti,
Napit ću je Kosančić-Ivanu;
Ako ću je napit po visini,
Napit ću je Toplici Milanu;
Ako ću je napit po junaštvu,
Napit ću je vojvodi Milošu.
Ta nikom je drugom napit ne ću,
Već u zdravlje Miloš-Obilića:
Zdrav, Milošu, vjero i nevjero!
Prva vjero, potonja nevjero!
Sjutra ćeš me izdat na Kosovu
I odbjeći turskom car-Muratu;
Zdrav mi budi, i zdravicu popij:
Vino popij, a na čast ti pehar!"
Skoči Miloš na noge lagane
Pak se klanja do zemljice crne:
„Hvala tebi, slavni knez-Lazare!
Hvala tebi na tvojoj zdravici,
Na zdravici i na daru tvome;
Al ne hvala na takvoj besjedi;
Jer, tako me vjera ne ubila!
Ja nevjera nikad bio nisam,
Nit sam bio, niti ću kad biti,
Nego sjutra mislim u Kosovu
Za hrišćansku vjeru poginuti;
Nevjera ti sjedi uz koljeno,
Ispod skuta pije hladno vino:
A prokleti Vuče Brankoviću.
Sjutra jeste lijep Vidov danak,
Vidjet ćemo u polju Kosovu,
Tko je vjera, tko li je nevjera,
A tako mi Boga velikoga!

Ja ću otić sjutra u Kosovo
I zaklat ću turskog car-Murata
I stat ću mu nogom pod gr'oce;
Akoli mi Bog i sreća dade,
Te se zdravo u Kruševac vratim,
Uhvatit ću Vuka Brankovića,
Vezat ću ga uz to bojno koplje,
Kao žena kudjel' uz preslicu,
Nosit ću ga u polje Kosovo."

Car Lazar i carica Milica.

Car Lazare sjede za večeru,
Pokraj njega carica Milica;
Veli njemu carica Milica:
„Car-Lazare, srpska kruno zlatna!
Ti polaziš sjutra u Kosovo,
S' sobom vodiš sluge i vojvode,
A kod dvora nikog ne ostavljaš,
Care Lazo, od muškijeh glava,
Da ti može knjigu odnijeti
U Kosovo i natrag je vratiti;
Odvodiš mi devet mile braće,
Devet braće, devet Jugovića:
Ostavi mi brata bar jednoga,
Jednog brata sestri od zakletve."
Njoj govori srpski knez Lazare:
„Gospo moja, carice Milice!
Koga bi ti brata najvoljela
Da t' ostavim u bijelu dvoru?" —
„Ostavi mi Boška Jugovića."
Tada reče srpski knez Lazare:
„Gospo moja, carice Milice!

Kada sjutra bijel dan osvane,
Dan osvane i ograne sunce,
I vrata se otvore na gradu,
Ti išetaj gradu na kapiju,
Tud će poći vojska na alaje:
Sve konjici pod bojnim kopljima,
Pred njima je Boško Jugoviću,
I on nosi krstaša barjaka;
Kaži njemu od mene blagosov,
Nek da barjak, kome njemu drago,
Pa nek s tobom kod dvora ostane."
Kad ujutru jutro osvanulo
I gradska se otvoriše vrata,
Tad išeta carica Milica,
Ona stade gradu kod kapije,
Al eto ti vojske na alaje:
Sve konjici pod bojnim kopljima,
Pred njima je Boško Jugoviću,
Na alatu vas u čistom zlatu,
Krstaš ga je barjak poklopio,
Pobratime, do konja alata;
Na barjaku od zlata jabuka,
Iz jabuke od zlata krstovi,
Od krstova zlatne kite vise,
Te kuckaju Boška po plećima;
Primače se carica Milica
Pa uhvati za uzdu alata,
Ruke sklopi bratu oko vrata

---

25. *kàpija,* f. vrata.

26. *àlaj,* àlaja, m. dio vojske u svom redu.

29. *krstaš,* krstaša, m. što ima na sebi znak krsta; krstaš barjak.

40. *ȁlat,* m. crven konj; složenica od dvije turske riječi ȁl. (crven) i ȁt (konj); isp. dȍr-at. mrk konj, djȍg-at, bijel konj.

Pak mu poče tiho govoriti:
„O moj brate, Boško Jugoviću!
Car je tebe meni poklonio,
Da ne ideš na boj na Kosovo,
I tebi je blagosov kazao,
Da daš barjak, kome tebi drago,
Da ostaneš sa mnom u Kruševcu,
Da imadem brata od zakletve."
Al govori Boško Jugoviću:
„Idi, sestro, na bijelu kulu;
A ja ti se ne bih povratio,
Ni iz ruke krstaš barjak dao,
Da mi care pokloni Kruševac;
Da mi reče družina ostala:
Gle strašivca Boška Jugovićâ!
On ne smjede poći u Kosovo
Za krst časni krvcu proljevati
I za svoju vjeru umrijeti."
Pak protjera konja na kapiju.
Al eto ti starog Jug-Bogdana
I za njime sedam Jugovića,
Sve je sedam ustavljala redom,
Al nijedan ni gledati ne će.
Malo vr'jeme zatim postajalo,
Al eto ti Jugović Vojina,
I on vodi careve jedeke
Pokrivene sa suhijem zlatom,
Ona pod njim uhvati kulaša
I sklopi mu ruke oko vrata,
Pa i njemu stade govoriti:
„O moj brate, Jugović-Vojine!
Car je tebe meni poklonio,
I tebi je blagosov kazao,

Da daš jedek', kome tebi drago,
Da ostaneš sa mnom u Kruševcu,
Da imadem brata od zakletve."
Veli njojzi Jugović-Vojine:
„Idi, sestro, na bijelu kulu;
Ne bih ti se junak povratio,
Ni careve jedeke pustio,
Da bih znao, da bih poginuo;
Idem, sejo, u Kosovo ravno
Za krst časni krvcu proljevati
I za vjeru s braćom umrijeti."
Pak protjera konja na kapiju.
Kad to vidje carica Milica,
Ona pade na kamen studeni,
Ona pade pak se obeznani.
Al eto ti slavnoga Lazara,
Kada vidje gospodju Milicu,
Ud'riše mu suze niz obraze;
On s' obzire s desna na lijevo
Te dozivlje slugu Golubana:
„Golubane, moja vjerna slugo!
Ti odjaši od konja labuda,
Uzmi gospu na bijele ruke
Pak je nosi na tananu kulu;
Od mene ti Bogom prosto bilo!
Nemoj ići na boj na Kosovo,
Već ostani u bijelu dvoru."
Kad to začu sluga Golubane,
Proli suze niz bijelo lice
Pa odsjede od konja labuda,
Uze gospu na bijele ruke,

83. *jèdek,* m. konj, što se vodi u paradu u povodu.
104. *làbûd,* m. ime konju (valjada koji je bijel kao labud).

Odnese je na tananu kulu;
Al svom srcu odoljet ne može
Da ne ide na boj na Kosovo,
Već se vrati do konja labuda,
Posjede ga, ode u Kosovo.

Carica Milica i Vladeta vojvoda.

Pošetala carica Milica
Ispod grada bijela Kruševca,
S njome šeću dvije mile kćeri:
Vukosava i lijepa Mara;
K njima jezdi Vladeta vojvoda
Na doratu, na konju dobrome;
Vladeta je konja oznojio
I u b'jelu pjenu obukao.
Pita njega carica Milica:
„Oj Boga ti, kneževa vojvodo!
Što si tako konja oznojio?
Ne ideš li sa polja Kosova?
Ne vidje li čestitoga kneza,
Gospodara i moga i tvoga?"
Al besjedi Vladeta vojvoda:
„Oj Boga mi, carice Milice!
Ta ja idem sa polja Kosova,
Al ne vidjeh čestitoga kneza,
Već ja vidjeh kneževa zelenka,

---

4. *Vùkosava.* Knez Lazar uopće nije imao kćeri Vukosave. — *Mára* bila je uistinu kći Lazareva, a žena Vuka Brankovića.

5. *Vlàdeta* ove pjesme bit će istovetan s historičkim Vlatkom Vukovićem, bosanskim vojvodom, kojega je bosanski kralj Tvrtko poslao u pomoć knezu Lazaru na Kosovo.

Tjeraju ga po Kosovu Turci,
A knez, mislim, da je poginuo."
Kad to začu carica Milica,
Proli suze niz bijelo lice
Pak još pita Vladetu vojvodu:
„Još mi kaži, kneževa vojvodo!
Kad si bio na Kosovu ravnu,
Ne vidje li devet Jugovića
I desetog starog Jug-Bogdana?"
Al besjedi Vladeta vojvoda:
„Ta ja prodjoh kroz Kosovo ravno
I ja vidjeh devet Jugovića
I desetog starog Jug-Bogdana:
Oni bjehu u pola Kosova,
Krvave im ruke do ramena
I zeleni mači do balčaka;
Ali su im malaksale ruke
Sijekući po Kosovu Turke."
Još mu reče carica Milica:
„Stan', počekaj, kneževa vojvodo!
Ne vidje li još dva zeta moja:
Brankovića, Miloš-Obilića?"
Al besjedi Vladeta vojvoda:
„Ta ja prodjoh kroz Kosovo ravno
I ja vidjeh Miloš-Obilića:
On stajaše u polju Kosovu,
Na bojno se koplje naslonio,
Bojno mu se koplje prelomilo,
Pak na njega Turci navališe,
Dosad mislim da je poginuo;

---

35. *zelen mač* znači isto što i sjajan; tako se jednoj vrsti bijelih konja kaže: zelenko, zelen konj. — *bàlčak,* m. u sablje ili u mača ono, gdje se drži rukom.

Al ne vidjeh Vuka Brankovića,
Ne vidjeh ga, ne vid'lo ga sunce!
On izdade čestitoga kneza,
Gospodara i moga i tvoga."

Kosovka djevojka.

Uranila Kosovka devojka,
Uranila rano u nedelju,
U nedelju prije jarka sunca,
Zasukala bijele rukave,
Zasukala do belih lakata,
Na plećima nosi hleba bela,
U rukama dva kondira zlatna,
U jednome hladjane vodice,
U drugome rumenoga vina;
Ona ide na Kosovo ravno
Pa se šeće po razboju mlada,
Po razboju čestitoga kneza,
Te prevrće po krvi junake;
Kog junaka u životu nadje,
Umiva ga hladjanom vodicom,
Pričešćuje vinom crvenijem
I zalaže hlebom bijelijem.
Namera je namerila bila
Na junaka Orlovića Pavla,
Na kneževa mlada barjaktara,

4. *bijele rukave;* ovo je ekavska pjesma, a gdjekoji ijekavski oblici dolaze poradi potrebe stiha.

7. *kòndîr*, kondíra, m. pehar, vrč.

19. *Orlović Pavle.* Historija o njemu ne zna ništa, bit će dakle nehistoričko, izmišljeno lice.

I njega je našla u životu,
Desna mu je ruka osečena
I lijeva noga do kolena,
Vita su mu rebra izlomljena,
Vide mu se džigerice bele;
Izmiče ga iz te mnoge krvce,
Umiva ga hladjanom vodicom,
Pričešćuje vinom crvenijem
I zalaže hlebom bijelijem;
Kad junaku srce zaigralo,
Progovara Orloviću Pavle:
„Sestro draga, Kosovko devojko!
Koja ti je golema nevolja,
Te prevrćeš po krvi junake?
Koga tražiš po razboju mlada?
Ili brata ili bratučeda?
Al po grehu stara roditelja?“
Progovara Kosovka devojka:
„Dragi brato, delijo neznana!
Ja od roda nikoga ne tražim:
Niti brata, niti bratučeda,
Ni po grehu stara roditelja;
Mož li znati, delijo neznana,
Kad knez Laza pričešćiva vojsku
Kod prekrasne Samodreže crkve
Tri nedelje tridest kaludjera?

---

36. *brătučed*, m. stričev sin, meni brat od strica, stričević.

37. *po grehu* stara roditelja; po grehu roditelj znači pravi otac; ovdje se pokazuje znak narodnoga mišljenja, da je grijeh i ženiti se te roditi djecu. Bit će, da je ovo mišljenje poteklo iz nauka bogumilskoga. Ova je vjera bila nekoč raširena u nekim krajevima našega naroda, a najviše u Bosni. Bogumili nijesu priznavali sakramenat ženidbe („nullus in matrimonio salvari potest“, Starine, I. 139.), držeći ženidbu preljubom („matrimonium carnale esse adulterium“, Starine, XIV. 17.).

*

Sva se srpska pričestila vojska,
Najposlije tri vojvode bojne:
Jedno jeste Milošu vojvoda,
A drugo je Kosančić Ivane,
A treće je Toplica Milane;
Ja se onde desih na vratima,
Kad se šeta vojvoda Milošu,
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama;
Obazre se i pogleda na me,
S' sebe skide kolastu azdiju,
S' sebe skide pa je meni dade:
Na, devojko, kolastu azdiju,
Po čemu ćeš mene spomenuti,
Po azdiji po imenu mome:
Evo t' idem poginuti, dušo,
U taboru čestitoga kneza;
Moli Boga, draga dušo moja,
Da ti s' zdravo iz tabora vratim,
A i tebe dobra sreća nadje,
Uzet ću te za Milana moga,
Za Milana Bogom pobratima,
Koj' je mene Bogom pobratio,
Višnjim Bogom i svetim Jovanom;
Ja ću tebi kum venčani biti.
Za njim ide Kosančić Ivane,

55. *kàldrma*, f. put kamenom napravljen.

57. *kȍlast*, adj. šaren na kola. — *àzdija*, f, vrsta dugačke gornje haljine.

Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama,
Na ruci mu burma pozlaćena;
Obazre se i pogleda na me,
S ruke skide burmu pozlaćenu,
S ruke skide pa je meni dade:
Na, devojko, burmu pozlaćenu,
Po čemu ćeš mene spomenuti,
A po burmi po imenu mome:
Evo t' idem poginuti, dušo,
U taboru čestitoga kneza;
Moli Boga, moja dušo draga,
Da ti s' zdravo iz tabora vratim,
A i tebe dobra sreća nadje,
Uzet ću te za Milana moga,
Za Milana Bogom pobratima,
Koj' je mene Bogom pobratio,
Višnjim Bogom i svetim Jovanom;
Ja ću tebi ručni dever biti.
Za njim ide Toplica Milane,
Krasan junak na ovome svetu,
Sablja mu se po kaldrmi vuče,
Svilen kalpak, okovano perje,
Na junaku kolasta azdija,
Oko vrata svilena marama,
Na ruci mu koprena od zlata;
Obazre se i pogleda na me,
S ruke skide koprenu od zlata,
S ruke skide pa je meni dade:
Na, devojko, koprenu od zlata,

Po čemu ćeš mene spomenuti,
Po kopreni po imenu mome:
Evo t' idem poginuti, dušo,
U taboru čestitoga kneza;
Moli Boga, moja dušo draga,
Da ti s' zdravo iz tabora vratim,
Tebe, dušo, dobra sreća nadje,
Uzet ću te za vernu ljubovcu.
I odoše tri vojvode bojne.
Njih ja danas po razboju tražim."
Al' besedi Orloviću Pavle:
„Sestro draga, Kosovko devojko!
Vidiš, dušo, ona koplja bojna
Ponajviša a i ponajgušća,
Onde j' pala krvca od junaka
Ta dobrome konju do stremena,
Do stremena i do uzendjije,
A junaku do svilena pasa,
Onde su ti sva tri poginula.
Već ti idi dvoru bijelome,
Ne krvavi skuta ni rukava."
Kad devojka saslušala reči,
Proli suze niz bijelo lice,
Ona ode svom bijelu dvoru
Kukajući iz bijela grla:
„Jao jadna! hude ti sam sreće!
Da se, jadna, za zelen bor hvatim,
I on bi se zelen osušio."

---

125. *uzèndjija*, f. stremen; ono, na čemu jahač drži noge.

Smrt majke Jugovića.

Mili Bože, čuda velikoga!
Kad se sleže na Kosovo vojska,
U toj vojsci devet Jugovića
I deseti star-Juže Bogdane;
Boga moli Jugovića majka,
Da joj Bog dâ oči sokolove
I bijela krila labudova,
Da odleti nad Kosovo ravno

Ovo je jedna od najljepših narodnih pjesama, a možemo pače reći, jedna od najljepših pjesama u čitavoj svjetskoj književnosti, što pjevaju o domoljublju i o ljubavi materinskoj. Ali ima u zbirci Martić-Jukićevoj još jedna jednako lijepa narodna pjesma o majci Jugovića. Tu se pjeva, kako su sa Kosova poletjela dva vrana gavrana krvavih nogu do koljena i krvava kljuna do očiju, te se ustaviše na dvorima Jugovića, noseći staroj Jugovićki crne glasove o kosovskoj pogibiji. Ali ona ne otište suze od obraza, već uze konja lastavicu, posjede ga i ode na razbojište. Tu prevrće ona konje i junake, dok se ne namjeri na devet vranih konja, devet bijelih hrta i devet sokolova, gdje trče i traže svoje gospodare. Oni doletješe k majci Jugovića, ali ona ni tu nije od srca suze pustila. A kad nadje devet mrtvih Jugovića, ona je djecu izgrlila i oprala suzama od obraza, pokopala ih redom i nakitila zelenim busom, ali nije žalila, što su svi mladi izginuli na Kosovu, braneći zemlju od dušmanske ruke, i krene svojemu bijelom dvoru, a za njome devetoro konja, za njima devet mladih hrta, za hrtima devet sokolova. A kad to vidjelo devet nevjesta, one procviliše kao ljute guje, proklinjući Turke i izdajicu Vuka Brankovića, ali majka Jugovića ni u tome času ne očajava, već ovako divno tješi svoje nevjestice:

Ne ludujte, moje nevjestice!
Bogu hvala na njegovu daru,
Pa ih mlada ni rodila n'jesam,
Da mi leže na meku dušeku,
Već da brane zemlju od dušmana.
Ne plačite, moje kćerce drage,
Ak' i jesu odletjeli ždrali,
Ostali su ptići ždralovići;
Hranit ćemo ptiće ždraloviće,
Naše pleme poginuti ne će,
Naši dvori ostat pusti ne će.

I da vidi devet Jugovića
I desetog star-Juga Bogdana.
Što molila Boga, domolila:
Bog joj dao oči sokolove
I bijela krila labudova,
Ona leti nad Kosovo ravno,
Mrtvih nadje devet Jugovića
I desetog star-Juga Bogdana,
I više njih devet bojnih koplja,
Na kopljima devet sokolova,
Oko koplja devet dobrih konja,
A pored njih devet ljutih lava.
Tad zavrišta devet dobrih konja,
I zalaja devet ljutih lava,
A zaklikta devet sokolova;
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila,
Već uzima devet dobrih konja,
I uzima devet ljutih lava,
I uzima devet sokolova,
Pak se vrati dvoru bijelome.
Daleko je snahe ugledale,
Malo bliže pred nju išetale;
Zakukalo devet udovica,
Zaplakalo devet sirotica,
Zavrištalo devet dobrih konja,
Zalajalo devet ljutih lava,
Zakliktalo devet sokolova;
I tu majka tvrda srca bila,
Da od srca suze ne pustila.
Kad je bilo noći u ponoći,
Al zavrišta Damjanov zelenko;
Pita majka Damjanovu ljubu:

„Snaho moja, ljubo Damjanova!
Što nam vrišti Damjanov zelenko?
Al je gladan pšenice bjelice,
Ali žedan vode sa Zvečana?“
Progovara ljuba Damjanova:
„Svekrvice, majko Damjanova!
Nit je gladan pšenice bjelice,
Niti žedan vode sa Zvečana,
Već je njega Damjan naučio
Do ponoći sitnu zob zobati,
Od ponoći na drum putovati;
Pak on žali svoga gospodara,
Što ga nije na sebi donio.“
I tu majka tvrdog srca bila,
Da od srca suze ne pustila.
Kad ujutru danak osvanuo,
Ali lete dva vrana gavrana,
Krvava im krila do ramena,
Na kljunove b'jela pjena trgla;
Oni nose ruku od junaka,
I na ruci burma pozlaćena,
Bacaju je u krioce majci;
Uze ruku Jugovića majka,
Okretala, prevrtala s njome,
Pa dozivlje ljubu Damjanovu:
„Snaho moja, ljubo Damjanova!
Bi l' poznala, čila j' ovo ruka?“
Progovara ljuba Damjanova:
„Svekrvice, majko Damjanova!
Ovo j' ruka našega Damjana,

---

45. *Zvèčan*, m. grad u Kosovu blizu Mitrovice na nekakom brijegu, sada pust.

Jera burmu ja poznajem, majko,
Burma sa mnom na vjenčanju bila."
Uze majka ruku Damjanovu,
Okretala, prevrtala s njome,
Pak je ruci tiho besjedila:
„Moja ruko, zelena jabuko!
Gdje si rasla, gdje l' si ustrgnuta!
A rasla si na kriocu mome,
Ustrgnuta na Kosovu ravnom!"
Koliko se ražalila majka,
Od tuge joj živo srce puče
Za svojijeh devet Jugovića
I desetim star-Jugom Bogdanom.

IV.

Ciklus Marka Kraljevića.

Marko, sin kralja Vukašina i kraljice Jelene (u nar. pjesmi: Jevrosima), vladao je poslije smrti svoga oca zapadnim dijelom Maćedonije od rijeke Vardara do arbanaskih gora, dijeleći valjada vlast sa svojom mladjom braćom Andrijašem i Dmitrom. On je vladao isprva ostatkom svoje očevine kao samostalan kralj. Prijestolnica njegove državice bijaše Prilip. Ali kad je doskora turska moć tako porasla, da nijesu mogli ni pomišljati na otpor, priznadoše se pored drugih i Vukašinovići turskim vazalima (1372.).

Najbliži susjed Vukašinovića bijaše velikaš Bogdan, koji je u isto doba samostalno vladao svojom državicom u južnoj Maćedoniji, izmedju Seresa i Vardara, pa je zajedno s Vukašinovićima postao turskim vazalom. Napokon vladao je u isto vrijeme u Maćedoniji i despot Kostadin, sin Dušanova sevastokratora Dejana i carice Teodore, koja je poslije smrti svoga muža otišla u manastir i primila ime Evdokija. Prijestolnica Kostadina Dejanovića bio je Velbužd, koji poslije Turci po njegovu imenu prozvaše Küstendil. On je dijelio s kraljem Markom sve zlo ovih teških vremena, pa ih i narodna pjesma prikazuje kao pobratime („Marko Kraljević i beg Kostadin“).

Kad je sin Muratov Bajazid osvojio Bugarsku (1393.), krenuo je godinu dana zatim na Vlašku, kojom je vladao Ivan Mirče (u nar. pjesmama: vojvoda Mirčeta). Sultana su pratili sa svojim četama kao vazali: srpski knez Stjepan Lazarević, kralj Marko Vukašinović i despot Kostadin Dejanović. Oni dakako podjoše protiv kršćana samo od nevolje. Stari srpski životopisac veli, da je Marko rekao Kostadinu prije bitke: „Molim Gospoda, da bude kršćanima u pomoć, a ja prvi da budem u ovome boju medju mrtvima!“ U bici na Rovinama u Vlaškoj doista razbiše Vlasi

Turke, i tu padoše Marko i Kostadin (1394.). Markova državica postade sasvim turska, a njegova se braća razbjegla, pa se Dmitar spominje u Dubrovniku (1400.), poslije u Ugarskoj, gdje ga je kralj Sigismund učinio velikim županom, a o Andrijašu ne zna se ni toliko.

Naš narod spominje Marka Kraljevića kao dobar danak u godini. O njemu se najviše priča i pjeva. On je ljubimac Hrvata, Srba, Bugara i Slovenaca, a slava mu je doprla do Turaka, Grka, Arbanasa i Rumunja. Ali njegovo je pravo mjesto u hrvatsko-srpskoj narodnoj epici: iz nje on izlazi kao prvi junak našega naroda. Marko živi i dijeli megdane kroz trista godina i javlja se u društvu narodnih epskih junaka, koji su živjeli u XIV., XV. i XVI. stoljeću. S njime kao da nastaje i nestaje prava narodna epika.

U pjesmama o Marku Kraljeviću skupili su se najrazličniji konvencionalni motivi, što su bili našemu narodu poznati; u njima je sve blago narodnoga duha, njegove prosvjete i njegova života. Ali se medju svim motivima najjače ističu motivi junačkoga sadržaja, jer je posve prirodno, da će prva bitna oznaka prvoga narodnoga heroja biti junaštvo. A druga njegova bitna oznaka, koja se počesto združuje s prvom, jest: općena ljudska vrlina. Marko brani pravdu, zakon i čast („Uroš i Mrnjavčevići"), služi crkvi i narodnim običajima, traži čovječnost, poštovanje roditelja („Marko Kraljević i beg Kostadin"), voli prijatelje i drugove („Marko Kraljević i vila Ravijojla"), štiti ženskinje, slabe i nejake, pomaže nište i uboge. No kako je o Marku narod pjevao po svim krajevima, prosvijetljenim i divljim, u svako doba, pitomo i divlje, a pjesma o njemu pronosila se s usta junaka i običnih hajduka, to su kadšto gdjegdje nastajale i pjesme, koje nam prikazuju Marka u gruboj nečovječnoj slici, što se protivi pomenutim njegovim vrlinama; ali takovih pjesama nema mnogo.

Ciklus pjesama o Kraljeviću Marku jest najveći, i ako je historijsko njegovo djelovanje bilo doista neznatno, jer historija malo o njemu znade. Narod je ipak u pjesmama dobro upamtio, da je Marko bio vazal turski, pa se i ne spominje u kosovskim pjesmama, jer ga nije bilo na Kosovu. Kako je lik Marka Vukašinovića u povijesti bez velikoga

značenja, moramo se pitati: koji je uzrok, da je narodna epika obašla druge otvorenije narodne borce i junake onoga vremena te je slaboga kralja Marka, vjernoga turskog vazala, učinila središtem epskoga pjevanja svih južnih Slavena? Na ovo zanimljivo pitanje ne može se ništa pozitivno reći. Možda je Marko bio doista čovjek goleme tjelesne snage i neobične hrabrosti, pa mu se ime nadaleko pročulo. A možda je narod u njegovoj državici pod mudrom i opreznom upravom sretno i zadovoljno živio, jer su Turci u ovo doba sa svojim vazalima živjeli u najboljem prijateljstvu, a u drugim krajevima, koji se podigoše na otpor, narod je doživio teški poraz i najveću bijedu, pa je i to moglo pronesti ime sina Vukašinova nadaleko i široko. Pored toga, ako su motivi iz narodnih priča prelazili u epiku, a to držimo sigurnim, naročito u ovome ciklusu, koji je od svih najkonvencionalniji, mogli su oni najlakše prionuti za ime Markovo. U narodnim pričama nema historičkih imena: tu su najmilija lica kraljice i kraljevići. U heroičko epsko doba, kad su konvencionalni motivi iz priča tražili historička lica, da se pretoče u epsku poeziju, mnogo se u narodu spominjalo ime kraljevića Marka, najstarijeg sina Vukašina, kralja srpskoga, pa su za ime jednoga kraljevića najlakše prionuli motivi iz narodnih priča. U narodnu epiku ušao je Marko doista kao kraljević, premda bi mu ovo ime pripadalo samo u onim nekolikim pjesmama, gdje se javlja uza svoga oca. Narodna pjesma uopće ne poznaje kralja Marka, već uvijek pjeva o kraljeviću tako, te je ovo ime postalo njegovim prezimenom i on se ne zove u pjesmama Marko Vukašinović, kako bi trebalo, već uvijek samo Marko Kraljević. Napokon, da kažemo još jednu mogućnost pored pomenutih: kako je narodna epika izlazila iz feudalnih središta, iz dvorova vladalaca i velmoža, a mi smo u uvodu označili „dijake" njihove prvim pokretačima ove poezije, to je moguće, da je upravo Vukašin Mrnjavčević i njegov sin Marko imao jednoga ili više „dijaka", koji su se kao pjesnici isticali nad drugima, i da im je on bio osobito milostiv, pa su mu oni stvorili velik glas, koji je onda pjesma pronosila u sve krajeve naroda.

Rodjenje Marka Kraljevića.

Lov lovio Vukašine kralju,
Lov lovio tri bijela dana;
Kad četvrto jutro osvitalo,
Sjede kralju na studenu st'jenu,
Kraj st'jene mu koplje udareno,
Za koplje je konja privezao
Pa se svojim konjem razgovara:
„Nu nesrećni Vukašine kralju,
Ne da mi se ptica ni vidjeti,
A kamoli danas uloviti.
Ja gladujem i žedjom i gladom."
Al je kralju dozivala vila:
„Mudar jesi, al govoriš ludo.
Niže tebe jezero zeleno,
Kod jezera vila Mandalina,
Kazat će ti, kako ćeš loviti,
Ali tešku uzimala plaću,
Od junaka ruku i mišice."
A kad čuje Vukašine kralju,
On posjede dobra konja svoga,
Ide kralju kroz goru zelenu,
Dobra ga je sreća namjerila:
U zelenoj gori kod jezerȁ,
Kod jezera vila Mandalina,
Al je vilu sanak prevario,
Privuče se Vukašine kralju,
Ukrade joj krunu i košulju,
Ode kralju b'jelu dvoru svome.
Kad se vila od sna razabrala,
Tužna vila u zlu se vidjela,
Jer ne ima krune ni košulje.

Leti ona kroz goru zelenu,
Sretala je Vukašina kralja
Pa je kralju tiho besjedila:
„Daj mi, kralju, krunu i košulju,
Čestita ću tebe učiniti."
Odgovori Vukašine kralju:
„Ne ću, vilo, nijednoga dara,
Neg ako ćeš meni ljuba biti."
Tužna vila u zlu se vidjela,
Ide za njim b'jelom njeg'vom dvoru,
Vjenča vilu Vukašine kralju,
Dva je njemu porodila sina,
Prvoga je Kraljevića Marka,
A drugoga Andriju nejaka.
A kad bilo devetnaest godina,
Ženi Marka Vukašine kralju,
Pred dvorom mu divno kolo igra.
Al govori vila Mandalina:
„Daj mi krunu, Vukašine kralju!
Otić ću ti razigrati kolo."
Prevari se Vukašine kralju
Pa joj dade krunu i košulju.
Ode vila kolo razigrati,
Dvaput se u kolu okrenula,
A treći put u oblake skače,
Iz oblaka vila podvikiva:
„Ostaj s Bogom, Vukašine kralju!
Mož me čuti, al ne ćeš me vidjet."
Tad govori Vukašine kralju:
„Vrati mi se, vilo Mandalino!
Kom ostavi Andriju nejaka,
Ludo mlado od pol godinice?"
Odgovori vila Mandalina:

„Ne brini se, Vukašine kralju!
Andriju će odgojiti majka,
Jutrom rano i večeri kasno.“
Pa odleti visokoj planini.
Nazad se je često povraćala,
Jutrom rano, a večeri kasno.
Andriju je othranila majka,
Hranila ga jedanaest godina.
Ne vidi je Vukašine kralju,
Nit je vidi Kraljeviću Marko,
Neg Andrija i ljuba Markova.

Marko Kraljević i Andrijaš.

Dva mi sta siromaha dugo vrime drugovala,
Lipo ti sta drugovala i lipo se dragovala,
Lipo plinke dilila i lipo se razdiljala,
I razdiliv se opet se sazivala.
Već mi nigda zarobiše tri junačke dobre konje,
dva siromaha,
Tere sta dva konjica mnogo lipo razdilila.
O tretjega ne mogoše junaci se pogoditi,
Neg li su se razgnivala i mnogo se sapsovala.
Ono to mi ne bihu, družino, dva siromaha,
Da jedno mi biše vitez Marko Kraljeviću,
Vitez Marko Kraljeviću i brajen mu Andrijašu,
mladi vitezi.
Tuj si Marko potrže svitlu sablju pozlaćenu
I udari Andrijaša brajena u srdašce.

---

1. *sta,* starohrv. oblik za 2. lice duala od glagola: biti.

5. *tri junačke dobre konje,* mj. tri junačka dobra konja.

11. *dä,* interj. u bugaršticama se veoma često upotrebljava kao uzvik u čudu, ali i u žalosti, a ima ga i u deseteračkim pjesmama.

On mi ranjen prionu za njegovu desnu ruku
Tere knezu Marku potihora besijaše:
„Jeda mi te mogu, mili brate, umoliti,
Nemoj to mi vaditi sabljice iz srdašca,
mili brajene,
Dokle ti ne naručam do dvi do tri beside!
Kada dojdeš, kneže Marko, k našoj majci junačkoj,
Nemoj to joj, ja te molim, kriva dila učiniti;
I moj dil ćeš podati, kneže Marko, našoj majci,
Zašto si ga nigdar veće od mene ne dočeka.
Ak' li te bude mila majka uprašati,
viteže Marko:
Što mi ti je, sinko, sabljica sva krvava?
Nemoj to joj, mili brate, sve istinu kazovati,
Ni naju majku nikako zlovoljiti;
Da reci to ovako našoj majci junačkoj:
Susrite me, mila majko, jedan tihi jelenčac,
Koji mi se ne hti s drumka ukloniti,
junačka majko,
Ni on meni, mila majko, ni ja njemu.
I tuj stavši potrgoh moju sablju junačku,
I udarih tihoga jelenka u srdašce,
I kada ja pogledah onoga tiha jelenka,
Gdi se htiše na drumku s dušicom razdiliti,
Vide mi ga milo biše, kako mojega brajena,
tihoga jelenka,
I da bi mi na povrate, ne bih ti ga zagubio.
I kada te jošće bude naju majka uprašati:

---

17. *pȍtihora*, adv. složenica od po-tiho-ra; potiho. — *besijaše*, štok. besjedjaše; u čakavskom narječju zamjenjuje se glas dj glasom j.

26. *uprašati*, glagol, koji se danas više ne govori, a značio je: pitati.

30. *naju*, starohrv. oblik za genetiv duala zamjenice za prvo lice.

40. *vide*, starohrv. glagolski prilog prezenta; danas v i d e ć i.

Da gdi ti je, kneže Marko, tvoj brat Andrijašu?
Ne reci mi našoj majci istine poništore;
Ostao je, reci, junak, mila majko, u tujoj zemlji,
Iz koje se ne može od milinja odiliti,
Andrijašu;
Onde mi je obljubio jednu gizdavu devojku.
I otkle je junak tuj devojku obljubio,
Nikad veće nije pošal sa mnome vojevati,
Sa mnome nije veće ni plinka razdilio.
Ona t' mu je dala mnoga bilja nepoznana
I onoga vinca junaku od zabitja,
gizdava devojka.
Li u skori mu se hoćeš, mila majko, nadati.
A kad na te napadu gusari u crnoj gori,
Nemoj to se prid njimi, mili brate, pripadnuti,
Da iz glasa poklikni brajena Andrijaša;
Bud da me ćeš zaman, brate, pri potribi klikovati,
Kada mi te začuju moje ime klikujući
kleti gusari,
Taj čas će se od tebe junaci razbignuti,
Kako su se vazda krat, brajene, razbigovali,
Kada su te začuli moje ime klikovati;
A neka ti vidi tvoja ljubima družina,
Koji me si tvoga brata bez krivine zagubio!"

---

45. *poništore,* nikako.

49. *devojku;* u ovoj čisto ikavskoj pjesmi dolazi ova riječ uvijek u ekavskom obliku.

54. *vince od zabitja,* to je vino, od kojega ako tko pije, zaboravi sve, što je prije bilo; u novijim deseteračkim pjesmama spominje se mjesto toga zaboravna voda trŭsovina od nekakva bilja.

56. *li,* veznik mj. današnjega: ali.

66. *ljùbimâ,* (geliebt), ostatak negdašnjega part. prez. pasiva.

Marko Kraljević i vila.

Pojezdiše do dva pobratima
Preko krasna Miroča planine;
Ta jedno je Kraljeviću Marko,
A drugo je vojvoda Milošu;
Naporedo jezde dobre konje,
Naporedo nose koplja bojna,
Jedan drugom belo lice ljubi,
Od milošte do dva pobratima;
Pake Marko na Šarcu zadrema,
Pak besedi pobratimu svome:
„A moj brate, vojvoda Milošu!
Teško me je sanak obrvao,
Pevaj, brate, te me razgovaraj."
Al besedi vojvoda Milošu:
„A moj brate, Kraljeviću Marko!
Ja bih tebi, brate, popevao,
Al sam sinoć mnogo pio vino
U planini s vilom Ravijojlom,
Pak je meni zapretila vila,
Ako mene čuje da popevam,
Hoće mene ona ustreliti
I u grlo i u srce živo."
Al besedi Kraljeviću Marko:
„Pevaj, brate, ti se ne boj vile,
Dok je mene Kraljevića Marka
I mojega vidovita Šarca

---

2. *Mìroč*, Miròča, m. planina na Dunavu izmedju Poreča i Brze Palanke.

26. *vidòvit*, adj. dijete, koje se po pričanju rodi u košuljici, zove se v i d o v i t o; takovi poslije čovjek i žena, pripovijedaju, ide s vilama i zna više nego drugi ljudi. Šarac naziva se u pjesmi vidovitim ili zato, što ga je Marko Kraljević po priči dobio od nekakve vile, ili što on ima takovih sposobnosti, kakovih nemaju drugi konji.

*

I mojega šestopera zlatna."
Onda Miloš poče da popeva,
A krasnu je pesmu započeo
Od svih naših boljih i starijih,
Kako j' koji držô kraljevinu
Po čestitoj po Maćedoniji,
Kako sebi ima zadužbinu;
A Marku je pesma omilila,
Nasloni se sedlu na oblučje,
Marko spava, Miloš popijeva;
Začula ga vila Ravijojla
Pa Milošu poče da otpeva,
Miloš peva, vila mu otpeva,
Lepše grlo u Miloša carsko,
Jeste lepše nego je u vile.
Rasrdi se vila Ravijojla
Pak odskoči u Miroč planinu,
Zape luka i dve bele strele,
Jedna ud'ri u grlo Miloša,
Druga ud'ri u srce junačko.
Reče Miloš: „Jao, moja majko!
Jao, Marko, Bogom pobratime!
Jao, brate, vila me ustreli!
A nisam li tebi besedio,
Da ne pevam kroz Miroč planinu?"
A Marko se trže iza sanka
Pa odskoči s konja šarenoga,
Dobro Šarcu kolane poteže,
Šarca konja i grli i ljubi:
„Jao, Šaro, moje desno krilo!
Dostigni mi vilu Ravijojlu,

27. *šestòper*, šestòperac, m. buzdovan od šest pêrâ.
35. *òblūčje*, m. u sedla, što je ispeto na prednjoj strani.

Čistim ću te srebrom potkovati,
Čistim srebrom i žeženim zlatom;
Pokrit ću te svilom do kolena,
Od kolena kite do kopita;
Grivu ću ti izmešati zlatom,
A potkitit sitnijem biserom;
Akoli mi ne dostigneš vile,
Oba ću ti oka izvaditi,
Sve četiri noge podlomiti,
Pa ću t' ovde tako ostaviti,
Te se tuci od jele do jele,
Ko ja Marko bez mog pobratima."
Dohvati se Šarcu na ramena
Pak potrča kroz Miroč planinu.
Vila leti po vrhu planine,
Šarac jezdi po sredi planine,
Ni gde vile čuti ni videti.
Kad je Šarac sagledao vilu,
Po s tri koplja u visinu skače,
Po s četiri dobre u napredak,
Brzo Šarac dostigao vilu.
Kad se vila vide na nevolji,
Prhnu jadna nebu pod oblake;
Poteže se buzdovanom Marko
Pustimice dobro neštedice,
Belu vilu medj pleći udari,
Obori je na zemljicu čarnu
Pak je stade bìti buzdovanom:
Prevrće je s desne na lijevu

77. *dobre,* adverb mj. d o b r o; proteže se na glagol s k a č e.

82. *pùstimicê,* adv. baciti (na pr. buzdovan) tako, da se u zraku okrene.

84. *čârnî,* adj. crn.

Pak je bije šestoperom zlatnim:
„Zašto, vilo, da te Bog ubije!
Zašt' ustreli pobratima moga?
Daj ti bilje onome junaku,
Jer se ne ćeš nanositi glave."
Sta ga vila Bogom bratimiti:
„Bogom brate, Kraljeviću Marko!
Višnjim Bogom i svetim Jovanom!
Daj me puštaj u planinu živu,
Da naberem po Miroču bilja,
Da zagasim rane na junaku."
Al je Marko milostiv na Boga,
A žalostiv na srcu junačkom,
Pusti vilu u planinu živu;
Bilje bere po Miroču vila,
Bilje bere, često se odziva:
„Sad ću doći, Bogom pobratime!"
Nabra vila po Miroču bilja
I zagasi rane na junaku:
Lepše grlo u Miloša carsko,
Jeste lepše nego što je bilo,
A zdravije srce u junaku,
Baš zdravije nego što je bilo.
Ode vila u Miroč planinu,
Ode Marko s pobratimom svojim,
Otidoše Porečkoj krajini,
I Timok su vodu prebrodili
Na Bregovu selu velikome,
Pa odoše krajini Vidinskoj;

---

112. *Pòreč,* m. ostrvo na Dunavu, što pripada Srbiji.
113. *Tìmok,* Timòka, m. voda na granici medju Srbijom i Bugarskom.
114. *Brȅgovo,* n. selo na lijevom brijegu rijeke Timoka u Srbiji.
115. *Vìdîn,* Vidína, m. varoš u Bugarskoj.

Ali vila medj vilama kaže:
„O čujete, vile drugarice!
Ne streljajte po gori junaka,
Dok je glasa Kraljevića Marka
I njegova vidovita Šarca
I njegova šestopera zlatna;
Što sam jadna od njeg pretrpila!
I jedva sam i živa ostala."

Marko Kraljević i Ljutica Bogdan.

Poranile tri srpske vojvode
Od Kosova uz kršno primorje:
Jedno bješe od Prilipa Marko,
Drugo bješe Relja od Pazara,
Treće bješe Miloš od Pocerja;

---

2. *Kŏsovo* uz kršno primorje; to nije Kosovo polje, gdje je poginuo knez Lazar, već jedna dolina u Dalmaciji kod Knina, opkoljena kamenitijém planinama, u kojoj je devet sela. Ovo je Kosovo znamenito u hrvatskoj povijesti, jer tu je prema kronici popa Dukljanina „u petih crikvah u Kosovi" prigodom sabora poginuo kralj Zvonimir.

4. *Nŏvî Păzâr*, m. grad u vilajetu kosovskom u Staroj Srbiji, na rijeci Raški.

5. *Pòcêrje* ili Pòcerina, m. kraj oko planine Cera u šabačkom okrugu u Srbiji. U ovome kraju smjestila je narodna pjesma kosovskoga junaka Miloša Obilića te ga zove „Miloš od Pocerja". Priča se, da su dvori Miloševi bili u Pocerini u selu Dvorištu. Tu ima još i danas „Miloševa Banja", gdje je on, pripovijedaju, nehote ustrijelio pustinjaka Zosima, te da to pokaje, načinio je manastir Tuman. U selu Dvorištu ima i jedan grob s velikim kamenom čelo glave, a narod priča, da je to grob Miloševe sestre, koja je, vele, tu pljela pšenicu, a Miloš misleći, da je to košuta, ubio je buzdovanom pustimice s Trojanova grada. I druga neka izokolna mjesta u Pocerju vežu se pričom uz ime Miloševo, ali mi ipak ne znamo, da li u tom bogatom narodnom

Udariše pokraj vinograda,
Vinograda Ljutice Bogdana.
Igra konja Relja od Pazara,
Nagoni ga preko vinograda,
Pa on lomi grozna vinograda;
Veli njemu od Prilipa Marko:
„Prodj' se, Relja, grozna vinograda;
Da ti znadeš, čij' su vinogradi,
Daleko bi konja obgonio:
Vinograd je Ljutice Bogdana.
Ja sam jednom ovuda prošao
I lomio grozna vinograda,
Pripazi me Ljutica Bogdane
Na kobili tankoj bedeviji;
Ja ne smjedoh ščekati Bogdana,
Već pobjegoh uz kršno primorje;
Potjera me Ljutica Bogdane
Na njegovoj tankoj bedeviji;
Da mi ne bi Šarca od mejdana,
Doista me uhvatiti šćaše;
Već mi Šarac stade odmicati,
A kobila poče ostajati.
Kad to vidje Ljutica Bogdane,
On poteže tešku topuzinu,

---

pričanju ima trunak istine, jer historija o njemu do njegova junačkog djela na Kosovu ne zna ništa. U starijim pjesmama nigdje se ne spominje, da je Miloš iz Pocerja (u Kačićevu „Razgovoru ugodnom" veli se za nj, da je „od Novoga Pazara"), pa će to biti tvorevina novijega vremena. U doba ustanka Karadjordjeva živio je doista junak Miloš Pocerac, vojvoda pocerski, što ga je Karadjordje veoma milovao i nazvao svojim posinkom poradi njegova junaštva, pa je i narod o njemu pjevao. Bit će, da je u to doba prešao nadimak „od Pocerja" s ovoga Miloša na vojvodu kneza Lazara.

19. *bedèvija*, f. kobila arapska.

Pušta za mnom uz kršno primorje,
Dohvati me po svilenu pasu,
Pobratime, sapom od topuza,
Stjera mene za uši Šarinu;
Jedva mu se u sedlo povratih
I utekoh uz kršno primorje.
Ima otad sedam godinica,
Već ovuda nijesam prošao."
Istom oni u besjedi bjehu,
Dok se pramen zapodjede tame
Vinogradu uz ravno primorje.
Pogledaše tri srpske vojvode,
Al eto ti Ljutice Bogdana
I sa njime dvanaest vojvoda!
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
On besjedi Relji i Milošu:
„Čujete li, do dva pobratima!
Eto nama Ljutice Bogdana,
Sva tri ćemo izgubiti glave,
Već hodite, da mi pobjegnemo."
Al govori Miloš od Pocerja:
„Pobratime, Kraljeviću Marko!
Danas misle i govore ljudi,
Da tri bolja ne ima junaka
Od nas ove tri srpske vojvode;
Bolje nam je sva tri poginuti,
Neg sramotno danas pobjegnuti."
Kad to začu Kraljeviću Marko,
On im onda drugu progovara:
„Čujete li, do dva pobratima!
A vi hod'te, da ih dijelimo:
Il volite na sama Bogdana,

32. *sâp*, sápa, m. držalje, držak; ono u orudja, što se drži rukom.

Il njegovih dvanaest vojvoda?“
Veli njemu i Miloš i Relja:
„Mi volimo na sama Bogdana.“
To je Marko jedva dočekao.
U to doba i Bogdan dopade.
Trže Marko tešku topuzinu
Pak potjera dvanaest vojvoda;
Dok s' okrenu nekolika puta,
Svih dvanaest od konja rastavi
I bijele saveza im ruke,
Potjera ih oko vinograda;
Al eto ti Ljutice Bogdana,
Gdje on goni Relju i Miloša,
Obojici savezao ruke.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
Prepade se, kako nikad nije,
Pak sta gledat, kud će pobjegnuti,
Ali njemu odmah na um pade,
Gdje su s' jedan drugom zavjerili:
Gdje se jedan u nevolji nadje,
Da mu drugi u pomoći bude;
Pak poteže dizgene Šarinu,
Samur-kalpak na čelo namače
Te sastavi samur i obrve,
A poteže sablju okovanu,
Na Bogdana pogleda popreko.
Stade Bogdan ukraj vinograda,

---

83. *dizgen*, m. od uzde ono, što se drži u rukama, kad se jaše; uzdice, vodjice.

84. *sàmur-kàlpak*, m. kalpak od samurovine; sàmur, m. zvjerka zȅrdâv; samurovina, koža njena.

87. *popreko*, m. poprijeko; ekavski oblik u ijekavskoj pjesmi, da stih ne izadje predugačak.

Kad sagleda crne oči Marku,
I kakav je na očima Marko,
Pod Bogdanom noge obumreše.
Gleda Marko Ljuticu Bogdana,
Bogdan gleda Kraljevića Marka,
A ne smije jedan na drugoga;
Dockan reče Ljutica Bogdane:
„Hodi, Marko, da se pomirimo:
Pusti meni dvanaest vojvoda,
Da ti pustim Relju i Miloša."
To je Marko jedva dočekao,
Pusti njemu dvanaest vojvoda,
Bogdan pusti Relju i Miloša.
Skide Marko mješinu sa Šarca,
Pak sjedoše piti rujno vino,
Mezete ga groznim vinogradom;
A kada se vina nakitiše,
Ustadoše tri vojvode srpske,
Dobrijeh se konja dohvatiše;
Reče Marko Ljutici Bogdanu:
„S Bogom ostaj, Ljutica Bogdane!
Da s' u zdravlju opet sastanemo
I crvena vina napijemo!"
Veli njemu Ljutica Bogdane:
„S Bogom poš'o, Kraljeviću Marko!
Već te moje oči ne vidjele!
Kako si me danas prepanuo,
Nikada te poželjeti ne ću."
Ode Marko uz kršno primorje,
Osta Bogdan ukraj vinograda.

---

91. *obumreše*, mj. obumriješe.

104. *mèzetiti* (zubeissen), na ovome mjestu mezeti se vino, t. j. junaci piju vino, a k tome jedu grožđje.

Marko Kraljević i beg Kostadin.

Konje jašu do dva pobratima,
Beg Kostadin i Kraljević Marko;
Beg Kostadin besedio Marku:
„Pobratime, Kraljeviću Marko!
Da ti meni o jeseni dodješ,
O jeseni o Dmitrovu danku,
A o mome krsnome imenu,
Pa da vidiš časti i poštenja,
A i lepa, brate, dočekanja,
I gospodske djakonije redom."
Al besedi Kraljeviću Marko:
„Ne hvali se, beže, s dočekanjem!
Kad ja tražih brata Andrijaša,
Ja se desih u dvoru tvojemu
O jeseni o Dmitrovu danku
A o tvome krsnome imenu,
Vidio sam tvoje dočekanje
I videh ti do tri nečoveštva."
Al besedi beže Kostadine:
„Pobratime, Kraljeviću Marko!
Ta kakva mi nečoveštva kažeš?"
Veli njemu Kraljeviću Marko:
„Prvo ti je, brate, nečoveštvo:
Dodjoše ti do dve sirotice,

---

7. *krsno ime;* svaki Srbin (upravo svaka kuća) ima po jedan dan u godini, koji on slavi, i to se zove krsno ime; ponajviše slave Nikolj-dan, Jovanj-dan, Gjurdjev dan, Arandjelov dan i t. d., i to se ne mijenja, nego ostaje od koljena do koljena. Krsno ime slave i Hrvati u nekim krajevima Dalmacije, i to se spominje već od najstarijih vremena.

13. O tome, kako je Kraljević Marko tražio brata Andriju, sačuvane su dvije narodne pjesme o Vukovu zborniku, knj. VI. br. 16 i 17.

Da j' nahraniš hleba bijeloga
I napojiš vina crvenoga;
A ti veliš dvema sirotama:
Id' odatle, jedan ljudski gade!
Ne gad'te mi pred gospodom vina!
A meni je žao, beže, bilo,
Žao bilo dveju sirotica,
Pa ja uzeh do dve sirotice,
Odvedoh ih dole na čaršiju,
Nahranih ih hleba bijeloga
I napojih vina crvenoga,
Pa pokrojih na njih čisti skerlet,
Čisti skerlet i zelenu svilu,
Pa ih onda poslah dvoru tvome,
A ja, beže, gledim iz prikrajka,
Kako ćeš ih onda dočekati;
A ti uze jedno siročadi,
Uze njega na lijevu ruku,
Drugo uze na desnicu ruku,
Odnese ih u dvore za stole:
Jed'te, pijte, gospodski sinovi!
Drugo ti je, beže, nečoveštvo:
Što su bili stari gospodari,
Pa su svoju haznu izgubili,
I na njima stari skerlet beše,
One mećeš u donju trpezu;
A koji su novi gospodari
I odskora haznu zametnuli
I na njima novi skerlet beše,

25. ***hleba bijeloga*** mj. beloga, poradi stiha.
33. ***čàršija,*** f. pijaca, poljana, trg.
48. ***hàzna,*** f. blagajnica, blago.
50. ***trpeza,*** f. stô.

One mećeš u gornju trpezu,
Pred njih nosiš vino i rakiju
I gospodsku djakoniju redom.
Treće ti je, beže, nečoveštvo:
Ti imadeš i oca i majku,
Nijednoga u astalu nema,
Da ti pije prvu čašu vina."

Marko Kraljević poznaje očinu sablju.

Rano rani Turkinja djevojka,
Prije zore i bijela dana,
Na Maricu bijeliti platno.
Do sunca joj bistra voda bila,
Od sunca se voda zamutila,
Udarila mutna i krvava
Pa pronosi konje i kalpake,
Ispred podne ranjene junake;
Pa nanese jednoga junaka,
Uzela ga voda na maticu,
Okreće se niz vodu Maricu.
Vidje junak kod vode djevojku
Pa je poče Bogom sestrimiti:
„Bogom sestro, lijepa djevojko!
Baci meni jednu krpu platna,
Izvadi me iz vode Marice,
Čestitu ću tebe ostaviti."

---

59. *àstâl,* astála, m. stô; Madžari su uzeli našu riječ stô i načinili asztal, a tako pomadžarenu riječ prihvatio je natrag naš narod u nekim krajevima.

3. *Màrica,* rijeka, što izvire ispod gore Rila, protječe kroz istočnu Rumeliju uz gradove Plovdiv i Drinopolje, a ulazi u Egejsko more.

Djevojka je za Boga primila:
Baci njemu jedan kraj od platna,
Izvadi ga vodi na obalu.
Na junaku rana sedamnaest;
Na junaku čudno odijelo;
O bedri mu sablja okovana,
Na sablji su tri balčaka zlatna,
U balčacim' tri kamena draga;
Valja sablja tri careva grada.
Veli junak Turkinji djevojci:
„Sestro moja, Turkinja djevojko!
Koga imaš kod bijela dvora?“
Reče njemu Turkinja djevojka:
„Imam jednu ostarjelu majku
I imadem brata Mustaf-agu.“
Progovara dobar ranjen junak:
„Sestro moja, Turkinja djevojka!
Idi kaži bratu Mustaf-agi,
Da me nosi dvoru bijelome;
Kod mene su tri ćemera blaga,
U svakome po trista dukata;
Ja ću jedan tebi pokloniti,
Drugi tvome bratu Mustaf-agi,
A treći ću sebi ostaviti,
Da ja vidam moje grdne rane;
Ako Bog dâ, te rane izvidam,
Čestitu ću tebe ostaviti
I tvojega brata Mustaf-agu.“
Ode cura dvoru bijelome
Te kazuje bratu Mustaf-agi:

---

32. *aga,* m. gospodin; kaže se samo Turčinu. Kad se agi kaže i ime, tada riječ aga ide za imenom; tako ovdje M u s t a f-a g a.

37. *ćèmer,* m. pojas, u kome se nose novci.

„O moj brate, aga Mustaf-aga!
Dobila sam ranjena junaka
Na Marici na vodi studenoj;
Kod njega su tri ćemera blaga,
U svakome po trista dukata:
Jedan hoće meni pokloniti,
A drugi će tebi, Mustaf-aga,
A treći će sebi ostaviti,
Da on vida svoje grdne rane;
Nemoj mi se, brate, prevariti,
Da pogubiš ranjena junaka,
Donesi ga dvoru bijelome."
Ode Ture na vodu Maricu.
A kad vidje ranjena junaka,
Uze gledat sablju okovanu:
Mahnu njome, ods'ječe mu glavu,
Skide s njega divno odijelo,
Pa on ode dvoru bijelome.
Pred njega je sestra izlazila,
A kad vidje, šta je učinio,
Ona reče bratu Mustaf-agi:
„Zašto, brate, da od Boga nadješ!
Zašto zgubi moga pobratima?
Na što si se, bolan, prevario?
A na jednu sablju okovanu!
Eda Bog dâ, odsjekla ti glavu!"
To mu reče, uz kulu uteče.
Malo vr'jeme za tim postajalo,
Dodje ferman od cara turskoga
Mustaf-agi, da ide na vojsku.
Ode Mujo na carevu vojsku,

---

76. *fèrmân*, fermána, m. pisana zapovijed ili naredba od cara turskoga.

Pripasao sablju okovanu;
A kad dodje u carevu vojsku,
Gleda sablju malo i veliko;
Nikome se izvaditi ne da.
Ode sablja od ruke do ruke,
Dodj' u ruke Kraljeviću Marku,
Sama mu se sablja izvadila.
Kad je Marko sablju zagledao,
Al na sablji tri slova hrišćanska:
Jedno slovo Novaka kovača,
Drugo slovo Vukašina kralja,
Treće slovo Kraljevića Marka.
Pita Marko Ture Mustaf-agu:
„Oj Boga ti, tursko momče mlado!
Otkud tebi ova britka sablja?
Ili si je za blago kupio?
Ili si je u boju dobio?
Ili ti je od baba ostala?
Ili ti je ljuba donijela,
Donijela ljuba od miraza?"
Veli njemu Ture Mustaf-aga:
„Oj Boga mi, kaurine Marko!
Kad me pitaš, pravo ću ti kazat."
Sve mu kaza, kakono je bilo.
Veli njemu Kraljeviću Marko:
„Zašto Ture, da od Boga nadješ!
Nijesi mu rane izvidao?
Danas bih ti dao agaluke
Kod našega cara čestitoga."
Veli njemu Ture Mustaf-aga:

---

100. *kàurin,* m. nevjernik; tako Turci nazivaju kršćane.
106. agàluk, m. aginska vlast i aginsko dobro.

„Be ne luduj, kaurine Marko!
Da ti možeš dobit agaluke,
Najprije bi sebi izvadio;
Već daj amo sablju okovanu.“
Mahnu sabljom od Prilipa Marko,
Skide glavu Turčin-Mustaf-agi.
Otidoše caru kazivati,
Car po Marka opravio sluge;
Kako koji Marku dolažaše,
Marka zove, Marko ne govori,
Već on sjedi, pije mrko vino;
Kad se Marku veće dosadilo,
On prigrnu ćurak naopako,
A uzima tešku topuzinu
Pa otide caru pod čadora;
Koliko se razljutio Marko,
U čizmama sjede na serdžadu
Pa pogleda cara poprijeko;
Krvave mu suze iz očiju.
Kad je care sagledao Marka
I pred njime tešku topuzinu,
Car s' odmiče, a Marko primiče,
Dok dotjera cara do duvara;
Car se maši u džepove rukom
Te izvadi stotinu dukata
Pa ih daje Kraljeviću Marku:
„Idi, Marko, napij mi se vina;

---

109. *bȅ*, uzvik, kojim se govor utvrdjuje, i to prema drugome čemu protivnom.

111. *izvaditi;* u pjesmi (i na ovome mjestu) dolazi u značenju: izmoliti, iziskati.

121. *ćȕrak*, ćȕrka, m. haljina krznom postavljena.

125. *serdžáda*, f. sag, na kome se sjedi i klanja.

131. *dȕvâr*, m. zid.

Što su mi te tako razljutili?“ —
„Ne pitaj me, care poočime!
Poznao sam sablju baba moga;
Da sam Bog dô u tvojim rukama,
I ti bi me 'vako razljutio.“
Pa on usta i ode čadoru.

Marko Kraljević i Filip Madžarin.

Vino pije tridest kapetana
U Karlovcu bijelome gradu,
Medju njima Filip Madžarine,
A do njega Zmaj-despote Vuče.

---

2. *Karlovac* stoji ovdje mjesto Kârlôvci, grad u Srijemu, na Dunavu; tako se kaže Drobnjak i Drobnjaci, Križevac i Križevci, Metković i Metkovići i t. d.

3. *Fìlip Màdžarin;* ovaj junak, o kome dosta pjevaju naše narodne pjesme, istovetan je s jednim madžarskim velikašem, koji je živio potkraj XIV. i na početku XV. stoljeća. Rodom bio je Firentinac te se zvao Philippo de Scolaris, a došao je kao mlad čovjek u Budim na dvor kralja Sigismunda, koji ga je osobito zavolio. U povjesnim izvorima on se obično zove Pipo de Ozora, po imanju svoje žene, Barbarbe Ozorske, kraj Temišvara, i Pipo Spano, jer bijaše veliki župan temišvarski. Negdje oko 1394. god. pobune se 32 velikaša i plemića madžarska protiv Sigismunda i zavjere se, da će ga ubiti. Filip udje u trag zavjeri i za vremena pozove kralja u svoj sigurni grad Ozoru i pomalo okupi oko kralja vjerne njegove i pritisne urotnike, te se predadu kralju. Po savjetu Filipovu dade ih Sigismund sve poubijati i njihova tijela izložiti za nekoliko dana na strah i trepet nemirnoga madžarskoga plemstva. Ovoj historičkoj činjenici sačuvao se trag u našoj pjesmi, gdje Filip Madžarin veli, da u gradu Karlovcu ima trideset i tri kule, a on je svaku glavom nakitio, samo nije kule na ćupriji, a nju će skoro nakititi rusom glavom Kraljevića Marka.

4. *Zmâj dȅspot Vûk,* m. o junaku ovome bit će govora u ciklusu despotâ Brankovića.

Dokle su se vina napojili
I od vina ćeif zadobili,
Pa se hvali tridest kapetana,
Što je koji roblja narobio,
Koliko li glava odsjekao;
Ali veli Filip Madžarine:
„Braćo moja, tridest kapetana!
Vidite li bijela Karlovca
I u njemu tridest i tri kule?
Ja sam svaku glavom nakitio,
Do nijesam kulu na ćupriji,
A i nju ću skoro okititi
Rusom glavom Kraljevića Marka."
To govori Filip Madžarine,
A mišljaše, nitko ga ne čuje
Od Markovih vjernih prijatelja;
Al ga čuje Zmaj-despote Vuče,
Pobratim je Kraljeviću Marku,
Pa se skoči od zemlje na noge,
Dohvatio divit i hartiju,
Te je sitnu knjigu napisao
Ka Prilipu gradu bijelome
Pobratimu Kraljeviću Marku,
'Vako Vuče Marku govoraše:
„Čuješ li me, Bogom pobratime!
Evo imaš grdna dušmanina
U Karlovcu Filip-Madžarina,
On se jeste, brate, zarekao,
Da će tvoju ukinuti glavu,
Njom bijelu nakititi kulu;
No se čuvaj, Bogom pobratime,

6. *ćèif, ćȅf*, m. dobra volja, veselje, sloboda.
24. *divit*, m. sprava za mastilo.

Od Filipa kake prijevare."
Pa mu Vuče knjigu opravio.
On se skoči na noge lagane,
Opremi se na bijeloj kuli
I pripasa sablju okovanu
I prigrnu ćurak od kurjaka,
Pa se skide u arove donje
Te opremi Šarca debeloga:
Pokri njega surom medvjedinom,
A zauzda djemom od čelika,
Objesi mu tešku topuzinu
I gadare s obadvije strane;
Pa se Šarcu na ramena baci,
A uprti koplje ubojito.
Ode pravo niz Kosovo ravno,
Od Pazara lomnim Vlahom Starim,
Pa se spusti Valjevskoj nahiji,
Ode pravo preko Mačve ravne
Dokle dodje šeru Dmitrovici,
Tuna Marko Savu prebrodio,
Ode pravo preko Sr'jema ravna.
A kad dodje ka Karlovcu gradu,
Ode Marko niz novu čaršiju,
Dokle dodje dvoru Filipovu,

---

47. *djȅm*, m. gvoždje na uzdi, što stoji konju u zubima i oko usta.

49. *gàdâr*, gadára. m. sablja, što se nosi pod kolanom.

53. *Stârî Vlȁh*, m. dio južne Srbije.

54. *Vȁljevskâ náhija*, f. okrug u Srbiji, kojemu je središte grad Valjevo.

55. *Mâčva* (ravna), f. jedna knežina šabačke nahije izmedju planine Cera i voda Save i Drine.

56. *šȅr*, m. varoš. — *Dmȉtrovica*, f. varoš u Srijemu, na Savi.

57. *túna*, adv. složeno od tu-na; čestice -na i -no dodaju se i drugim prilozima, na pr. ovdje-no, ovdje-na.

Ugna Šarca u mermer-avliju
Pa ga dogna pred bijele dvore,
Al Filipa doma ne bijaše,
Već otišo u lov u planinu,
No mu stoji ljuba Andjelija,
A oko nje četiri dvorkinje
Te joj drže skute i rukave.
Kada dodje Kraljeviću Marko,
On joj Božju pomoć nazivao:
„Božja pomoć, moja snaho mila!
Je l' kod dvora Filip pobratime?"
A veli mu ljuba Filipova:
„Id' otale, gola dervišino!
S takijem se Filip ne bratimi."
Kad to čuo Kraljeviću Marko,
Udari je dlanom po obrazu,
Na ruci mu burma pozlaćena,
Načini joj ranu na obrazu
I tri zdrava pomjeri joj zuba,
Pa joj skide tri niza dukata
Te ih baci u svilne džepove,
Pa govori ljubi Filipovoj:
„Pozdravi mi Filip-Madžarina,
Kada dodje ozgo iz planine,
Neka dodje u novu mehanu,
Da se rujna nakitimo vina,
Ni za moje ni njegovo blago,

---

62. *mèrmer*, m. mramor, ali i svaki tvrdi kamen; mermer-avlija = kamena avlija.

66. *Andjèlija*, f. žena Filipova bila je Barbara, grofica ozorska.

74. *dervišina*, f. augm. od derviš, turski kaludjer.

86. *mehàna*, f. krčma.

Već za tvoga zlaćena djerdana."
Pa okrenu pomamna Šarina,
Ode pravo u novu mehanu;
Odja Šarca, sveza pred mehanu,
A on sjede piti rujno vino.
Malo bilo, zadugo ne bilo,
Dodje Filip dvoru bijelome,
A srete ga ljuba Andjelija,
Roni suze niz bijelo lice,
Drži krvav jagluk u rukama,
A pita je Filip Madžarine:
„Što je tebi, moja vjerna ljubo?
Te proljevaš suze od očiju,
Držiš krvav jagluk u rukama?"
Ode njemu ljuba govoriti:
„Gospodaru, Filip-Madžarine!
Ti kad ode u lov u planinu,
A ja stajah pred bijelom kulom,
Vrag donese jednu dervišinu,
Na njemu je ćurak od kurjaka,
Pa po ćurku sablju pripasao,
Uprtio koplje na ramena,
Pa on jaše konja šarenoga,
Pa ga dogna pred bijelu kulu,
Meni Božju pomoć nazivao:
Božja pomoć, moja snaho mila!
Je li doma Filip pobratime?
A ja njemu Boga ne prihvatih,
No ovako njemu progovorih:

---

89. *djèrdân,* djerdána, m. ogrlica; djerdane nose žene i djevojke o vratu; oni su od različnijeh novaca ili od bisera.

92. *odja,* stegnuto mj. odjaha.

98. *jàgluk,* m. vezen ubrus za utiranje znoja.

Id' otale, gola dervišino!
S takijem se Filip ne bratimi!
A on dogna konja šarenoga,
Udari me dlanom po obrazu,
Na ruci mu burma pozlaćena,
Nagrdi mi prebijelo lice,
A pomjeri do tri zdrava zuba;
Skide s mene tri niza dukata
Pa otide u novu mehanu,
A tebe je 'vako pozdravio:
Da otideš u novu mehanu,
Da se rujna napojite vina,
Ni za tvoje ni njegovo blago,
Već za moga zlaćena djerdana."
Kad to začu Filip Madžarine,
A on reče ljubi Andjeliji:
„Muč', ne plači, moja vjerna ljubo!
Sad će njega Filip uhvatiti,
Dovest ću ga dvoru bijelome,
Nek ti njiha u bešici sina."
Pa okrenu suru bedeviju,
Ode pravo niz novu čaršiju,
Doke dodje pred novu mehanu,
Ali Šarac vezan pred vratima,
Filip nagna suru bedeviju,
Da unidje u novu mehanu,
Ali ne da Šarac od mejdana,
Već kobilu bije po rebrima;
Naljuti se Filip Madžarine
Pa potrže perna buzdovana,
Ode bȉti pred mehanom Šarca;

---

137. *bèšika,* f. kolijevka.
140. *doke,* mj. dokle.

Al propišta Šarac pred mehanom:
„Avaj meni do Boga miloga!
Gdje pogiboh jutros pred mehanom
Od silnoga Filip-Madžarina
A kod moga slavna gospodara!“
No mu reče iz mehane Marko:
„Propusti ga u mehanu, Šarče!“
Kad je Šarac saslušao Marka,
Propusti ga u novu mehanu,
A kad Filip udje u mehanu,
A on Marku Boga ne naziva,
Veće trže tešku topuzinu
Pa udari Kraljevića Marka,
Udari ga u pleći junačke,
Ali Marko ni habera nema,
Veće veli Filip-Madžarinu:
„Sjedi s mirom, madžarsko kopile!
Ne budi mi po kožuhu buha,
Već odjaši, da pijemo vino,
Pa još ima dana za mejdana.“
Al to Filip ne slušaše Marka,
Već ga ud'ri u desnicu ruku
Te mu razbi čašu pozlaćenu,
A prosu mu crveniku vino.
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
A on skoči od zemlje na noge,
Na Madžara juriš učinio,
Njegovu mu sablju ugrabio
Te ga njome Marko udario,
Udari ga po desnu ramenu,
Razdvoji ga na sedlu bojnome,

---

163. *hȁber*, m. glas; ni habera nema, t. j. nije mu ni brige.

Pa kroz njega Marko dohvatio
Na vratima mermera kamena
I njega je pola presjekao,
Pa je oštru sablju zagledao,
Pa govori Kraljeviću Marko:
„Mili Bože, čuda velikoga!
Dobra gvoždja u loša junaka!"
Njome mahnu, ods'ječe mu glavu
Pa je Šarcu baci u zobnicu,
Ode pravo dvoru Filipovu
Te mu obi bijelu riznicu,
Iz nje Marko povadio blago,
Pa otide drumom pjevajući.
Osta Filip nogom kopajući,
A ljuba mu mlada kukajući.

Marko Kraljević i Musa kesedžija.

Vino pije Musa Arbanasa
U Stambolu u krčmi bijeloj;
Kad se Musa nakitio vina,

---

1. *Müsa Arbànasa*, ovako zvahu Mojsiju, kapetana Jurja Kastriotića Skenderbega, o kome govori Kačić u *svom* „Razgovoru ugodnom". U Musu se Kastriotić najviše pouzdavao, jer je bio prvi medju njegovim junacima, a baš poradi toga nastojao je i sultan Mehmed sklonuti Musu obećavši mu kraljevstvo Albanije, da se odmetne od svoga gospodara. Musa se doista odvrže i dodje u Carigrad, polakomivši se za sjajnim obećanjima, te podje na čelu turske vojske protiv Skenderbega (1454.), ali ovaj ga potuče. Musa se vrati smućen u Carigrad, a sultan ga istjera iz svoga dvora. Nesretni Musa uhvati prvu zgodu te pobježe u Albaniju i došavši skrušeno pred Skenderbega s lancem oko vrata moljaše ga, da mu oprosti, a ovaj ga primi natrag i vrati mu predjašnju čast i ugled.

2. *Stàmbol,* m. Carigrad.

Onda poče pijan besjediti:
„Evo ima devet godinica,
Kako dvorim cara u Stambolu,
Ni izdvorih konja ni oružja,
Ni dolame nove ni polovne;
Al tako mi moje vjere tvrde!
Odvrć ću se u ravno primorje,
Zatvorit ću skele oko mora
I drumove okolo primorja,
Načinit ću kulu u primorju,
Oko kule gvozdene čengele,
Vješat ću mu hodže i hadžije."
Štogodj Ture pjano govorilo,
To trijezno bješe učinilo:
Odvrže se u primorje ravno,
Pozatvora skele oko mora
I drumove okolo primorja,
Kud prolazi carevina blago,
Na godinu po trista tovara,
Sve je Musa sebi ustavio;
U primorju kulu načinio,
Oko kule gvozdene čengele,
Vješa caru hodže i hadžije.
Kada caru tužbe dodijaše,
Posla na njga Ćuprilijć-vezira
I sa njime tri hiljade vojske;

---

8. *dòlama,* f. narodna duga donja haljina, po kojoj se pâs opasuje.

11. *skȅla,* f. na vodi ono mjesto, gdje se prevozi preko nje.

14. *čȅngel,* m. gvozdena kuka.

15. *hȍdža,* m. muhamedovački duhovnik. — *hàdžija,* m. koji hrišćanin otide na Jerusolim, a Turčin na Meku, onaj se poslije zove i piše hadžija, dok je živ, na pr. Hadži-Prodan, Hadži-Osman.

21. kud prolazi carevina blago mj. carsko blago (isp. žutica narančа mj. žuta naranča, ljepota djevojka mj. lijepa djevojka).

Kad dodjoše u ravno primorje,
Sve polomi Musa po primorju
I uhvati Ćuprilijć-vezira,
Saveza mu ruke naopako,
A sveza mu noge ispod konja
Pa ga posla caru u Stambola.
Stade care mejdandžije tražit,
Obećava nebrojeno blago,
Tko pogubi Musu kesedžiju;
Kako koji tamo odlažaše,
Već Stambolu on ne dolažaše.
To se care ljuto zabrinuo;
Al mu veli hodža Ćuprilijću:
„Gospodine, care od Stambola!
Da je sada Kraljeviću Marko,
Zgubio bi Musu kesedžiju."
Pogleda ga care poprijeko
Pa on proli suze od očiju:
„Prodji me se, hodža Ćuprilijću!
Jer pominješ Kraljevića Marka?
I kosti su njemu istrunule;
Ima puno tri godine dana,
Kako sam ga vrgo u tamnicu,
Nijesam je više otvorio."
Veli njemu hodža Ćuprilijću:
„Na milosti, care gospodine!
Šta bi dao onome junaku,

---

32. *Ćuprilijć vezir*, bijaše doista znameniti turski veliki vezir, koji je osvojio Beograd 1690. god. Nije dakako neobičan pojav, što se u ovoj pjesmi pjeva kao o suvremenicima: o Marku Kraljeviću, Musi Arbanasi i veziru Ćuprilijću, od kojih je prvi živio u 14., drugi u 15., a treći u 17. stoljeću.

38. *kȅsedžija*, m. u Turaka hajduk na konju.

Koji bi ti živa kazo Marka?"
Veli njemu care gospodine:
„Dao bi mu na Bosni vezirstvo
Bez promjene za devet godina
Da ne tražim pare ni dinara."
Skoči hodža na noge lagane
Te otvori na tamnici vrata
I izvede Kraljevića Marka,
Izvede ga pred cara čestitog;
Kosa mu je do zemljice crne,
Polu stere, polom se pokriva;
Nokti su mu, orati bi mogo;
Ubila ga memla od kamena,
Pocrnio kao kamen sinji.
Veli care Kraljeviću Marko,
„Jesi l' gdjegodj u životu, Marko?" —
„Jesam care, ali u rdjavu."
Sjede care kazivati Marku,
Što je njemu Musa počinio;
Pa on pita Kraljevića Marka:
„Možeš li se, Marko, pouzdati,
Da otideš u primorje ravno,
Da pogubiš Musu kesedžiju?
Dat ću blaga, koliko ti drago."
Veli njemu Kraljeviću Marko:
„Aja, bogme, care gospodine!
Ubila me memla od kamena,
Ja ne mogu ni očima gledat,
Kamol' s Musom mejdan dijeliti!

---

61. *pàra,* f. novac. — *dìnar,* m. (grč. riječ), novac u različita vremena od različite vrijednosti.

69. *mèmla,* f. vlaga.

82. *âja,* interj. uzvik, kojim se poriče.

Namjesti me gdjegodj u mehanu,
Primakni mi vina i rakije
I debelog mesa ovnujskoga
I beškota hljeba bijeloga;
Da posjedim nekoliko dana,
Kazat ću ti, kad sam za mejdana."
Car dobavi tri berbera mlada:
Jedan mije, drugi Marka brije,
A treći mu nokte sarezuje;
Namjesti ga u novu mehanu,
Primače mu vina i rakije
I debela mesa ovnujskoga
I beškota hljeba bijeloga.
Sjede Marko tri mjeseca dana,
Dok je život malo povratio;
Pita care Kraljevića Marka:
„Možeš li se veće pouzdati?
Dosadi mi ljuta sirotinja
Sve tužeći na Musu prokletog."
Veli Marko caru čestitome:
„Donesi mi suhe drenovine
Sa tavana od devet godina,
Da ogledam, može li što biti."
Don'ješe mu suhu drenovinu,
Steže Marko u desnicu ruku,
Pršte drvo na dvoje na troje;
Al iz njega voda ne udari:
„Bogme, care, jošte nije vr'jeme."
Tako stade jošte mjesec dana,
Dok se Marko malo ponačini;
Kada vidje, da je za mejdana,
Onda ište suhu drenovinu.

---

89. *bȅškot,* m. nekakav hljeb (panis delicatior).

Donesoše drenovinu Marku;
Kad je steže u desnicu ruku,
Pršte pusta na dvoje na troje,
I dv'je kaplje vode iskočiše.
Tada Marko caru progovara:
„Prilika je, care, od mejdana."
Pa on ode Novaku kovaču:
„Kuj mi sablju, Novače kovaču!
Kakvu nisi prije sakovao."
Dade njemu trideset dukata,
Pa on ode u novu mehanu,
Pije vino tri, četiri dana,
Pak pošeta opet do Novaka:
„Jesi l', Novo, sablju sakovao?"
Iznese mu sablju sakovanu.
Veli njemu Kraljeviću Marko:
„Je li dobra, Novače kovaču?"
Novak Marku tiho govorio:
„Eto sablje, a eto nakovnja,
Ti ogledaj sablju, kakva ti je."
Mahnu sabljom i desnicom rukom
I udari po nakovnju Marko,
Nakovnja je pola presjekao,
Pa on pita Novaka kovača:
„Oj Boga ti, Novače kovaču,
Jesi l' ikad bolju sakovao?"
Veli njemu Novače kovaču:
„Oj Boga mi, Kraljeviću Marko!
Jesam jednu bolju sakovao,
Bolju sablju, a boljem junaku:
Kad s' odvrže Musa u primorje,
Što sam njemu sablju sakovao,
Kad udari njome po nakovnju,

Ni trupina zdrava ne ostade."
Razljuti se Kraljeviću Marko
Pa govori Novaku kovaču:
„Pruži ruku, Novače kovaču!
Pruži ruku, da ti sablju platim."
Prevari se, ujede ga guja,
Prevari se, pruži desnu ruku,
Mahnu sabljom Kraljeviću Marko,
Ods'ječe mu ruku do ramena:
„Eto sada, Novače kovaču!
Da ne kuješ ni bolje ni gore;
A naj tebi stotinu dukata,
Te se hrani za života tvoga."
Dade njemu stotinu dukata
Pak posjede Šarca od mejdana,
Ode pravo u primorje ravno,
Sve se skita, a za Musu pita.
Jedno jutro bješe poranio
Uz klisuru tvrda Kačanika,
Al eto ti Muse kesedžije,
Na vrančiću noge prekrstio
Topuzinu baca u oblake,
Dočekuje u bijele ruke.
Kad se jedan drugom prikučiše,
Reče Marko Musi kesedžiji:
„Deli Musa! uklon' mi se s puta,
„Il s' ukloni, il mi se pokloni."
Al govori Musa Arbanasa:
„Prodji, Marko, ne zameći kavge,
Il odjaši, da pijemo vino;

---

169. *Kăčanik*, m. varošica u staroj Srbiji kraj vode Nerodimlje; od Kačanika naniže pored vode nastaje k l i s u r a i drži oko četiri sata.
176. *dèli*, adj. indecl. hrabar, mahmit, bezuman.

A ja ti se ukloniti ne ću,
Ako t' i jest rodila kraljica
Na čardaku na meku dušeku,
U čistu te svilu zavijala,
A zlaćenom žicom povijala,
Othranila medom i šećerom:
A mene je ljuta Arnautka
Kod ovaca na ploči studenoj,
U crnu me struku zavijala,
A kupinom lozom povijala,
Othranila skrobom ovsenijem;
I još me je često zaklinjala,
Da se nikom ne uklanjam s puta."
Kad to začu od Prilipa Marko,
On tad pušta svoje bojno koplje
Svome Šarcu izmedju ušiju
Deli-Musi u prsi junačke;
Na topuz ga Musa dočekao,
Preko sebe koplje preturio,
Pak poteže svoje bojno koplje,
Da udari Kraljevića Marka;
Na topuz ga Marko dočekao,
Prebio ga na tri polovine.
Potegoše sablje okovane,
Jedan drugom juriš učiniše:
Mahnu sabljom Kraljeviću Marko,
Deli Musa buzdovan podbaci,
Prebi mu je u tri polovine,
Pak poteže svoju sablju naglo,
Da udari Marka Kraljevića,

---

189. *strŭka*, f. kao ogrtač, što nose Crnogorci i Hercegovci.

191. *skrȍb*, skròba, m. nekakva rijetka kaša od brašna. — *ȍvas*, óvsa, m. zob; óvsen, adj. zobeni.

Al podbaci topuzinu Marko
I izbi mu sablju iz balčaka.
Potegoše perne buzdovane,
Stadoše se njima udarati;
Buzdovan'ma pera polomiše,
Baciše ih u zelenu travu:
Od dobrijeh konja odskočiše,
Ščepaše se u kosti junačke
I pognaše po zelenoj travi.
Namjeri se junak na junaka,
Deli Musa na Kraljića Marka;
Niti može da obori Marka,
Nit se dade Musa oboriti.
Nosiše se ljetni dan do podne;
Musu b'jela pjena popadnula,
Kraljevića b'jela i krvava.
Progovara Musa kesedžija:
„Mahni, Marko, jali da omahnem."
Omahuje Kraljeviću Marko,
Al ne može ništa da učini.
Tad omahnu Musa kesedžija,
Ud'ri Marka u zelenu travu
Pak mu sjede na prsi junačke.
Al procvilje Kraljeviću Marko:
„Gdje si danas, posestrimo vilo?
Gdje si danas? nigdje te ne bilo!
Eda si se krivo zaklinjala,
Gdjegodj meni do nevolje bude,
Da ćeš meni biti u nevolji?"
Javi mu se iz oblaka vila:
„Zašto, brate, Kraljeviću Marko!

213. *pêrnî*, adj. (na pr. buzdovan), na čemu su pera; isp. šestoper, šestoperni buzdovan.

Jesam li ti, bolan, govorila,
Da ne činiš u nedjelju kavge?
Sramota je dvome na jednoga;
Gdje su tebi guje iz potaje?"
Gleda Musa brdu i oblaku,
Otkud ono vila progovara;
Mače Marko nože iz potaje
Te raspori Musu kesedžiju
Od učkura do bijela grla;
Mrtav Musa pritisnuo Marka,
I jedva se iskopao Marko.
A kad stade Marko premetati,
Al u Musi tri srca junačka,
Troja rebra jedna po drugijem;
Jedno mu se srce umorilo,
A drugo se jako razigralo,
Na trećemu ljuta guja spava;
Kada se je guja probudila,
Mrtav Musa po ledini skače.
Još je Marku guja govorila:
„Moli Boga, Kraljeviću Marko!
Gdje se nisam probudila bila,
Dok je Musa u životu bio,
Od tebe bi trista jada bilo."
Kad to vidje Kraljeviću Marko,
Proli suze niz bijelo lice:
„Jaoh meni do Boga miloga!
Gdje pogubih od sebe boljega."
Pa on Musi odsiječe glavu,
I baci je Šarcu u zobnicu,

---

250. *ùčkur*, m. gatnjik (das Hosenband), uzica, kojom se gaće vežu; gatnjik je opleten kao uzica, a učkur je od platna i na krajevima ponajviše vezen svilom i zlatom; gatnjaci su u seljaka, a učkuri u varošana.

Odnese je bijelu Stambolu;
Kad je baci pred cara čestitog,
Car je od strâ na noge skočio.
Veli njemu Kraljeviću Marko:
„Ne boj mi se, care gospodine!
Kako bi ga živa dočekao,
Kad od mrtve glave poigravaš?"
Car mu dade tri tovara blaga.
Ode Marko bijelu Prilipu,
Osta Musa uvrh Kačanika.

Smrt Marka Kraljevića.

Poranio Kraljeviću Marko
U nedjelju prije jarkog sunca
Pokraj mora Urvinom planinom.
Kada Marko bio uz Urvinu,
Poče njemu Šarac posrtati,
Posrtati i suze roniti.
To je Marku vrlo mučno bilo
Pa je Marko Šarcu govorio:
„Davor', Šaro, davor', dobro moje!
Evo ima sto i šeset ljeta
Kako sam se s tobom sastanuo,
Još mi nigda posrnuo nisi,
A danas mi poče posrtati,
Posrtati i suze roniti:
Neka Bog zna, dobro biti ne će,

---

274. *strâ*, stegnuto mj. straha.

3. *Urvina*, f. nekakva planina: urvina upravo znači: strm obronak, s kojega se katkada surva zemlja.

9. *davòri*, interj. ej, počekaj.

Hoće jednom biti prema glavi,
Jali mojoj, jali prema tvojoj."
To je Marko u riječi bio,
Kliče vila s Urvine planine
Te doziva Kraljevića Markà:
„Pobratime, Kraljeviću Marko!
Znadeš, brate, što ti konj posrće?
Žali Šarac tebe gospodara,
Jer ćete se brzo rastanuti."
Ali Marko vili progovara:
„B'jela vilo, grlo te boljelo!
Kako bih se sa Šarcem rastao,
Kad sam prošo zemlju i gradove
I obišo Istok do Zapada.
Ta od Šarca boljeg konja nema,
Nit nada mnom boljega junaka!
Ne mislim se sa Šarcem rastati,
Dok je moje na ramenu glave."
Al mu b'jela odgovara vila:
„Pobratime, Kraljeviću Marko!
Tebi nitko Šarca otet ne će,
Nit ti možeš umrijeti, Marko,
Od junaka ni od oštre sablje,
Od topuza ni od bojna koplja,
Ti s' ne bojiš na zemlji junaka;
Već ćeš, bolan, umrijeti, Marko,
Ja od Boga od starog krvnika.
Ako l' mi se vjerovati ne ćeš,
Kada budeš visu na planinu,

---

42. Ja od Boga od starog krvnika; ovaj epitet ima Bog u narodnoj pjesmi, kad uzima čovjeku život; inače su njegovi epiteti u narodnim pjesmama: jaki, živi, mili, višnji, istiniti, jedini, veliki, a u bugaršticama dolazi i „moj vidovni Bože".

Pogledat ćeš s desna na lijevo,
Opazit ćeš dvije tanke jele,
Svu su goru vrhom nadvisile,
Zelenijem listom začinile,
Medju njima bunar voda ima,
Ondje hoćeš Šarca okrenuti,
S konja sjaši, za jelu ga sveži,
Nadnesi se nad bunar nad vodu,
Te ćeš svoje ogledati lice,
Pa ćeš vidjet, kad ćeš umrijeti."
To je Marko saslušao vilu,
Kad je bio visu na planinu,
Pogledao s desna na lijevo,
Opazio dvije tanke jele,
Svu su goru vrhom nadvisile,
Zelenijem listom začinile;
Ondje Marko okrenuo Šarca,
S njega sjaho, za jelu ga svezo,
Nadnese se nad bunar nad vodu,
Nad vodom je lice ogledao;
A kad Marko lice ogledao,
Vidje Marko, kad će umrijeti,
Suze proli pa je govorio:
„Laživ sv'jete, moj lijepi cv'jete!
L'jep ti bješe, ja za malo hodah!
Ta za malo, tri stotin' godina!
Zeman dodje, da sv'jetom prom'jenim."
Pa povadi Kraljeviću Marko,

---

70. Priča se, da Marko i nije umr'o, već je legao u nekakvu pećinu, zabodavši sablju pod gredu, pa jednako spava; pred Šarcem stoji malo mahovine, od koje pomalo jede, a sablja sve pomalo izlazi ispod grede, pa kad Šarac mahovinu pojede i sablja ispod grede ispadne, onda će se i on probuditi i opet na svijet izići.

Pa povadi sablju od pojasa
I on dodje do konja Šarina,
Sabljom Šarcu odsiječe glavu,
Da mu Šarac Turkom ne dopadne,
Da Turcima ne čini izmeta,
Da ne nosi vode ni djuguma;
A kad Marko posiječe Šarca,
Šarca konja svoga ukopao,
Bolje Šarca, neg brata Andriju.
Britku sablju prebi na četvero,
Da mu sablja Turkom ne dopadne,
Da se Turci njome ne ponose,
Što je njima ostalo od Marka,
Da hrišćanluk Marka ne prokune.
A kad Marko britku prebi sablju,
Bojno koplje slomi na sedmero
Pa ga baci u jelove grane;
Uze Marko perna buzdovana,
Uze njega u desnicu ruku
Pa ga baci s Urvine planine
A u sinje u debelo more,
Pa topuzu Marko besjedio:
„Kad moj topuz iz mora izišo,
Onda 'vaki djetić postanuo!"
Kada Marko saktisa oružje,
Onda trže divit od pojasa,
A iz džepa knjige bez jazije,
Knjigu piše Kraljeviću Marko:

---

78. *djùgum*, m. veliki mjedeni krčag za vodu.
86. *hrišćánluk*, m. svijet hrišćanski.
96. *djètić*, m. 1. oženjen čovjek, junak, 2. momak, dječak.
97. *sàktisati*, satrti, slomiti, uništiti.
99. *knjige bez jazije*, papir, na kome još nije pismo napisano.

„Tkogodj dodje Urvinom planinom
Medju jele studenu bunaru
Te zateče ondje deli-Marka,
Neka znade, da je mrtav Marko;
Kod Marka su tri ćemera blaga.
Kakva blaga? Sve žuta dukata,
Jedan ću mu ćemer halaliti,
Što će moje t'jelo ukopati,
Drugi ćemer, nek se crkve krase,
Treći ćemer kljastu i slijepu,
Nek slijepi po svijetu hode,
Nek pjevaju i spominju Marka."
Kada Marko knjigu nakitio,
Knjigu vrže na jelovu granu,
Otkuda je s puta na pogledu;
Zlatan divit u bunar bacio;
Skide Marko zelenu dolamu,
Prostrije je pod jelom po travi,
Prekrsti se, sjede na dolamu,
Samur-kalpak na čelo namače,
Dolje leže, gore ne ustade.
Mrtav Marko kraj bunara bio
Od dan do dan nedjeljicu dana,
Tkogodj prodje drumom širokijem
Te opazi Kraljevića Marka,
Svatko misli, da tu spava Marko,
Oko njega daleko oblazi,
Jer se boji, da ga ne probudi.
Gdje je sreća, tu je i nesreća,
Gdje nesreća, tu i sreće ima:
A sva dobra sreća iznijela

---

107. *haláliti,* hàlâlîm, oprostiti, blagosloviti.

Igumana Svetogorca Vasa
Od bijele crkve Vilindara
Sa svojijem djakom Isaijom;
Kad iguman opazio Marka,
Na djakona desnom rukom maše:
„Lakše, sinko, da ga ne probudiš,
Jer je Marko iza sna zlovoljan,
Pa nas može oba pogubiti."
Gledeć' kale, kako Marko spava,
Više Marka knjigu opazio,
Prema sebi knjigu proučio:
Knjiga kaže, da je mrtav Marko.
Onda kale konja odsjednuo
Pa prihvati za deliju Marka.
Al se Marko davno prestavio.
Proli suze proiguman Vaso,
Jer je njemu vrlo žao Marka;
Otpasa mu tri ćemera blaga,
Otpasuje, sebi pripasuje.
Misli misli proiguman Vaso,
Gdje bi mrtva sahranio Marka,
Misli misli, sve na jedno smisli:
Mrtva Marka na svog konja vrže
Pa ga snese moru na jaliju,

---

132. *ìguman*, m. grč. riječ, glavar manastira. — *Svetògorac*. Svetògôrca, m. čovjek, monah iz Svete Gore (Athosa).

133. *Vilìndâr*, Vilindára, m. manastir u Svetoj Gori, koji se zapravo zove Hilandar, a osnovao ga sv. Sava sa svojim ocem Nemanjom; ovaj je manastir veoma znatan za staru srpsku književnost.

140. *kâle*, m. hyp. od kaludjer.

147. *prȍiguman*, m. onaj, koji je bio iguman; u ovoj pjesmi nazivlje se kaludjer Vaso sad igumanom, a umah iza toga proigumanom.

155. *jàlija*, f. brijeg, igalo, obala.

S mrtvim Markom sjede na galiju,
Odnese ga pravo Svetoj Gori,
Iznese ga pod Vilindar crkvu,
Unese ga u Vilindar crkvu,
Čati Marku, što samrtnu ťreba,
Na zemlji mu t'jelo opojao,
Nasred b'jele crkve Vilindara
Ondje starac ukopao Marka,
Biljege mu nikake ne vrže,
Da se Marku za grob ne raznade,
Da se njemu dušmani ne svete.

---

156. *gàlija,* f. velika ladja morska, brod.
160. *čàtiti,* tîm, čitati.

V.

Ciklus despotâ Brankovićâ.

Poslije poraza na Kosovu vladao je pod naslovom despota kao vazal turski Stjepan Lazarević, sin kneza Lazara, a njegovo sjedište bijaše Beograd (1389.—1427.). Pošto je on umr'o bez potomaka, naslijedio ga u despotstvu sestrić Gjuradj Branković, sin Vuka Brankovića, koji je sjedio u gradu Smederevu, što ga je sâm sagradio i utvrdio, pa ga zato i zove narodna pjesma Gjurdjem Smederevcem. On je vladao kao despot, sa svojom ženom Jerinom, rodjenom Grkinjom (u nar. pj. je ona Dubrovkinja), u najtužnije doba srpske povijesti (1427.—1456.). Njegov položaj bijaše pretežak: država mu bijaše slaba i obnemogla, a uvijek prva na udaru. Turčin bio je baš u to doba najsilniji. Gjuradj se zato oslanjao sad na Ugarsku, a sad se uzdao u prijateljstvo sultana, kome je dao jedinicu kćer Maru za ženu, a onda se opet borio sad protiv jednoga, sad protiv drugoga. To bijaše uopće vrijeme najveće kršćanske nesloge, vrijeme domaćih svadja i bojeva, a doba najsjajnijih pobjeda turskih.

Gjuradj, kako se sam naziva, „despot kraljevstva Raše“, ostavio je s Jerinom tri sina: Grgura, Stjepana i Lazara. Najmladji Lazar proglasio se poslije očeve smrti (1456.) despotom, jer su mu starija braća bila slijepci, a oslijepio ih je sultan, kad su bili u njega kao taoci. Medjutim Jerina je radila oko toga, da bude despotom najstariji njezin sin, slijepi Grgur, te je tražila svuda zaštitu, pa i u sultana. To bijaše povod velikim smutnjama u nesretnoj zemlji. Uto umrije (1458.) despot Lazar, pa da bude smutnja u njegovu narodu i veća, ostavi Srbiju rimskoj stolici.

Porodica Brankovića otudjila se ovim smutnjama narodu. U to doba despotović Grgur sa svojim sinom Vukom Grgurevićem (u nar. pj. Zmaj Ognjeni Vuk) na-

stoje s pomoću turskih četa obladati svojom djedovinom. Kad im to ne podje za rukom, slijepac Grgur se zakaludjerio i umr'o doskoro kao kaludjer German u svetogorskom manastiru Hilandaru (1459.). Njegov slijepi brat Stjepan bi protjeran iz Srbije (1459.), a utjecajem Ugarske i s pomoću domaće narodne, Turcima protivne stranke, dobila je srpsko despotstvo porodica bosanskih Kotromanića, ali ne zadugo. Muhamed II. zauzme Smederovo, svrgne Stjepana Tomaševića (1459.), a sa Smederevom pade posljednji ostatak srpske države, i Srbijom odslije vlada turski paša.

Zmaj Vuk Grgurević nosi i poslije toga još naslov „despot kraljevstva raškoga", ali on živi u hrvatskim i ugarskim krajevima te stoji u službi kralja Matijaša Korvina, oženivši se hrvatskom kneginjom Barbarom, kćerju Sigismunda Frankopana. Vuk je imao imanjâ u srijemskoj, križevačkoj i zagrebačkoj županiji, a kralj mu je darovao za junaštva i grad Kostajnicu. Kralj ga je slao na najsmjelije provale protiv Turaka u Bosnu i Srbiju, i on bijaše uvijek sretan u boju. Zmaj Vuk osobito se odlikovao i u znamenitom boju na rijeci Uni (1483.), gdje su hrvatske čete ametice potukle Turke i oslobodile golemo kršćansko roblje (10.000 duša). Vuk umrije 1485. bez potomstva.

Poslije njegove smrti spominju se još dva despota: Gjuradj i Jovan, djeca slijepoga Stjepana Brankovića. Jovan je mlad umr'o, a Gjuradj se zakaludjerio i nosio ime Maksim. S njime izumire despotska porodica Brankovićâ.

Narodna je pjesma pratila udes ove porodice od bitke na Kosovu pa do smrti posljednjega potomka njezina, jer je s njezinim imenom bio združen i udes naroda. Kako je taj udes bio gorak, nije čudo, da je narodna pjesma bacila na više članova ove porodice užasnu kletvu, a oni je nijesu zaslužili. Hrabri borac na Kosovu, Vuk Branković, postao je izdajicom kneza Lazara, despotovica Jerina u pjesmi je svuda „prokleta Jerina", i narodni je pjevač optužuje, što je dala kćer svoju sultanu za ljubu, a s njome „zemlju i gradove", premda je ova udaja bila samo jedno izmedju sredstava despota Gjurdja, da za neko vrijeme sačuva slobodu svoje države. Ali Zmaj-Ognjenog Vuka, kojega djelovanje pada u doba, kad je Srbija pretvorena

u turski pašaluk, a porodica Brankovića se već raspadala, obasula je narodna pjesma svojim simpatijama.

U većoj česti pjesama pretežu i u ovome ciklusu općeni motivi, ali premda su ovi motivi konvencionalni, ipak nam se u tim pjesmama jače nego drugdje prikazuje prava slika ovoga vremena, udes zemlje i ove nesretne porodice.

Ženidba Gjurdja Smederevca.

Kad se ženi Smederevac Gjuro,
Na daleko zaprosi djevojku,
U lijepu gradu Dubrovniku,
U onoga kralja Mihaila,
Po imenu Jerinu djevojku.
Gjuro prosi, kralju mu je daje.
Dok isprosi lijepu djevojku,
Stroši Gjuro tri tovara blaga;
Dok dariva svasti i punice,
On potroši hiljadu dukata.
Kada stade svadbu ugovarat,
Onda kralju govorio Gjuru:
„Čuješ mene, Smederevče Gjuro!
Kada dodješ Smederevu tvome
Te ti staneš kupiti svatove,
Ti ne zovi Srbâ u svatove,
Jer su Srbi teške pijanice,
A u kavzi ljute kavgadžije,
Opit će se, zametnut će kavgu,
Ne ćeš kavzi dževap učiniti,
A kamoli odvesti djevojku;
Već ti zovi Grke i Bugare,

---

20. *dževâp*, dževápa, m. odgovor (die Verantwortung).

Kupi svata, koliko ti drago,
Po djevojku, kad je tebi drago."
Kad to začu Smederevac Gjuro,
Oprema se dvoru bijelome,
Pa on ode Smederevu gradu,
U putu ga sitna knjiga stiže
Od Jerine lijepe djevojke:
„Čuješ mene, Smederevče Gjuro!
Kad ti dodješ b'jelu Smederevu
Te ti staneš kupiti svatove,
Ti ne slušaj starca baba moga:
Ti ne zovi Grka ni Bugara,
Ne ćeš izić ni iznijet glave
Iz našega grada Dubrovnika,
Ja nekmoli izvesti djevojke;
Veće zovi Srbe u svatove:
Kuma kumi Debelić-Novaka,

---

33. *bábo*, bába, m. otac.

39. *Debelić Novak*: u ovoj pjesmi zove se Gjurdjev kum sad Debelić Novak, a sad Starina Novak. Ovo su bili nesamo različni ljudi, već su i u različno vrijeme živjeli. Debelić (ili Debeljak) živio je u XV. vijeku, a Starina u drugoj polovini XVI. vijeka, pa se o prvome pjevalo, kad drugoga još u životu nije bilo. Ne može se odrediti pouzdano, koje se historičko lice krije za Debeljakom Novakom, ali za Starinu Novaka znamo, da je bio glava hajdukâ, a najviše je hajdukovao gorom Romanijom, gorom u Bosni, od Sarajeva k istoku. Obojica bili su rodom Bugari. Narodna je pjesma u kasnije doba obadva ova junaka stopila u jedno lice, ali se i danas opaža u ovim pjesmama, da su to dva različna junaka: Novak je sredovječni junak, kad je u društvu Marka Kraljevića i drugih ličnosti iz ranijih vijekova, što se u pjesmi javljaju zajedno s Markom, i tada on rukuje poput svih sredovječnih junaka hladnim oružjem; a kad je on u pjesmi harambaša gorskih hajduka, onda mu je drugo društvo, tu on nije sporedno lice, već glavno, a rukuje vatrenim oružjem kao i ostali novovjeki junaci.

A prikumka Novaković-Gruja,
Starog svata Sibinjanin-Janka,
A čauša Relju Krilaticu,
A djevera Kraljevića Marka,
A vojvodu Obilić-Miloša,
Barjaktara Toplicu Milana,
A privenca Kosančić-Ivana,
A ostale koje tebi drago;
Kupi, Gjuro, hiljadu svatova,
Pa ti hajde, kada tebi drago."
Kada Gjuro knjigu razgledao,
Ne bješe mu milo nikoliko,
On u misli Smederevu dodje.
Daleko ga mati ugledala,
Malo bliže pred njeg išetala.
Ruke šire, u lice se ljube,
Gjuro majku u bijelu ruku.
Uzeše se za bijele ruke
I odoše na bijelu kulu
Pa sjedoše za sofru gotovu.
Pita majka Smederevca Gjura:
„A moj sine, Smederevče Gjuro!
Jesi li mi putovao mirno?
Jesi l' meni snahu isprosio,
Meni snahu, tebi vjernu ljubu?"

---

40. *prikumak*, prìkûmka, m. kumov momak, koji u svatovima (u Srbiji, u Bosni i u Hercegovini) nosi barjak.

41. *stârî svȁt*, m. starješina u svatovima; zove se i staróјko. — *Sibinjanin Janko;* o njemu bit će govora u ciklusu junaka Ugričića.

43. *čȁûš*, m. u svatovima, dok ih je bivalo mnogo, starješina nad nekoliko njih, koji ih je vodio i medju njima red držao; čauš u ovom smislu izvrgao se poslije u svata, koji šalu zbija te se zove i debeli svat.

46. *prȉvenac*, prȉvênca, m.; ova riječ nalazi se samo u toj pjesmi, pa se ne zna, kakovu je službu imao privenac u svatovima.

Veli njojzi Smederevac Gjuro:
„Oj Boga mi, moja stara majko!
Ja sam tebi putovao mirno
I tebi sam snahu isprosio,
Tebi snahu, meni vjernu ljubu,
U lijepu gradu Dubrovniku
U onoga kralja Mihaila,
Po imenu Jerinu djevojku.
Dok isprosih Jerinu djevojku,
Ja potroših tri tovara blaga,
Dok darivah svasti i punice,
Ja potroših hiljadu dukata;
A kad stadoh svadbu ugovarat,
Onda meni kralju besjedio,
Kada stanem kupiti svatove,
Da ne zovem Srba u svatove:
U piću su teške pijanice,
A u kavzi ljute kavgadžije,
Opit će se, zametnut će kavgu,
Ne ćeš kavzi dževap učiniti,
A kamoli odvesti djevojku;
Veće zovi Grke i Bugare,
Pa ih kupi, koliko ti drago,
Po djevojku, kada tebi drago.
Ja otale podjoh, stara majko!
U putu me sitna knjiga stiže
Od Jerine, od moje djevojke:
Čuješ mene, Smederevče Gjuro!
Kad ti dodješ b'jelu Smederevu
Te ti staneš kupiti svatove,
Ti ne slušaj starca baba moga:
Ti ne zovi Grka ni Bugara,
Ne ćeš izić ni iznijet glave

Iz našega grada Dubrovnika,
Ja nekmoli izvesti djevojke;
Veće zovi Srbe u svatove:
Kuma kumi Debelić-Novaka,
A prikumka Novakova Gruja,
Starog svata Sibinjanin-Janka,
A djevera Kraljevića Marka,
A čauša Relju Krilaticu,
A vojvodu Obilić-Miloša,
Barjaktara Toplicu Milana,
A privenca Kosančić-Ivana,
A ostale, koje tebi drago:
Kupi, Gjuro, hiljadu svatova,
Pa ti hajde, kada tebi drago.
Sad me svjetuj, moja stara majko!
Al ću slušat kralja tasta moga,
Al Jerinu lijepu djevojku?"
Veli njemu ostarjela majka:
„O moj sinko, Smederevče Gjuro!
Latini su varalice stare,
Hoće tebe, sinko, prevariti;
Ti ne slušaj kralja tasta svoga,
Već poslušaj Jerinu djevojku,
Pa ti zovi Srbe u svatove,
Ako tebi bude do nevolje,
Oni će ti biti u nevolji."
Kad to začu Smederevac Gjuro,
Sjede pisat knjige na koljenu,
Rasturi ih na četiri strane,
Pa počinu nekoliko dana,
Al eto ti Staroga Novaka
I sa njime dijete Grujica;
Malo zatim postajalo vr'jeme,

Ali eto od Sibinja Janka,
Vodi Janko stotinu svatova!
Ode Janko na bijelu kulu,
Pomoli se niz poljice Marko,
A za Markom Relja od Pazara,
A za Reljom vojvoda Milošu,
Za Milošem Toplica Milane,
Za Milanom Kosančić Ivane.
Sastaše se srpske vojevode
I hiljadu kićenih svatova.
Lijepo ih dočekao Gjuro
Pa je njima tiho besjedio:
„Braćo moja, hiljada svatova!
Ja ne idem sada Dubrovniku,
Veće šaljem pobratima Marka;
Lijepo mi poslušajte Marka
I mog kuma Starinu Novaka."
Odatle se svati podigoše,
Dubrovniku putovaše mirno.
Kad su došli Dubrovniku gradu,
Onda reče Kraljeviću Marko:
„Braćo moja, hiljada svatova!
Sada ćemo na kapije doći,
Valja proći, moja braćo draga!
Sedamdeset i sedam kapija,
Dok se dodje pod bijelu kulu;
Pod kulom su sofre postavljene,
Na soframa vino i rakija
I ostale svake djakonije;
Oko sofri sluge i sluškinje,
Da primaju konje i oružje:
Konje dajte, oružja ne dajte,
Pod oružjem za sofre sjedajte,

Prek' oružja mrko vino pijte;
Kada dodje dubrovački kralju,
Vi šutite, ja ću govoriti."
U riječi pod kulu padoše.
Sluge njima konje prihvatiše,
A sluškinje svijetlo oružje;
Konje daše, oružje ne daju,
Pod oružjem za sofre sjedaju,
Prek' oružja mrko piju vino.
Al eto ti dubrovačkog kralja
Pa je njima tiho govorio:
„O moj kume, Starina Novače!
I dosad su svati dolazili,
Pod oružjem nisu pili vina."
Novak ćuti, ništa ne govori;
Progovori Kraljeviću Marko:
„Prijatelju, dubrovački kralju!
Ovaki je adet u Srbalja:
Prek' oružja piju mrko vino,
Pod oružjem i sanak borave."
Kralj se vrati i ode na kulu.
Tu su noćcu tamnu prenoćili,
Kad ujutru jutro osvanulo,
Al povika s bedena Latinče:
„Čuješ, kume, Debelić-Novače!
Eto gore na bijeloj kuli,
Ondje ima dvoje Latinčadi,
Zovu tebe na mejdan junački,
Valja njima na mejdan izaći
Pa odvesti Jerinu djevojku."
Kad to začu Starina Novače,

181. *ádet,* m. običaj.

On pogleda na Grujicu svoga,
A Grujica ne htje ni na koga,
Veće skoči na noge lagane
Pa on ode uz bijelu kulu;
Kad izidje na kulu tananu,
Srete njega dvoje Latinčadi
S dvije oštre sablje u rukama,
Na Grujicu juriš učiniše:
Pade Grujo po zemljici crnoj,
Mahnu rukom i mačem zelenim,
Od dvojice načini četiri,
Pa on podje niz bijelu kulu;
Javi mu se Jerina djevojka:
„Stani malo, dijete Grujica!“
Pa mu baci jabuku od zlata:
„Naj to tebi, dijete Grujica:
Ako tebi do nevolje bude,
Neka znadeš, gdje Jerina sjedi.“
Sidje Grujo Starini Novaku
I donese glave od Latina.
Istom Grujo sjede za trpezu,
A povika s bedena Latinče:
„Čuješ, kume, Starina Novače!
Evo dolje pod bijelom kulom
Tu imaju tri konja viteza,
U sedlima do tri bojna koplja,
Vrhovi im nebu okrenuti,
Da preskočiš tri konja viteza,
Pa da vodiš Jerinu djevojku.“
Kad to začu Starina Novače,
On pogleda Kraljevića Marka,
Marko gleda od Sibinja Janka,
Janko gleda Relju Bošnjanina,

Relja skoči na noge lagane,
Pa on ode pod bijelu kulu
I preskoči tri konja viteza
I na njima do tri koplja bojna,
Pa poteže sablju okovanu,
Oko konja dvanaest katana,
Sve dvanaest Relja pogubio,
Pa uzima tri konja viteza,
Odvede ih Starini Novaku.
Istom Relja sjede za trpezu,
Ali viče s bedena Latinče:
„Hajde, kume, Starina Novače!
Te strijeljaj na kuli jabuku."
Gleda Novak vojvodu Miloša,
Miloš skoči na noge lagane.
Uze str'jelu za zlatnu tetivu,
Ustrijeli na kuli jabuku
Pa donese Starini Novaku.
Razljuti se Kraljeviću Marko
Pa govori Starini Novaku:
„Da ja znadem, gdje sjedi Jerina,
Ja ih ne bih više ni molio."
Veli njemu dijete Grujica:
„Hajde za mnom, Kraljeviću Marko,
Vidio sam, gdje sjedi Jerina."
Izidjoše na kulu tananu
I nadjoše Jerinu djevojku,
Svedoše je niz tananu kulu,
Al povika s bedena Latinče:
„Čuješ, kume, Starina Novače:
Pred vama je sada zatvoreno

---

233. *kàtana*, m. vojnik, konjik.

Sedamdeset i sedam kapija."
Progovori Kraljeviću Marko:
„Daj mi, Grujo, Šarca od mejdana,
Na njemu su ključi od kapija."
Grujo njemu dovede Šarina;
Kad se Marko dohvati Šarina,
Pa poteže tešku topuzinu;
Koliko se Marko razljutio,
Kako vrata koja udaraše,
Na četiri pole odlijeću,
Dok on dodje na gradsku kapiju,
Tvrda bješe, da je Bog ubije!
Kad udara teškom topuzinom,
Sva se ljulja iz temelja kula,
I prosu se iz kule kamenje;
Al povika dubrovački kralju
(Na kuli se onoj dogodio):
„Nemoj više udarati, Marko."
Pa doletje i donese ključe
I otvori od kapije vrata.
Stade Marko kapiji na vrata,
Broji svojih hiljadu svatova,
Svatovi mu na broj izidjoše.
Onda reče Kraljeviću Marko:
„Hodi amo, prijatelju kralju,
Hodi, kralju, da se darujemo,
Darujemo, i da s' oprostimo,
Što je koji učinio kvara."
Dodje njemu dubrovački kralju,
On mišljaše i očekivaše,
Da će njega darivati Marko;

---

275. *dogòditi se*, biti kao slučajno gdjegod, desiti se.

Mahnu Marko topuzinom teškom,
Mrtav kralju pade na kapiju,
A otide hiljada svatova,
Prav' odoše Smederevu gradu.
Kad su došli gradu Smederevu,
Lijepo ih Gjuro dočekao
I drža ih petnaest danaka;
Ode Gjuro s Jerinom na kulu,
A ostali svaki dvoru svome.

Gjurdjeva Jerina.

Pošetala Gjurdjeva Jerina
Ispod grada b'jela Smedereva
Pokraj vode tihoga Dunava,
A za njome Grgurević Makso,
Za Maksimom majka Maksimova.
Besjedila Gjurdjeva Jerina:
„Moj unuče, nejačak Maksime!
Bi li mene nešto svjetovao?
Ja imadem kćercu mljezinicu,
Troji su je prosci zaprosili:
Jedno prosi Filip Madžarine,
Od Madžarske od zemlje bogate;
Drugo prosi od Moskova kralju;
Treće prosi car Otmanoviću
Od Stambola grada Carigrada;
Svjetuj mene, dijete Maksime,

---

4. *Grgurević Makso;* Maksim bio je sin Stefana, a ne Grgura Brankovića.

13. *Móskôv,* Moskòva, m. Rus.

Kom ću proscu moju kćerku dati?"
Besjedi joj dijete Maksime:
„Ja ću tebe, bako, svjetovati:
Ako hoćeš mene poslušati,
Podaj kćerku Filipu Madžaru,
Te će ona biti u bogatu;
Ako ne daš kćerku za Madžara,
A ti podaj od Moskovske kralju,
Kad budemo s kraljem prijatelji,
Moskovi su od boja junaci,
Mogu nama pomoć vojevati;
Ako li je dadeš za Turčina,
Turčin hoće zemlju od miraza,
Hoće zemlju, hoće i gradove."
Kad to začu Gjurdjeva Jerina,
Maksima je rukom udarila,
Udari ga rukom po obrazu;
Kako ga je lako udarila,
Udarila po bijelu licu,
Četiri mu pomjerila zuba.
Maksim pade u travu zelenu,
Svega g' crna krvca obalila,
Krvcu pljuje, a tiho besjedi:
„Bog t' ubio, moja stara bako!
Kud je dala, u zô čas je dala!
S njome dala zemlju i gradove!"
Kako reče, onako se steče:
Dade kćerku za Otmanovića
I s njom dade zemlju i gradove.

---

24. *Mòskovskâ*, f. Rusija.

Kad je Vuk Ognjeni umr'o, šta je naredio na smrti.

Ranjen Vuče dopade sa razm'jerne pokrajine,
I kad junak uljeze u svoje b'jele dvore,
On ti ništa ne govori majci svojoj ni ljubovci,
Nego se je žalostan u kamaru zatvorio.
Barbaru mu ljubovcu huda sreća nadahnula,
Podje majci njegovoj ove r'ječi govoriti:
„Došô nam je Ognjen Vuče sa razm'jerne pokrajine,
Ma ti ne će Vuk s nami ni r'ječi da progovori.
Neg se ončas zatvorio u svoju u b'jelu kamaru."
Podje ti ga gledati proz vrata od b'jele kamare,
U kamari ugledala od planine b'jelu vilu,
Dje mu rane umivaše, a zmaj mu ih otiraše.
Kad to bješe Barbara crnijem očim sagledala,
Bješe se mladjahna k Vandjelini povratila.
„A ne znaš li, majko mila, što se Vuku dogodilo?
Njega ti su, žalosna, kleti Turci izranili;
Ono s njime u kamari od planine b'jele vile,
Dje mu rane umiva, a ljuti ih zmaj otire."
Ma kad bješe začulo Ognjen-Vuka to znamenje,
Ončas mi je iz kamare to znamenje pobjegnulo.
Kad vidio Ognjen Vuče, da je znamenje pobjegnulo,
U kamaru doziva vjenčanu ljubovcu svoju
I ovako Barbari ljubi svojoj govoraše:
„Što učini, ljubovce, vidio ti Bog veliki?
Zašto danas otrova Vuka tvoga gospodara?"
Ali ide Barbara Ognjen-Vuku odgovarat:

---

1. *razmirna* pokrajina, bojna; isp. imenice: ràzmirica, ràzmîrje, svađa, rat; ovdje stoji „razm'jerne" mj. „razmirne" prema osobini dubrovačkog narječja (na pr. pastijer, vezijer mj. pastir, vezir).

10. *proz*, kroz.

„Zašto meni govoriš, gospodaru, lude r'ječi?
Nisam tebe otrovala, ni od temu pomislila."
Ali Vuče Ognjen ljubi svojoj odgovara:
„N'jesi mene otrovala, što si vilu ugledala,
Nego si me otrovala, što si majci povidjela.
Brzo, ljubi, otidi na dvore Mitra Jakšića,
I ti reci, ljubovce, momu dragu pobratimu:
Ovo me su, pobratime, teške rane dopadnule,
I od njih ti ja ne ću, dragi pobre, priboljeti.
Brzo k meni ti dodji na moje na b'jele dvore
I ti meni dovedi svetoga oca kaludjera,
Neka mi se žalosnu od gr'jeha ispovidjeti,
Od gr'jeha ispovidjeti, dušu moju namiriti!"
Kad Barbara začula svoga draga gospodara,
Grozne suze prolila niz rumeno lišce svoje
I žalostim otide na dvore Jakšića Mitra.
Ovako mu govori, a prol'jeva suze grozne:
„Drago te je Ognjen Vuk, tvoj pobratim, pozdravio
I tebi je ovako moj gospodar poručio:
Ovo me su, moj pobre, ljute rane dopadnule,
I od njih ti ja ne ću, dragi pobre, priboljeti.
Nego brzo ti dodji ka mojemu b'jelu dvoru
I ti meni dovedi svetoga oca kaludjera,
Da se od gr'jeha ispovijem i namirim dušu moju.
Ne znam jadna, hoćeš li ga u životu zaskočiti."
Kad bijaše Barbaru Mitar Jakšić razumio,
Suze ga su polile niz junačko b'jelo lišce,
I on brzo otide ka svojemu pobratimu
I sobom je odveo svetoga oca kaludjera.
Kad se Vuče bijaše od gr'jeha ispovidio,

---

31. *pòvidjeti*, pòvidîm (jugozap.), reći, kazati.

42. *žalostim* (valjada grješka prepisivača), trebalo bi da bude: žalosna.

Od gr'jeha ispovidio, dušu svoju namirio,
Podje Mitru Jakšiću pobratimu govoriti:
„Spencu moju razd'jeli i na dvoje i na troje:
Prvi dio učini za moju za grešnu dušu,
I ti njega pod'jeli popovim i kaludjerim,
I od toga koji d'jelak ubozijem siromasim,
Da se oni Bogu mole za moju za grešnu dušu.
Drugi dio učini ti starici majci mojoj;
Treći dio učini vjenčanoj ljubovci mojoj.
Ljubovcu ti ostavljam i staricu majku moju,
Da ih, pobre, povedeš čak u donju pokrajinu,
Da mi ne bi sramotu kleti Turci učinili.
Konje moje povedi u klisuru kamenitu,
Djeno trava ne raste, a ne teče hladna voda,
Neka konji poznaju, da ne imadu gospodara.
Čini mene ponijet u crkvu od Svete Gore,
Neka mene ukopaju kaludjeri Svetogorci.
Drago meni pozdravi zemlji moga gospodara
I reci mi ovako momu dragu gospodaru:
Vjerno sam te dvorio od djeteta malahnoga,
Od djeteta malahnoga do junaka velikoga,
I n'jesam ti izdaje nikadara učinio,
Ma ću tebi sadara ja izdaju učiniti,
Er ću poći dvorit poboljega gospodara,
Poboljega, sv'jetli kralju, i od mene i od tebe."
Još je Vuče hotio s Jakšić-Mitrom govoriti,
Ma se bješe žalostan s grešnom dušom razd'jelio;
I što bješe naredio, to je Mitar učinio.

---

59. *spȅnca*, f. (po jugozapadnim krajevima), novci, blago, trošak.

72. *čini mene ponijet* (konstrukcija u duhu talijanskoga jezika) mj. ponesi me.

VI.

Ciklus braće Jakšića.

Veoma lijepi motivi u narodnoj pjesmi prionuli su za braću Jakšiće: Mitra i Stjepana (mjesto ovoga pjevači često spominju Bogdana). Oni su uzor bratske i uopće porodične ljubavi. Mitar hoće da ubije svoju ljubu, kad je u njihovim dvorima nestalo one ljubavi, koja tu bijaše, dok je njima upravljala njihova majka. Pa ako se izmedju braće i pojavi nesloga, tada jedna ljuba izmiruje braću i ljubav medju njima bude još veća, negoli je prije bila. Napokon su same planinkinje vile pokušale omraziti braću, i vila ih doista zavadi: Mitar udari handžarom Stjepana u srce, ali je umah, vidjevši nedjelo, prokleo vilu, pa se sam ubio kraj mrtva brata. O Mitru i Stjepanu Jakšiću pjeva narod i divnu legendarnu pjesmu „Bog nikomu dužan ne ostaje", gdje je ljubav braće prema sestrî izrečena najnježnije i dignuta do neobično idealne etičke visine.

Jakšići su historička lica. Jakša stajao je kao vojvoda u službi Gjurdja Brankovića, a njegovi su sinovi Mitar i Stjepan živjeli u Srijemu, gdje ih nalazi i narodna pjesma, u doba kralja Matijaša. Mitar Jakšić poginuo je u Smederevu god. 1486., a Stjepan, čija je kći Milica bila udata za despota Jovana Brankovića, umr'o je u Beču g. 1489. U historiji se braća Jakšići nijesu znatno isticali, pa možda zato nema u pjesmama o njima do imena ništa historičko. Narodne pjesme o Jakšićima crtaju nam porodični život na domaćem ognjištu, koji svojom nježnošću i obiljem osjećaja stvara lijepu kontrasnu sliku životu na krvavom bojištu u ovo doba.

Jakšići kušaju ljube.

Piju vino dva Jakšića mlada,
Jakšić Mitre i Jakšić Bogdane;
A kad su se ponapili vina,
Jakšić Bogdan Mitru besjedio:
„Jakšić Mitre, moj mio brajene!
Dok mi, brate, skupa pribivasmo,
I majka nam dvori upravljaše,
Tad se naši dvori bijelješe,
I gosti nas često pohodiše,
Pohodiše srijemski knezovi
I sâm glavom car srpski Stjepane;
A kako se, brate, rastadosmo,
I ljube nam dvori upravljaše:
Tada naši dvori potavnješe,
I gosti nas, brate, odbjegoše;
Ne pohode srijemski knezovi,
Nit sâm glavom car srpski Stjepane,
Ta s koga je, da od Boga najde!"
Jakšić Mitar bratu besjedio:
„Jakšić Bogdan, moj mio brajene!
To je, brate, s tvoje virne ljube,
S Vukosave, da od Boga najde!"
To Bogdanu vrlo mučno biše,
Pak je Mitru tiho besjedio:
„Jakšić Mitre, moj mio brajene!

---

1. Ovu je pjesmu zabilježio Reljković u II. izd. „Satira" (Osijek, 1779.), a mi je donosimo onako, kako u njega ona glasi, promijenivši samo pravopis, a ostavivši značajno miješanje ikavskih, ijekavskih i ekavskih oblika.

7. *dvori*, stariji oblik mj. dvorima.

18. *najde*, stariji oblik mj. nadje.

Hodi, brate, da kušamo ljube,
Da vidimo, il je s moje ljube,
Il je s moje il je, braco, s tvoje."
Što rekoše, to i učiniše;
Otidoše Bogdanovu dvoru,
Bogdan ode k ljubi u timare,
Mitar osta dvoru na pendžeru
Ter će slušat, što će besjediti.
Jakšić Bogdan ljubi besjedio:
„Vukosava, moja virna ljubo!
Ja bi tebi nješto besjedio:
Ali ne znam, je li tvoja volja."
Ljuba njemu tiho odgovara:
„Gospodine Jakšiću Bogdane!
Govor', dušo, štogod ti je drago,
Još ti nisam nikad pokvarila,
A ni sad ti pokvariti ne ću."
Jakšić Bogdan ljubi besjedio:
„Vukosava, moja virna ljubo!
Kralj budimski svoga ženi sina,
Brata Mitra zove u svatove;
Mitar ište konja i oružje,
A i naše tursko odijelo,
I on ište sedlo obaljano:
Hoću l' dati, moja dušo draga?"

---

31. *tìmâr*, timára, m. nekaki spahiluk.

32. *pêndžer*, m. prozor.

36. *bi* mj. bih.

49. *obaljan*, adj.; ove riječi nema ni u jednom rječniku: upotrebljava se samo u Slavoniji, gdje se govori na pr. prólјati mj. proliti, a obaljan znači: obliven; sedlo obaljano. t. j. naokolo ukrašeno. Isp. početak Reljkovićeva „Satira", gdje se kaže za Slavoniju, da je „obaljana četirim vodama".

Ljuba njemu tiho odgovara:
„Podaj, dušo, Jakšiću Bogdane,
Podaj bratu konja i oružje,
I podaj mu tursko odijelo,
Još k otomu sedlo obaljano.
Ja ću dati tvoju abajliju,
Što sam tebi kod babajka vezla,
Pak ti nisam za nju kazivala,
Jer ju nisam bila ispunila;
A sad sam ju ispunila zlatom.
I dat ću mu djerdan ispod vrata:
Jedan djerdan od žutih dukata,
A drugi je od bilog bisera;
Plesti ću mu konju u pol grive,
Neka diči kraljeve svatove."
Mitar sluša dvoru na pendžeru,
Što govori gospoja snašica,
Od milina suze prolivao;
Pak odoše do njegova dvora.
Bogdan sluša dvoru na pendžeru,
Što će Mitar s ljubom besjediti.
Mitar ide dvoru u timare
Pak besjedi svojoj virnoj ljubi:
„O Milice, draga gospojice!
Ja bi tebi nešto besjedio,
Ali ne znam, je li tvoja volja."
Ljuba njemu tiho odgovara:
„Govor', dušo, štogod ti je drago."
Jakšić Mitar ljubi besjedio:

---

55. *otomu* mj. tomu.
56. *obájlija*, f. konjski pokrovac na sedlu.
74. *gȍspojica*, f. dem. od gospoja.
75. *bi* mj. bih

„O Milice, vjerna ljubo moja!
Kralj budimski svoga ženi sina
Pak Bogdana zove u svatove;
Bogdan ište konja i oružje,
A i naše tursko odijelo
I joštere sedlo okovano:
Hoću l' dati, moja dušo draga?
Ta besjedi Milica gospoja:
„Kam' mu konji? poklali je vuci!
Kam' oružje? odneli ga Turci!
Kam' odića? ostala mu pusta!"
Kad je Mitar riči razumio,
Uhvati ju za grlo bijelo;
Kako ju je lako uhvatio,
Obe oči na dvor ispuznuše.
Al priskoči Jakšiću Bogdane
Tere Mitra za ruku uhvati:
„Što ćeš, Mitre, da od Boga najdeš!
Ti pogledaj tvojih sokolića:
Ti ćeš sebi bolju naći ljubu,
Ali njima nikad ne ćeš majke;
Ne krvavi tvoju desnu ruku,
A mi smo se već rastali, braco!"

Dioba Jakšića.

Mjesec kara zvijezdu danicu:
„Gdje si bila, zvijezdo danice?
Gdje si bila, gdje si dangubila?
Dangubila tri bijela dana?"

---

88. *je*, stariji oblik za akuz. pl. mj. ih.
89. *odneli* mj. odnijeli.
94. *obe* mj. obje.

Danica se njemu odgovara:
„Ja sam bila, ja sam dangubila
Više b'jela grada Biograda
Gledajući čuda velikoga,
Gdje dijele braća očevinu,
Jakšić Dmitar i Jakšić Bogdane.
Lijepo se braća pogodiše,
Očevinu svoju pod'jeliše:
Dmitar uze zemlju Karavlašku,
Karavlašku i Karabogdansku,
I sav Banat do vode Dunava;
Bogdan uze Srijem zemlju ravnu,
Srijem zemlju i ravno Posavlje
I Srbiju do Užica grada;
Dmitar uze donji kraj od grada
I Nebojšu na Dunavu kulu;
Bogdan uze gornji kraj od grada
I Ružicu crkvu nasred grada.
O malo se braća zavadiše,
Da oko šta, veće ni oko šta:
Oko vrana konja i sokola;
Dmitar ište konja starješinstvo,
Vrana konja i siva sokola,
Bogdan njemu ne da nijednoga.
Kad ujutro jutro osvanulo,
Dmitar uzja vranca velikoga

---

10. Jedni pjevaju Stjepana mjesto Bogdana.

13. *Kàravlaškâ,* f. Rumunjska.

14. *Kàrabògdânskâ,* f. Moldavia; Karabogdanska i Karavlaška sad su zajedno kraljevina Rumunjska.

22. *Rùžica,* f. crkva u Beogradu u donjemu gradu; u doba Vuka Karadžića držali su Turci u njoj barut.

30. *uzja,* stegnuto mj. uzjaha.

I on uze sivoga sokola
Pak polazi u lov u planinu,
A doziva ljubu Andjeliju:
„Andjelija, moja vjerna ljubo!
Otruj meni mog brata Bogdana;
Ako li ga otrovati ne ćeš,
Ne čekaj me u bijelu dvoru."
Kad to začu ljuba Andjelija,
Ona sjede brižna, nevesela,
Sama misli, a sama govori:
„Što će ova sinja kukavica!
Da otrujem mojega djevera,
Od Boga je velika grjehota,
A od ljudi pokor i sramota;
Reći će mi malo i veliko:
Vidite li one nesretnice,
Gdje otrova svoga djevera;
Ako li ga otrovati ne ću,
Ne sm'jem vojna u dvoru čekati."
Sve mislila, na jedno smislila:
Ona ode u podrume donje
Te uzima čašu molitvenu,
Sakovanu od suhoga zlata,
Što je ona od oca don'jela;
Punu rujna natočila vina

---

52. *čăša mòlitvenâ*, f. Kad svatovi s djevojkom već hoće da polaze, onda brat i jedan od djevera izvedu djevojku na m o l i t v u, držeći je brat za desnu i djever za lijevu ruku: svatovi sazovu djevojačke roditelje i ostalu rodbinu, da joj dadu d o b r u m o l i t v u, pa uzevši veliki kolač i na njemu srebrnu čašu vina, dadu najprije ocu onda materi, braći i ostaloj rodbini, a ovi joj dadu dobru molitvu (neki blagoslov). Na vjenčanju piju iz ove čaše mladenci, a onda se čaša dâ nevjesti, koja je čuva kao najsvetiju uspomenu. Takova se čaša zove: čaša molitvena ili nevjestina.

Pak je nosi svojemu djeveru,
Ljubi njega u skut i u ruku
I pred njim se do zemljice klanja:
„Na čast tebi, moj mili djevere!
Na čast tebi i čaša i vino,
Pokloni mi konja i sokola."
Bogdanu se na to ražalilo,
Pokloni joj konja i sokola.
Dmitar lovi cijel dan po gori
I ne može ništa uloviti;
Namjera ga predveče nanese
Na zeleno u gori jezero,
U jezeru utva zlatokrila.
Pusti Dmitar sivoga sokola,
Da uhvati utvu zlatokrilu,
Ona mu se ne da ni gledati,
Nego ščepa sivoga sokola
I slomi mu ono desno krilo.
Kad to vidje Jakšić Dimitrije,
Brže svlači gospodsko od'jelo
Pak zapliva u tiho jezero
Te izvadi sivoga sokola,
Pa on pita sivoga sokola:
„Kako ti je, moj sivi sokole,
Kako ti je bez krila tvojega?"
Soko njemu piskom odgovara:
„Meni jeste bez krila mojega,
Kao bratu jednom bez drugoga."
Tad se Dmitar bješe osjetio,
Gdje će ljuba brata otrovati,
Pa on uzja vranca velikoga,

68. *ȕtva*, f. nekaka vodena ptica; kažu, da je po trbuhu žuta kao zlato, i zato se svagda pjeva: utva zlatokrila.

Brže trči gradu Biogradu,
Ne bi l' brata živa zatekao.
Kad je bio na čekmek-ćupriji,
Nagna vranca, da preko nje pr'jedje;
Propadoše noge u ćupriju,
Slomi vranac obje noge prve.
Kad se Dmitar vidje na nevolji,
Skide sedlo s vranca velikoga
Pak zavrže na buzdovan perni,
Brže dodje gradu Biogradu,
Kako dodje, on ljubu doziva:
„Andjelija, moja vjerna ljubo!
Da mi nisi brata otrovala?"
Andjelija njemu odgovara:
„Nijesam ti brata otrovala,
Veće sam te s bratom pomirila."

Kako planinkinja vila zavadi dva brata Jakšića.

L'jepu jezdu jezdijahu dva Jakšića mila brata,
dva mila brajena,
Oni jezdu jezdijahu goricome zelenome
I oni se, mila braća, medju sobom zgovarahu,
dva mila brajena.
Poče ovako Mitar Jakšić Stjepanu besjedovati:
„Evo ti smo mi dva brata, Stjepane, neoženjeni,
Jakšiću brajene;

---

89. *čěkmek-ćùprija,* f. u pjesmi ćuprija (most, koji se spušta i diže) kod Beograda.

3. *goricome* zelenome mj. goricom zelenom (analogija prema instr. sing. zamjeničkih oblika, na pr, mnom i mnome, tim i time).

Sreća ako nas nanese na koju gizdavu divojku,
Podj' se jedan tad od nas, mili brate, oženiti,
Jakšiću brajene."
Tu im bješe prispjela miloj braći huda sreća,
Jer ih bjehu začule od planine b'jele vile,
planinkinje vile.
I one se b'jele vile medju sobom zgovorahu:
„Je li koja medju nami u planini b'jela vila,
planinkinje vile,
Koja bi mi posvadila dva Jakšića mila brata?
Jer ćemo je postaviti kraljicome nada svjema,
planinkinju vilu."
Medju njima nadje se u planini b'jela vila
I nače im ovako drugami besjedovati,
planinkinja vila:
„Ja mi vi ću posvaditi dva Jakšića mila brata."
Pak se bješe Jakšićima u susretu učinila,
planinkinja vila,
Ter im podje Jakšićima dobru sreću nazivati:
„Dobra vami sreća budi, dva Jakšića, mila brata,
dva mila brajena!"
„Bog daj tebi, divojko, i tebi mi dobra sreća!"
Kako bješe vitez Mitar tu divojku sagledao,
gizdavu djevojku,
Da ljepotom ods'jevaše žarkom suncu i mjesecu,
Poče ti mi ovako djevojci besjediti
Jakšić vitez Mitar:
„Eto ti smo mi dva brata, djevojko, neoženjeni,
Jednoga od nas oberi, koga mi je tebi drago,
gizdava djevojko."

---

19. *kraljicome* mj. kraljicom.
22. *drugami,* stariji oblik mj. drugama.
24. *vi,* stariji oblik za dat. pl. mj. vam.

Tu im bješe miloj braći prispjela huda sreća,
Ona bješe obrala Stjepana mlada Jakšića,
viteza junaka.
Kako bješe vitez Mitar tako čudo ugledao,
'Za pojasa povadi handžara pozlaćenoga,
Jakšić junak Mitar,
Brata svoga udari u njegovo živo srce;
Tuj ga bješe crna zemlja i bez duše dočekala,
Jakšića Stjepana.
Kako vidje vitez Mitar, da je brata pogubio,
Poče ti mi vitez Mitar tuj djevojku proklinjati,
gizdavu divojku:
„Davori mi, djevojko, bud' prokleta sreća tvoja!
Da li hoćeš ti danas do dva brata pogubiti,
dva Jakšića brata!"
Pak je sebe handžarom u srdašce udario.
Tu je njega crna zemlja i bez duše dočekala,
Jakšića junaka,
Oba ti su mila brata cić divojke poginula!

---

43. *'za* mj. iza. — *hàndžâr*, m. veliki nož.
49. *tuj* mj. tu.
57. *cić*, radi.

VII.

Ciklus junakâ Hrvaćanâ i Ugričićâ.

XV. je stoljeće doba teških kršćanskih poraza. Kršćansko je oružje pobijeno kod Varne (1444.), Ivan Hunjadi potučen je na Kosovu (1448.), iza toga pade Carigrad i bizantijsko carstvo (1453.). Muhamed II. zauze Smederevo, uništi ostatak despotske srpske države i pretvori Srbiju u turski pašaluk (1459.); ne zadugo pade Bosna (1463.), a za njom Hercegovina (1482.). S užasnim porazom hrvatskoga bana Derenčina kod Udbine (1493.) završuje se ovaj vijek najvećih turskih pobjeda.

I ovo tužno doba iznijelo je svoje junake. Središte kršćanske odbrane od Turaka bila je Ugarska, pa zato iz nje izlaze glavni junaci: Ivan Hunjadi, Ivan Sekelj, Mihajlo Siladji i kralj Matijaš Korvin. Hrvati su se borili u njihovim redovima, pa je naša narodna epika usvojila njihova imena, priljubila ih uhu narodnome, te slavi Sibinjanina Janka, Sekulu sestričića, Mihajla Svilojevića i kralja Matijaša. Najviše pjevaju o ovim junacima stare hrvatske bugarštice te ih zovu „gospoda Ugričići".

Ivan Hunjadi (Hunyadi), rodom Rumunj iz Sibinja (zato ga zove narodna pjesma Sibinjanin Janko), bio je za nejakoga Vladislava gubernator, a poslije vrhovni kapetan Ugarske i vojvoda erdeljski. Da osveti poraz kod Varne, spremao se, premda ne bijaše dovoljno odziva, da navali na Turke. Boj se bio opet na kobnome Kosovu polju (1448.). Uz Hunjadija bio je njegov sestrić Ivan Sekelj (Székely), ban slavonski, koji je vodio središte vojske: oklopnike i topnike. Sekelj je povukao na se pažnju najvidjenijih turskih junaka svojim sjajnim oklopom, i on u boju pade boreći se kao lav. Njegov pad odluči sudbinom boja. Hunjadi pobježe prije svršetka bitke, a ostaci njegove vojske bili su iza toga sasvim potučeni i raspršeni. Hunjadi je oprao ovaj poraz izvojevavši s Ivanom Kapi-

stranom nad Muhamedom II. sjajnu pobjedu kod Beograda (1456.), ali iste godine umrije od kuge, koja je iza boja napala vojsku.

Mihajlo Siladji (Szilágyi) bio je šurjak Ivana Hunjadija te je poslije njegove smrti sjedio u Beogradu kao ban mačvanski i kapetan beogradski. On se živo zauzimao za svoja dva nećaka: Vladislava i Matijaša, što su potekli iz braka njegove sestre Elizabete i Hunjadija. Kad je mladi kralj Vladislav, pristajući na rdjave savjete svojih doglavnika, na prijevaru bacio u tamnicu oba sina Hunjadijeva, a starijega Vladislava dao javno i smaknuti (1457.), došao je beogradski kapetan Siladji u Ugarsku, gdje je planuo rat izmedju Hunjadijevaca i dvorske stranke, te je obladao donjom Ugarskom. Uto umrije u Pragu (1457.) nenadnom i zagonetnom smrću kralj Vladislav, navršivši tek sedamnaest godina. U Budimu sastao se sabor, da bira novoga kralja. Siladji dodje ovamo s jakom vojskom te je živo radio, da se proglasi kraljem Matijaš Hunjadi, a ovakov je izbor očekivao sav narod i niže plemstvo. Matijaš postade doista kraljem (1458.), a Siladji bi imenovan gubernatorom Ugarske, ali ovaj čin nije dugo izvršivao. On je provalio u Srbiju, da osvoji od Turaka Smederevo i obnovi srpsko despotstvo pod svojim imenom, ali Turci ga uhvatiše, i on bi sa svojim drugovima u Carigradu pogubljen (1461.). Kralj Matijaš vladao je dugo (1458.—1490.), i to je vrijeme jake i pravedne vladavine. U ono je doba nastala poslovica: „Mathias obiit, iustitia periit", što još danas u našem narodu glasi: „Pokle kralj Matijaš spi, nikakve pravice ni."

Uspomenu na historički dogadjaj dobro je sačuvala pjesma: „Smrt bana Derenčića", o kojemu se na početku XVI. stoljeća moralo u Dalmaciji mnogo pjevati, jer i Lucić veli u „Robinji", da njegovu slavu „vas svit u pisnih povida". Hrvatski ban Derenčin (u nar. pjesmi Derenčić) pobio se s bosanskim pašom Jakubom na Krbavskom polju ispod grada Udbine (1493.). Hrvatska bi vojska do nogu potučena, a ban Derenčin s mnoštvom naroda zapade u ropstvo. Nesretni je ban poginuo za tri mjeseca u tamnici od tuge i nevolje, a sin mu Pavao (u narodnoj

pjesmi Pavlić) pao je u bici. Ova do danas sačuvata pjesma o udbinskoj pogibiji sjeća nas u mnogočemu kosovskih pjesama.

Uz Mirka Derenčina jedini su Ivan Karlović i Nikola Zrinski hrvatski banovi starijega doba, o kojima je još živa narodna predaja. Oni i junaci, koji se uz njih bore, nazivlju se obično u narodnoj pjesmi Hrvaćanima. Najviše se pjeva i u najrazličitijim krajevima o Ivanu Karloviću ili Ivanu Hrvaćaninu, ali su te pjesme od najveće česti već lirskoga značaja.

Ivan Karlović posljednji je ogranak slavnih krbavskih knezova Kurjakovića, koji potekoše iz plemena Gusićâ, a vladali su čitavom Likom i Krbavom.[1] Otkad pade Bosna, njihove su zemlje prve na udaru Turčinu, a domalo iza toga poraz na Krbavskom polju zadao im je posljednji teški udarac. Knez Karlo Kurjaković, koji je učestvovao u toj bici, pa malo iza toga umr'o, ostavio je udovicu Doru, kćerku Jelenu i jedinca sina Ivana, koji dobi po ocu pridjevak Karlović.

Ivan Karlović vladao je baštinom nekada silnih krbavskih knezova u najtužnije doba hrvatske povijesti. Poslije smrti Petra Berislavića (1520.), postao je on god. 1521. hrvatskim banom, te je bez prekida vojevao s Turcima, koji su provaljivali naročito iz Bosne, pa je sa svojim četama i on sam prodirao u Bosnu, i tako mu se junačko ime pročulo u narodu. Ali kako ga nije nikako podupirao slabi kralj Ljudevit II., njegova su nastojanja bila uzaludna. God. 1523. osvojili su Turci grad njegov Ostrovicu, koja se smatrala najjačim gradom iza kamenoga Klisa. Karlović se god. 1524. odrekao banske časti. God. 1525. pade i njegov grad Bag, na podnožju Velebita, u turske ruke; slijedeće godine već je čitava njegova Lika i Krbava pretvorena u turski sandžak, a kralja Ljudevit II., koji nije umio cijeniti važnost odbrane hrvatskih zemalja od Turaka, stiže užasan poraz na Mohačkom polju (1526.) i on sam bježeći sa bojišta zaglavi u jednoj močvari.

U borbama o prijestolje ugarsko-hrvatsko izmedju Ferdinanda I., nadvojvode austrijskog, te Ivana Zapolje,

---

[1]) Vj. Klaić: Ban Ivan Karlović. Vijenac; 1884. str. 656.

knez Ivan Karlović pristao je uz prvoga i bio glava Ferdinandovaca u Hrvatskoj i od najveće je časti njegovo djelo, da su hrvatski knezovi i plemići 1. januara god. 1527. na saboru u Cetinu proglasili bez obzira na Ugarsku Ferdinanda I. hrvatskim kraljem. Ivan Karlović postao je god. 1527. ponovo hrvatskim banom, ali nije zadugo banovao, jer je god. 1531. umr'o u Medvedgradu na obronku zagrebačke gore, što mu ga je darovao Ferdinand I., a pokopan je u crkvi u Remetama. S njime je izumrlo koljeno krbavskih knezova Kurjakovića, ali ga nadživjela sestra Jelena, udovica iza smrti Nikole Zrinskoga, a majka najvećeg hrvatskog junaka Nikole Zrinskoga, junaka sigetskog, kojega ime takodjer živi u narodnoj pjesmi.

Ženidba Sibinjanin-Janka.

Kad se ženi Sibinjanin Janko,
Sve obadje zemlje i gradove,
Slavnu Bosnu i Hercegovinu,
Dalmaciju, Liku i Krbavu,
Al ne nadje za se dijevojke,
Veće lipu Janju Temišvarku.
Prosio je i prstenovao,
I zdravo se natrag povratio.
Maleno je vrime postajalo,
Od šure mu bila knjiga dodje:
„Kupi, Janko, gospodu svatove,
Kupi svate, odi po divojku,

Ova je pjesma uzeta iz Kačićeva „Razgovora ugodnoga", uz promijenjeni pravopis, iz izdanja od g. 1759., a prava je narodna pjesma, što izrijekom ističe i sam Kačić. Jezična je osebina njezina, što ne poznaje glasa-*h* na pr. *odi* mj. hodi, *i'* mj. ih, *dobri'* mj. dobrih, *aljine* mj. haljine.

5. *dijevojke*, radi potrebe stiha mj. divojke.

Al ne vodi Sekula nećaka:
U vinu ga kavgadžijom kažu."
Kad je Janko knjigu progledao,
Svoga šuru biše poslušao:
Kupi svate, idje po divojku,
Al ne zove Sekula nećaka.
Sekulu je majka govorila:
„Što će reći, drago dite moje,
Da te ujko u svate ne zove;
Ovo čudo ne će biti mani;
Straho me je, poginut će ludo,
Jer je bio u zavadi šurom.
Sedlaj, sinko, konja najboljega,
Kojino ti stoji u potaji,
I obuci bugarske aljine,
Po nazoru odi za svatovim.
Ako Janku do potribe bude,
Nek' mu moreš u pomoći biti."
Kad je Sekul majku razumio,
Skočio se na noge junačke,
Ter osedla konja od mejdana
I oblači bugarske aljine,
Za svatovim idje nazorice,
Da ga niko poznat ne mogaše.
Kad su došli k dvoru divojčinu,
Prida nje su sluge išetale,
Primaju im konje i oružje,
Na Sekula i ne gleda niko.
Sve svatove u dvor uvedoše,
Ter i' lipo za stô postaviše,
Na Bugara i ne gleda niko,
Osta sideć' na stini studenoj.
Kada li se vinca ponapiše,

Šure zetu igre zametnuše,
Iznesoše na kopju jabuku,
Ter su njemu tiho besidili:
„Strilaj, Janko, na kopju jabuku,
Ako li je ustrilit ne moreš,
Nit ćeš otić' ni odniti glavu
Ni odvesti lipotu divojku."
Kad je Janku riči razumio,
Udrio se po kolinu rukom:
„Ajme meni, Sekule nećače,
Ludo ti sam izgubio glavu!"
To je čuo crni Bugarine,
Ter je Janku tiho besidio:
„Ne plaši se, Sibinjanin Janko,
Ja ću strilat na kopju jabuku!"
Pak se skoči na konja viteza,
Ter poleti kano soko sivi
I ustrili na kopju jabuku,
Oslobodi od napasti Janka.
Drugu oni igru zaigraše,
Izvedoše devet dobri' konjâ,
Ter govore vojevodi Janku:
„Sad priskoči devet dobri' konja,
Ako li i' ne priskočiš, Janko,
Nit ćeš otić ni odvest divojku!"
Bugarin je Janku govorio:
„Ne brini se, mladoženja Janko,
I tu ću ti biti do potribe!"
Zaleti se kano lastavica,
Ter priskoči devet dobri' konja
Desetomu na sedlo skočio.

---

47. *kopju,* stariji oblik mj. koplju.

Treću oni igru zametnuše,
Izvedoše devet divojaka,
Ter govore vojevodi Janku:
„Sad poznaji tvoju dijevojku,
Ako li je poznavat ne moreš,
Nit ćeš otić ni odvest divojku!“
Teško se je Janko zamislio,
Al mu veli crni Bugarine:
„Ne brini se, djuveglija Janko,
Ja ću tvoju poznavat divojku!“
Skide s' sebe bugarske aljine,
Sinu Sekul kao sunce žarko.
Svlači s' sebe skerletnu dolamu,
Ter je stere isprid divojaka,
Pak prosiplje od zlata prstene,
Ter divojkam Sekul govoraše:
„Kupi sada od zlata prstene,
Ujno moja, Jankova divojko!
Ako li se koja druga maši,
Odsić ću joj ruku do lakata!“
Sve divojke na se odstupiše,
Ali ne hti Jankova divojka,
Već pokupi od zlata prstene,
Ter i' meće na bijele ruke.
Uze Sekul za ruku divojku,
Ter je daje vojevodi Janku:
„Eto, ujče, lipota divojka,
Ljuba tvoja, draga ujna moja!“
Od mila je Janko zaplakao,
Sekulu je tiho govorio:

---

85. *djuvèglija*, m. mladoženja, mladenac, ženik.
98. *ne hti*, ikavski mj. ne htje, ne htjede.

„Teško ujcu brez svoga nećaka,
A nećaku brez svoga brajena!“
Otolem se svati podigoše,
Dijevojku Janju povedoše,
Pivajući, konje igrajući;
Onda bilo, sad se spominjalo.

Mati Sekulova umire na sinovljevu grobu u Kosovu.

L'jepa Rude pisaše bratu Janku u Kosovo,
l'jepa udovica:
„Pošlji meni, moj brate, Sekula, mlado dijete,
Er mi ga je brijeme vjeriti i oženiti,
moj brate nebore,
Ere mu sam isprosila l'jepu Sibinjku djevojku.“
A on mi ti, Ugrin Janko, l'jepoj Rudi poručuje,
Jankovoj sestrici:
„Ja mi ga sam, sestrice, vjerio i oženio;
Neg mu nemoj, sestrice, darovima se bojati,
Jankova sestrice,
Jere mi je on uzeo jednu prepuklu sirotu,
Ja ti mu sam na Kosovu b'jele dvore sagradio,
mladome djetetu,
Pred dvorom mu sam sagradio jednu l'jepu b'jelu raku.“
Bješe ti se l'jepa Rude veoma obeselila,
mlada udovica:
Ona mi ti parićaje l'jepe dare i kolače,

4. *brijeme* mj. vrijeme.
5. *nĕbore,* interj. zaista, bogme.
18. *parićati,* ćam. spremati, gotoviti.

Sobom ti povede one svoje vjerne sluge,
mlada udovica;
Sobome ti pojdoše i borije i nakarade,
Tamo podje l'jepa Rude u Kosovo ravno polje,
l'jepa udovica.
Kad mi pojde l'jepa Rude u Kosovo ravno polje,
Počeše mi vjerne sluge l'jepoj Rudi govoriti,
mladoj udovici:
„Nemoj ni ti udarati u borije i nakarade,
Nego mi ti pogledaj po Kosovu ravnu polju,
mlada udovico,
Oćeš li mi dje vidjeti Sekulove b'jele dvore."
Ona mi je pogledala uz Kosovo ravno polje,
l'jepa udovica,
Nješto mi se zabijeli povrh polja Kosovoga.
Hrlo ona udari pod sobome dobra konja,
mlada udovica,
Hrlo konja udari uz Kosovo ravno polje.
Kad mi dojde l'jepa Rude pred b'jelijem manastirom,
mlada udovica,
Ali mi su u manastiru Svetogorci kaludjeri;
Oni mi ti kaludjeri tu večernju govorahu,
mladi Svetogorci.
Malo ti je pristanula prid b'jelijem manastirom,
Otuda ti izljegoše Svetogorci kaludjeri,
mladi kaludjeri,
Ter mi stade l'jepa Rude kaludjerom govoriti:

---

21. *bòrija*, f. (tur. bory), truba. — *năkarade*, f. pl. naprava, sprava.

24. *pojde*, stariji oblik mj. podje.

27. *ni* mj. nam (ovaj se stariji oblik još danas čuje u Crnoj Gori).

37. *dojde* mj. dodje.

„Tako me ve ne ubio, kaludjeri, Bog veliki,
mladi kaludjeri,
Ko je ovdi sagradio bijeloga manastira?"
A oni joj kaludjeri l'jepoj Rudi govorahu,
mladi Svetogorci:
„Manastir je sagradio Ugrin Janko vojevoda,
Pred b'jelijem manastirom jednu l'jepu b'jelu raku,
Ugrin vojevoda;
Ugrin mi je ukopao Sekula, mlado dijete."
Jošt im uze l'jepa Rude kaludjerom govoriti,
mlada udovica:
„Tako mi ve ne ubio, kaludjeri, Bog veliki!
A da nu mi otvorite onu l'jepu b'jelu raku,
mladi kaludjeri."
Oni ti joj otvoriše onu b'jelu l'jepu raku;
Ona mi je panula u onu b'jelu l'jepu raku,
mlada udovica,
Oni mi je dizahu od l'jepe crne zemlje,
Ali se je l'jepa Rude grešnom dušom razd'jelila,
mlada udovica.

Popijevka od Svilojevića.

Ali side divojka misecu govoriti,
neboga divojka:
„Kaži meni lipi misec, koj' dohodiš z istoka,

---

46. *ve* mj. vas (stari oblik, koji se još danas čuje u Crnoj Gori).

Bugaršticu o Svilojeviću priopćio je Fr. Miklošić prvi put u „Slavische Bibliothek" (1851.), a po drugi put ispravnije u „Volksepik der Kroaten" (Beč 1870). Rukopis pjesme, na kojem bijaše označena god. 1563., našao se medju spisima Petra Zrinskoga u dvorskom tajnom arkivu u Beču, ali se poslije izgubio. — Isto, što u ovoj pjesmi, pjeva se i o Janku Jurišiću (Vukov zbornik, knj. II. pj. 52) i o Sekuli (Zbornik Matice Hrv., knj. I. 78.).

Jesi vidil (v) Carigradu moga mlada Svilojevića,
zaručnika moga?
Je li i sad (u) životu, a da su ga izgubili?"
Ali side jasan misec toj divojki govoriti,
zaručnici mladi:
„Jesam vidil predvčerom u lipom Carigradu
I hoću ti istinu nut, divojka, kazivati,
gizdava divojko!
Tako mi se ne mrčati, kako istinu kazivati.
Car je činil preda se nut junaka dozivati,
car sileni turski,
Tere side govoriti mladomu Svilojeviću:
„Da imaš mi istinu, Silojević, kazivati,
moj sužnju nevoljni,
Što te hoću, zmožan car, ja sadahna opitati."
Ali nasta Svilojević silnu caru govoriti,
caru čestitomu:
„Tako mi se gvoždja moga i nevolje oprostiti,
Hoću ti ja istinu, gospodine, kazivati,
moj sileni care!"

Petar Zrinski zabilježio je ovu pjesmu u kraju, gdje se miješa kajkavsko narječje sa štokavskim, i to negdje u južnijem dijelu (u ono je doba kajkavsko narječje sezalo dalje na jug negoli danas). Najznatnije osobine narječja ove pjesme jesu: 1. part. perf. II. glasi na pr. videl, imal, prošal, zapovidal, maknul; 2. konsonant -k ne pretvara se u -c, na pr. divojki (dat.), brki (nom. pl.); 3. futur I. glasi na pr. hoću kazivati, hoćemo pogubiti; 4. prijedlog *na* slaže se s instrumentalom na pr. na duratom mj. na doratu, na viteškim konjem mj. na viteškom konju; 5. negacija *ni* i *ne* rastavlja se od glagola, kojemu pripada u štokavskom govoru, na pr. ni me je posikao mj. nije me posjekao; i da bi se ne bil maknul mj. i da se ne bih bio maknuo.

4. *v*, kajk. prijedlog mj. *u*.

9. *predvčerom* (kajk.), prekjučer.

13. *činil dozivati* mj. dozivao, prema talijanskoj konstrukciji: lo lasciò chiamare.

Ali nasta sileni car sužnju svomu govoriti:
„Koj' (je) ono junak bio side brade do pojasa,
sužnju moj nevoljni!
Koj' Turaka pobijaše buzdohanom šestoperom,
Tere vojsku pobijaše, i nitko mur suprot staše,
kaurinu jednu?"
Ali nasta Svilojević caru zmožnu govoriti:
„Ono biše delija, koj' Turaka ubijaše
s mojim buzdohanom,
Side brade do pojasa, Kraljeviću vitez Marko."
„A on junak koj' biše, koj' kopijem obaraše
vitezove moje,
Tabor moj progazio, i brki mu do ramena?" —
„Ono junak bijaše Sekula sestričiću,
junak jedan vrli,
Brke imal do ramena, kopjem Turak prometival." —
„A ono junak gdo biše, mlado momče, golom sabljom
na duratom jednom,
Prik tabora moga prošal sikuć ljuto mojih Turak;
Bil došal do šatora na viteškim konjem,
jedno mlado momče,
Kod šatora rasikao konopce šatorove,
I ja sam se kumaj maknul, da ni me je posikao,
mene gospodina?"
Ali side Svilojević caru svome govoriti:

---

28. *mur* mj. mu; obliku zamjenice dodata je čestica -r, koja glasi takodjer -re i -ra. — *suprot stati*, protiviti se.

30. *zmožni*, kajk. mj. mogući, uzvišen.

34. *kopije* mj. koplje.

36. *progazio*; u prijepisu stoji „progario", ali to će biti griješka prepisivača.

40. *gdo*, kajk. mj. tko.

46. *kumaj*, kajk. jedva.

„Ono sam ti glavom mojom na medanu,
moj čestiti care,
U rukah ti britka sablja, a na zemlji glava moja.
Ono sam ja Svilojević golom sabljom prohodio
prik tabora tvoga,
I još jesam konopce kod šatora prosikao,
I da bi se ne bil maknul ispod britke sablje moje,
moj čestiti care!
Bil bi tebe ja rasikal pred tvojimi delijami."
Ali side car sileni sužnju svome govoriti,
sužnju nevoljnomu:
„Kojum smrtjom hoćeš ginut? izberi si najvoljenju."
Tere side Svilojević caru zmožnu govoriti,
caru čestitomu:
„Sabljom sam se hranio, od sablje ću i umriti.
Čini mene posaditi na mojega dobra konja,
moj čestiti care!
Sablju moju da pripašu, a naopak ruke svežu,
Ter me čini s janičari na medanak izvoditi,
moj sileni care!
Da junaci medju sobom zavezana da me gube."
Zapovidal car delijam, tri stotine janičarom,
Turkom vitezovom,
Da imaju junaka pod oružjem pogubiti.
I kad Turci vodjahu zavezana sužnja mlada,
jedno mlado momče,
Ali nasta jedan Turčin nut ostalim govoriti:
„Što hoćemo zavezana kaurina pogubiti,
mlada Svilojevića,
Što bi nam se špotavali i ostali vitezovi?"

---

60. smrtjom mj. smrću.
78. *špotovati se*, kajk. rugati se (njem. spotten).

Ali sidu prosta činit i ruke mu odvezati,
mladu Svilojeviću.
Britku sablju izmače, konjica pothodi,
Mnogo Turak posiče, nut careve delije,
janičare Turke,
Tere junak dovede na busiju Kraljevića.
Vsi Turci mu izginohu, neg jednoga propušćahu,
ranjena junaka,
Koji k caru glas odnosi, kak' su sužnja izgubili.

Izbor Matijaša za budimskoga kralja.

Knjigu pišu budimska gospoda
I šalju ju vojevodi Janku:
„Neka da znaš, vojevoda Janko!
Zovu tebe budimska gospoda,
Da ti gredeš u Budim na viće.

---

84. Ovo je mjesto nešto nejasno. Miklošić veli, da će „kraljević“ biti sin sultanov, na koga se proteže „mu“ iz daljega stiha. Ali mi radi onoga „neg jednoga propušćahu“ zaključujemo, da se Svilojević nije sam borio s Turcima, već mu se pridružio i Marko Kraljević, koji čekaše u busiji.

85. *vsi* mj. svi. — *izginohu* mj. izginuše (analogija prema: izginuh).

1. Vj. Klaić (Povj. Hrv. II. sv. 3. str. 7.) kaže za ovu pjesmu: „Ma da je pjesma mnogo toga pobrkala, imade u njoj nekih momenata, koji se podudaraju s povjesnim činjenicama. Pjesma znade za „viće“ u Budimu, zatim da je Matijaš bio „dite“, nadalje da su se budimska gospoda opirala njegovu izboru, kao i to, da je bio zatvoren „u kuli visokoj“. Posljednje je jamačno uspomena na njegovo sužnjevanje u Beču i Pragu. No najzanimljivije jest, što pjesma ističe, kako se Matijaš sve pored opozicije budimske gospode po nekoj višoj volji popeo na prijestolje. Tu se ogleda suvremeno mišljenje njegova doba.“ — I Gundulić u „Osmanu“ (pj. VIII.) govoreći, kako pastiri u Smederevu pjevaju

Ote vićat budimska gospoda,
Da koga te kraljen učiniti,
Zač se oni pogodit ne mogu,
Koga ote kraljen udelati;
A ne zimlji sobon nijednoga,
Zač se dica u viće ne šalju."
Knjigu štije vojevoda Janko,
Kada ju je junak pročitao,
Na dobra je konja uzjahao,
Ide trčeć ka Budimu gradu;
Za njim trči dite Matijašu:
„Počekaj me, moj mili babajko!"
A njemu se s manjin ne mogaše,
Već počeka dite Matijaša
I vrže ga prida se na konja.
Kad je prišal kod Budima grada,
Govore mu budimska gospoda:
„Bora tebi, vojevoda Janko!
Nismo li ti mladi govorili,
Da se dica u viće ne šalju?"
Viće čine budimska gospoda,
Da te itat krunon u visinu,
Pa na koga zlata kruna pade,
Da te njega kraljen učiniti.
Itili su krunon u visinu,
Kruna se je i vila i vila

„bugarkinje", spominje narodnu pjesmu o kralju Matijašu, kako se iz tamnice uspeo na prijestolje. U Bogišićevu zborniku doista su sačuvane o tom dogadjaju dvije bugarštice (30. i 31.).

Naša je pjesma zabilježena u hrvatskom Primorju te ima osobine čakavskoga narječja, na pr. Budin, kraljen, sobon, manjin, krunon mj. Budim, kraljem, sobom, manjim, krunom; ote, te mj. hoće, će; zač mj. jer; zimlji mj. uzimaj; prišal mj. prišao, črna mj. crna.

I pala je na Jankova sina,
Na Jankova sina Matijaša.
Karahu ga budimska gospoda ;
Rasrdi se vojevoda Janko
I udari dite Matijaša.
Kako ga je lasno udario,
Črna ga je krvca zalijala;
Zatvori ga u kulu visoku.
Pa itaju krunu u visinu:
Kruna se je i vila i vila,
Ona pade na kulu visoku,
A kroz kulu na Jankova sina,
Na Jankova sina Matijaša.
A govore budimska gospoda:
„Tvoja j' srića, vojevoda Janko!
I tvojega sina Matijaša;
Nek mu bude kruna i kraljevstvo."

Smrt bana Derenčića.

Knjigu piše Otman paša silni
Ter je šaje Derenčiću banu;
U knjizi mu biloj besidio:
„Derenčiću, svitla kruno' banska,
Pusti mene priko Ungarije,
Priko lipa poja od Udbine,

Pjesma o banu Derenčiću zabilježena je u Dalmaciji na ostrvu Visu, a najznatnije osobine narječja ove pjesme jesu: 1. mjesto glasa -lj stoji svuda -j, na pr. poja, prijateji. šaje, nedija, zemju, mj. polja, prijatelji, šalje, nedilja; 2. mjesto vokalnoga -r izgovara se -ar, na pr. Harvaćane, barzo, karvca, čarne, markla, sarce mj. Hrvaćane, brzo, krvca i t. d.

Da odvedem plino put Levante;
A mi ćemo biti prijateji."
Knjigu štije Derenčiću bane,
Knjigu štije, drugu barzo piše,
Ter je šaje Otman-paši silnom:
„Ne pušćam te priko Ungarije,
Priko lipa poja od Udbine,
Da odvedeš plino put Levante;
Ni mi stalo tvoje prijatejstvo."
Kad je knjiga Otman-paši došla,
Opet paša drugu otpisuje,
Ter je šaje Derenčiću banu:
„Kupi, bane, Harvaćane tvoje,
Ja ću junak sokoliće svoje;
Pa ću doći pod Udbinu ravnu.
Ondi ćemo poigrati konje,
Naše britke ogledati ćorde,
Ko dobije, vesela mu majka!"
Kad li bane knjigu proučio
I Harvate svoje sakupio,
Pak otide pod Udbinu ravnu;
Na najlipši danak dojezdiše,
Na dan Vele Gospe Stomorine.
Kad li bane pod Udbinu dojde,
Ondi najde Otman-pašu silnog,
Tere htide mejdan zaratiti,
Al mu veli Perazović kneže:
„Moj konjade, Derenčiću bane,

---

7. *Lèvânta,* f. (tal. levante), f. istok, istočni kraj, t. j. zapadna obala od Azije na Sredozemnom moru i ostrva onamo.

29. *Stomorina,* u Dalmaciji mj. Sveta Marija; tako ima u Dalmaciji Sutivan, Supetar mj. Sveti Ivan, Sveti Petar.

34. *kònjado,* m. (tal. cognato), djever, šura, svak.

Prije mise ne čin'mo mejdana,
Prije mise i svete Nedije;
Pomoć će nas misa i Nedija
I blažena Gospa Stomorina."
Za to bane ništa ne hajaše,
Neg prî mise mejdan zaratio.
Derenčiću loša srića bila,
Da mu sele kosu odgojila;
Kosa mu je nad oči padala,
Češće je je ćordom pomicao,
Na vedrom se čelu porizao,
Karvca mu se niz lice prolila,
Čarne mu je oči zaslipila;
Pak je svòju sestru proklinjao:
„A prokleta sele Doroteja,
Ka mi žutu kosu odgojila,
Rad kose ću izgubiti glavu!"
Tada jače Turci navališe,
Derenčića na ćorde razniše;
A Pavlića, sina Derenčića,
Njega mlada živa ufatiše,
Do pasa ga u zemju zariše,
A polak ga strilami striliše.
Od te vojske ne ubigne niko,
Nek sam junak Perazović kneže;
Ali ne bi ni on ubignuo,
Da ga nije dobri konj odnio,
I markla ga nojca susritila.
Pa on jezdi kroz goru zelenu,
Konjic mu je u karv ogreznuo,
U karv čarnu juta dušmanina,
A niz grivu znoj i karv mu cidi,
Od svojega dobra gospodara.

Leti junak dvoru Derenčića,
Kad je došo dvoru pod ponžole,
Ugleda ga mlada Doroteja,
Lipa sele Derenčića bana.
Govori mu mlada Doroteja:
„Bora tebi, neznana delijo,
Otkle jezdiš, od koje krajine?
Lice ti je potno naprašeno,
Posmidilo prahom i olovom,
Odića ti karvom omašćena.
Jesi l' bio na Udbini ravnoj?
Ako ideš sa Udbine ravne,
Ti mi kaži od Udbine glase:
Koji junak mejdan zadobio,
Jal mi bratac, jali Otman paša?"
Govori joj Perazović kneže:
„Dušo moja, mlada Dorotejo,
Lipa sele Derenčića bana,
Al me, dušo, pripoznat ne moreš,
Radi lica potna naprašena,
Što posmidi prahom i olovom?
Ja sam, Dore draga, drago tvoje,
Drago tvoje, Perazović kneže.
Al ne luduj, draga dušo moja,
Od Udbine da ti kažem glase!
Da su žive od gorice stine,
Još bi žive stine popucale,
Ma da ne bi sarce divojačko!"
Govorila mlada Doroteja:

69. *pod ponžole,* bit će da je to izvrnuto mj. pod pendžere, jer je riječ „ponžola" sasvim nepoznata.

75. *pòtan,* adj. znojan.

76. *posmiditi,* postati smedj.

77. *karvom* mj. krvlju.

„Al ne luduj, Perazović kneže,
Ja sam sele Derenčića bana,
U mene je sarce od junaka;
Prî će puknut u gorice stine,
Neg u mene sarce divojačko.
Ti mi kaži od Udbine glase,
Al je meni bratac poginuo,
Al je junak mejdan zadobio?"
Al joj veli Perazović kneže:
„Kazat ću ti od Udbine glase.
U boju te bratac proklinjao:
A prokleta sele Dorotejo,
Ka mi žutu kosu odgojila,
Rad kose ću izgubiti glavu!
Kosa mu je nad oči padala,
Češće je je ćordom pomicao,
Na vedrom se čelu porizao,
Karvca mu se niz lice prolila,
Čarne mu je oči zaslipila;
Tada jače Turci navališe,
Derenčića na ćorde razniše;
A Pavlića, sina Derenčića,
Njega mlada živa ufatiše,
Do pasa ga u zemju zariše,
A polak ga strilami striliše.
Od te vojske ne ubigne niko,
Neg ja junak Perazović kneže;
Ali ne bi ni ja ubignuo,
Da me nije dobri konj odnio,
I markla me nojca susritila."
Kad to čula mlada Doroteja,
Od tuge joj sarce raspuknulo,
Od žalosti čarnoj zemji pade.

Sestra Ivana Hrvaćanina.

Turčin dvorbu dvoraše u Iva Hrvaćanina,
Hvaljena junaka,
Ter mi dvorbu dvoraše ni za srebro ni za zlato,
Neg za dragu sestricu Ivana Hrvaćanina.
Ma mu su se junaku navršili devet godin,
Nigda nije vidio drage sestre Ivanove,
Vjerenice svoje.
Ma ti ide Ivane u planinu lov loviti;
U dvoru mi ostavlja pouzdanu slugu svoju.
Ma ti podje šetati oko dvora Ivanova;
Na prozoru vidio dragu sestru Ivanovu,
Svoju vjerenicu,
Ni je može uhititi, ni joj može nauditi;
Najbrže se odvrg'o u cara u čestitoga,
Sluga Ivanova,

U zborniku Bogišićevu dolazi ova pjesma pod naslovom „Kako sestra Ivaniša, bana hrvatskoga, uteče iz ruku Turčinu, koji je bijaše na privaru zarobio oko g. 1380. (V. Mavra Orbini na listu 359.)." Prema tome protezala bi se ova pjesma na bana Ivaniša Horvata, koji je poslije smrti kralja Ljudevita (1382.) na čelu hrvatskoga plemstva i u savezu sa bosanskim kraljem Tvrtkom doveo na ugarsko-hrvatsko prijestolje Karla III. Medjutim doskoro je kralj Sigismund, muž kraljice Marije, kćeri Ljudevitove, potisnuo Ivaniša Horvata, i on se sklonio u Bosnu. Ovdje ga Sigismund opkoli u gradu Dobori, zarobi i dade ga pogubiti (1388.). Jedan talijanski izvor kaže za Ivaniša Horvata, da se sa hrvatskim četama pridružio Vlatku Vukoviću, vojvodi kralja Tvrtka, i pošao u pomoć caru Lazaru na Kosovo (1389.), ali iz ovoga, što smo spomenuli, vidi se, da je to nemoguće.

Zapisivač ove bugarštice stvorio je posve samovoljan napis, jer nema nikakva povoda misliti, da je Ivo Hrvaćanin ove pjesme historički Ivan Horvat. U narodnim pjesmama dolazi Ivo Hrvaćanin i Ivo Karlović kao jedno lice, pa prema tome proteže se ova bugarštica na Ivana Karlovića. U Miklošićevoj „Die Volksepik der Kroaten" štampana je ova bugarština pod natpisom „Ivan Horvaćanin i Turčin".

Ter mu ide laživo sv'jetlu caru govoriti:
„Što je bilo za mene, tebi hoću darovati,
Moj care oholi;
Ma nu meni ti zajmi velikoga konja tvoga,
I zajmi mi, moj care, kudu srebrom okovanu,
Moj dragi gospodaru,
I zajmi mi, moj care, stotinu zlatnijeh dukata,
Da mi je kupit, moj care, na pazaru čiste svile,
Hoću tebe dobavit l'jepe Hrvatke djevojke."
Car mu bješe zajmio, što bješe zapitao;
A on bješe kupio sto dukata grane svile,
Ter je svilom otiš'o u lijepu Hrvatiju,
Ter je šator razvrg'o posred polja hrvatskoga;
A sve dobro začule l'jepe Hrvatke djevojke,
I dobro je začula draga sestra Ivanova:
„Pušta' mene, Ivane, moj brače, u ravno poljice,
Da je meni kupiti s drugam moj'jem grane svile."
Ter je sestru pustio s drugama u ravno polje,
A kad dodje gizdava Turčinu pod svilen šator,
Šator bješe skupio, na konja se uzmetnuo,
I uza se uzvrg'o dragu sestru Ivanovu.
Ma kad bjehu, moj Bože, planinome zelenome,
Obadva mladjahna,
Ali podje Turčine djevojci govoriti:
„Kako ću te provestiti proz careve b'jele dvore,
Sele Ivanova?"
A ona mu na temu gizdava odgovorila:
„Nuto s nogâ ti sazuj žute čizme i papuče,
Ter ih meni ti obuj, l'jepoj gizdavoj djevojci.

---

20. *kûda*, f. lat. cauda, tal. coda: rep.

26. *grane svile*, isp. graničaste svile.

40. *provestiti*. mj. provesti; udvostručen infinitivni nastavak (isp. tal. essere prema lat. esse).

I s glave mi ti skini tumbane od b'jele svile,
Ter ih meni postavi gizdavoj djevojci;
Na bedru mi pripaši kordu srebrom okovanu,
I stavi me, Turčine, na tvojega konja dobra,
Ter stani prida mnom mladjahnom za kalauza;
Tako me ćeš provestit proz careve b'jele dvore."
Sve što rekla djevojka, sve je Turčin učinio,
Moj dragi gospodaru,
I još se Turčine sam sobome razgovaraše:
„Da me hoće privariti, ne bi mene svjetovala
Sestra Ivanova."
Ma kada je stavio mladjahnu na konja dobra,
Ona konja obrnu ka lijepoj Hrvatiji,
Ali Turčin klikuje mladjahnu iz tanka grla:
„Podji s Bogom, djevojko, vrati meni konja dobra,
Sele Ivanova!"
Ona mlada djevojka ne slušaše, ni hajaše.
Ma kad dodje djevojka posred polja hrvatskoga,
Tu je konja odsjela prema dvoru Ivanovu,
Brajena svojega.
Svú na kopje zatekla l'jepu hrvatsku gospodu,
I na kopje zatekla Ivana Hrvaćanina,
Brajena svoga.
„Dodji meni, Ivane, na kopje odgovoriti,
Prije hoću s tobom l'jep objed objedovati!"
S manje mu se ne može Ivanu ni učiniti,
Neg' je poš'o sestrici na l'jepi gospodski objed.
A kad oni bjehu sred objeda gospodskoga,
Podje sestra brajenu na objedu govoriti:

---

45. *tumban*, vuneno ili svileno tkanje, što ga Turci kao pâs ovijaju oko glave.

47. *korda*, ćorda, mač.

49. *kalàuz*, čovjek, koji pokazuje put.

„Ja odovud susretih jednu vlašku poturicu,
Gdje mi vodi svezanu l'jepu Hrvatku djevojku;
Ali koga ne ima, ali za nju i ne haju?"
Tad ga suze poliše Ivana niz bijel obraz,
Hrvaćanina,
Ter mi uze sestrici na temu ovako odgovarati:
„Ono ti je moja bila rodjena draga sestrica,
I ovo za nju ja kupim l'jepu hrvatsku gospodu,
Jeda bih je kakogod sestru moju skapulao."
Tad se njemu objesi oko grla ljutom zmijom:
„Nemoj, brate, mučiti l'jepe hrvatske gospode,
Sestra tvoja osveti i tebe i sama sebe,
Ona ti je mladjahna bez otkupa skapulala!"
Tad veliko veselje učinio junak Ivan,
Hrvaćanin.

Dvori Ivana Karlovića.

Gradi dvore Karlović Ivane,
Dvoja vrata od suhoga zlata,
A pendžere sitnoga bisera,
A kračune praha i olova;
Svu je šimlu zlatom obalio,
A čavala glave pozlatio;
Učinio kamenu avliju,
Po avliji srebrene mostove,
Po mostovim zlatne pomožtice,
Po njima je devet paunova,
Za njima je devet paunica,

---

82. *skapulati*, tal. scapolare: spasiti, osloboditi.
5. *šimla*, f. šindra, čime se krovovi pokrivaju.

Pred njima je kuna perlitana,
U kući mu tunja kod ognjišća,
Miris joj se preko sv'jeta čuje;
Čulo se je do careva dvora.
Telal viče od jutra o mraka:
„Koji bi se junak nalazio,
Uhvatiti Karlović Ivana,
Car bi njega l'jepo darovao,
Dô bi njemu pô imanja svoga
I dô bi mu jedinicu kćerku,
Čestita bi njega učinio,
Svojom bi ga krunom okrunio
I na svoje mjesto postavio."
To j' dočuo Karlović Ivane,
Oblači se, štogodj ljepše more,
Pa on ide k caru čestitome,
Klanja mu se do zemljice crne.
Kad Ivana care zagledaše,
Njemu l'jepo tiho besjedjaše:
„Dobro došo, Karlović Ivane!
Na te mi je tužba dodijala,
Da ti jesi dvore sagradio,
Da onakih ni u mene nema:
Dvoja vrata od suhoga zlata,
A prozore sitnoga bisera,
A kračune praha i olova;
Svu si šimlu zlatom obalio,
Od čavala glave pozlatio,
Učinio kamenu avliju,
Po avliji srebrene mostove,
Po mostovim' zlatne pomožtice,

---

12. *kuna perlitana*, kunovina, u kojoj su utkane šarene boje.
16. *tèlâl,* m. javni vikač, javni posrednik.

Po njima do devet paunova,
A za njima devet paunica,
A pred njima perlitana kuna;
Da j' u tebe tunja kod ognjišća,
Miris joj se do mog dvora čuje."
Klanja mu se Karlović Ivane:
„Istina je, moj čestiti care,
Da ja jesam sagradio dvore,
Da jih 'nakih ni u tebe nema.
Što su rekli, moj čestiti care,
Da ja imam devet paunova,
Ono mi je devet moje braće;
Što su rekli devet paunica,
Ono j' mojih devet nevjestica;
Što su rekli kunu perlitanu,
Ono mi je Jelica sestrica;
Što su rekli tunju kod ognjišća,
Ono j' moja ostarjela majka,
Dobro čini i dobru se nada."
A kad care r'ječi razumio:
„Sretan da si, moj jedini sine,
Čestita ću tebe učiniti,
S mojom ću te kćeri oženiti."
Odgovori Karlović Ivane:
„Vami hvala, moj čestiti care!
Evo ima sedam godin' dana,
Da se junak oženio jesam."
A kad care r'ječi razumio,
L'jepim darom darova Ivana,
Daje njemu tri konjica vrana,
Sva tri vrana, zlatom potkovana,
I daje mu tri tovara blaga,
I daje mu od bedrice ćordu,

Ka je suhim okovana zlatom,
Pa Ivanu care besjediše:
„Nosi blago b'jelom dvoru tvome,
Konja jaši, moju ćordu paši,
Daruj zlato vjernoj ljubi svojoj;
S mojom ću je kćeri posestriti,
Tebe hoću za sina držati."
Kad je Ivan r'ječi razumio,
On se klanja do zemljice crne:
„Zahvaljivam, moj čestiti care,
Zahvaljivam na tvojemu daru!"
Ode zdravo b'jelom dvoru svomu.
Daleko ga ljuba ugledala,
Šetala se pred Ivana svoga:
„Dobro došo, Karlović Ivane!
Tvoja me je pristrašila majka,
Da će tebe care pogubiti."
Kad Ivane r'ječi razumio,
Svojoj ljubi tiho besjedio:
„Ne luduj mi, vjerna ljubo moja!
Care me je l'jepo darovao,
Meni konja, tebi šalje blago,
I reka' je moj čestiti care,
Da će tebe kćerom posestriti,
Mene mlada za sina držati."

Ban Zrinjanin i Begzada djevojka.

Cvijelio Zrinjanine bane
U tavnici novskog Mustaj-bega,
Cvijelio devet godin' dana,

1. Motiv je ove pjesme konvencionalan, a vrlo je zanimljivo, da je u narodnoj epici najčešće pristao uz Kraljevića Marka i Bana Zrinjanina ili Zrinovića bana. Poznata je varijanta ovoga motiva u Vukovu zbor-

Cvileć kune bega gospodina:
„Bog t' ubio, beže gospodine!
Sve ti jesi sužnje otpuštio
Za velike zemlje i gradove,
A nekoga na vjeru junačku,
A nekoga za gotovo blago,
Mene ne ćeš za gotove novce.“ —
Al govori beže gospodine:
„Gospodine, Zrinjanine bane!
Tebe, bane, ni puštiti ne ću.
Prvi petak, turski svetak, dodje,
Živa ću te na kolac nabiti,
Pa te hoću po vojsci voditi.“ —
Hudne bane razumio glase,
Pa je bane tiho besjedio:
„Gospodine, novski Mustaj-beže!
Dajder meni divit i artije,
I lagano pero od pisanja,
Da ja pišem listak-knjigu bilu,
Da je šaljem Zrinju na Krajinu,
A na ruke staroj svojoj majci,
Da se mene već nikad ne nada;
Da mi šalje mrtvačko od'jelo,
Što sam za smrt skoro pokrojio.“ —

---

niku („Marko Kraljević i kći kralja arapskoga“). U rukopisnim zbornicima Matice Hrvatske ima petnaest varijanata ovoga motiva s imenom Bana Zrinjanina, i to iz Bosne, Slavonije, Hrvatskoga Primorja, iz Krajine i Dalmacije, po čemu se vidi, da je narod svuda pjevao o sigetskom junaku do naših dana. Isp. dr. N. Andrić: Zrinski u narodnoj poeziji. Nar. Nov. od 1. decembra god. 1910. Ova naša pjesma, medju njima najljepša i najduža, zabilježena u Gornjoj Krajini, izvadjena je iz zbornika Luke Marjanovića u knjižnici Matice Hrvatske.

19. Misli se *Novi* u nekadašnjoj Turskoj Hrvatskoj u Bosni.

23. *Zrinj* ili Zrin, grad u Hrvatskoj: danas selo Zrin, Petrinji nu jug.

To je beže jedva dočekao,
Banu dade divit i artije,
I lagano pero od pisanja.
Bane piše listak knjigu bilu,
Pa je šalje Zrinju na Krajini.
Ne šalje je svojoj staroj majci,
Da se njemu već nikad ne nada,
Već on piše svojoj staroj majci:
„O starice, moja mila majko!
Šalj-de meni srebrnu tamburu,
U kojoj je daska sačmalija,
U dasci su dva kamena draga,
Svaki stoji dva bijela grada!" —
Kada bane knjigu opremio,
Knjiga ode od ruke do ruke,
Dok ne dodje Zrinju na Krajini,
A na ruke ostareloj majci.
Knjigu štije ostarela majka,
Knjigu štije, a suze prol'jeva.
Kada vidje, što joj knjiga kaže,
Onu štije, drugu rukom piše,
Pa je šalje u tamnicu banu,
S njome šalje srebrnu tamburu.
Kad tambura banu dolazila,
Lulu pije Zrinjanine bane,
Lulu pije, u tamburu bije,
Uz tamburu lipo popijeva:
„O tamburo, o dangubo moja!
O starice, mila majko moja!
Ja ti ne bih ni žalio, majko,
Što ću svoju izgubiti glavu,

---

38. *daska sačmalija*, daska išupljana za tambure; daska glasnjača.

Al me nisi oženila mlada,
Da t' ostane u dvorima ljuba,
Jali ljuba, jali unuk koji.
Ljuba bi ti od posluge bila,
Unuk bi te do smrti hranio.
Kom će ostat zemlje i gradovi?
Kom će ostat gotovina novci?
Kom će ostat moja banovina?" —
Mislio je bane Zrinjanine,
Da ga nitko tamo nije slušo,
Al slušala Begzada djevojka,
Lipa sele novskog Mustaj-bega;
Slušala ga na srčali-pendžer
I kroz njega glavu pomolila.
Na djevojci ništa od od'jela:
Na nogama ćuze-jemenlije,
A na njojzi sačmali-košulja,
Više zlata, neg bijela platna;
Na djevojci do sedam gendara,
Dva gendara crljena merdžana,
Dva gendara crna konofita,
Dva gendara bijela bisera,
Sedmi gendar od žutih dukata,
Koji kuca po krilu djevojci;
Tri su retka žutijeh dukata,
U svakom je po stotina ravna.
Dvi očice do dvi trnjinice,
Obrvice morske pijavice,
Trepavice paunovo perje,

---

71. *srčali-pendžer,* stakleni prozor.
74. *ćuze-jemenlije,* papuče, postole.
77. *gèndâr,* m. djerdan (collier).
78. *mèrdžân,* m. koralj.

Pokrivaju dva gjula obraza.
Usta su joj kutija šećera,
Kad divani ka' da golub guče,
Kad se smije ka' da sunce grije.
Kad je bane pjesmu ispjevao,
Govorila Begzada djevojka:
„Je l' ti vira, Zrinjanine bane,
Da se bane oženio nisi?" —
Al govori bane Zrinjanine:
„Dušo moja, Begzada djevojko!
Evo tebi vire od meneka,
Tvrdje vire neg studena stina:
Junak jesam, a oženjen nisam." —
Govori mu Begzada djevojka:
„Dušo moja, Zrinjanine bane!
Što se tebi čini od meneka?
Bi l' ti uzo mene za sebeka,
A za svoju zaručnicu ljubu?"
Al govori Zrinjanine bane:
„Ne budali, Begzada djevojko!
Kako bih te uzo za sebeka,
Kad sam evo u tavnici crnoj,
U tavnici mila braca tvoga?
Prvi petak, turski svetak, dodje,
Tvoj će bratac mene pogubiti,
Živa će me na kolac nabiti,
Pak me hoće po vojsci voditi." —
Odgovara Begzada djevojka:
„Ne boj mi se, bane Zrinjanine!
Moli Boga, Zrinjanine bane,
Da ti ova tavna noćca prodje,

---

88. *gjȕl,* m. ruža.

Noćca prodje, bili danak dodje,
Da dobavim od tavnice ključe.
Tavnice ću tebe izbaviti,
Opraviti Zrinju na Krajinu,
A na ruke staroj tvojoj majci." —
Boga moli bane Zrinjanine,
Da mu ova tavna noćca prodje,
Noćca prodje, bili danak dodje,
Danak prodje, tavna noćca dodje.
Kada biše noći po ponoći,
Dobavila Begzada djevojka,
Dobavila od tavnice ključe,
Došeta se banu pred tavnicu,
I dovede tri berbera mlada,
Pa otvori od tavnice vrata.
Uze bana za bijelu ruku,
Pa ga vodi gradu pred tavnicu.
Na nj namače tri berbera mlada;
Jedan brije, drugi obrezuje,
Treći njemu rusu kosu šiša.
Kada oni bana urediše,
Po njemu se grdne rane znadu,
Kud su njega šare zmije klale,
Same klale, a same l'ječile.
Bana vodi Begzada djevojka,
Bana vodi u gornju odaju,
U odaju mila braca svoga,
Braca svoga novskog Mustaj-bega.
Na nj oblači bratovsko od'jelo;
Oblači mu sačmali-košulju,
Više zlata, neg bijela platna;
I oblači velembir-čakšire,

150. *velembir-čakšire,* hlače.

Na čakšire kovče-džamajlije,
A na kovče u tvrdo talire,
Na talire srebrne sindžire,
Na sindžire žućane dukate;
I oblači bratovu ječermu,
Na ječermi osamnaest putaca,
S svake strane po devet putaca,
Svako puce svoju c'jenu kaže,
Jere ono po dvi oke važe.
Koje puce pod gr'ocem stoji,
Ono puce svoju c'jenu kaže,
Jere ono do tri oke važe.
To je puce na burmu skovano;
Kad junaci rujno vino piju,
Pa se njima čaša ne prigodi,
Odaviju puce ispod vrata,
Pa na njega rujno vino piju,
Kad s' napiju, opet ga priviju.
Na glavi mu klobuk-kapa turska,
Za kapom je devet čelenaka,
Deveta se na čekrk okreće,
Pa udara u zlatne čelenke.
Pak uzima stambuliju-pošu,
Koju nose janjičari Turci,

---

151. *kovče džamajlije,* valjda džamali-kovče t. j. kovče od stakla.

153. *sìndžîr,* sindžíra, m. lanac, veriga.

155. *ječèrma,* f. prsluk.

163. *bùrma,* f. gladak prsten; ovdje: zavoj.

170. *čèlênka,* f. nakit od srebra ili od zlata, koji se daje vojnicima za junaštvo, a nosi se obično na klobuku ili kalpaku.

171. *čèkrk,* m. kolo, kotač; na čekrk se nasadjuje čelenka tako da se oko njega kao oko osovine okreće.

173. *stambùlija-póša,* f. crni turban (stambulija = carigradski), izvezen zlatom, što ga Turci nose oko glave.

Kada idu na džumaj na vodu,
Ma na džumaj, na vodu svetinju;
Stoji poša šest stotina groša.
Umotava zlaćene čelenke,
Da čelenke ne bi pokisnule.
Pripasuje mukadema-pasa,
Za pas meće dva para pušaka,
Dvi danice, a dva dževerdana,
I medju njih palu okovanu,
I do pale noža jatagana.
Pripasuje srebrne svilaje,
U svilaje šezdeset fišaka.
Pa obuva svilene čarape,
Na čarape kajišli-opanke;
Pa uzimlje divan-kabanicu,
Koja krije konja i konjika,
Sva je suvim zlatom iskovana.
Kad djevojka bana uredila,
Ona ide u podrume donje,
Pa izbire konje ponajbolje,
Sebi ticu, banu lastavicu.
Bane muči, ništa ne govori,
Al govori Begzada djevojka:

---

175. *džùmaj*, m. petak; neki misle pod džumajem *podne*, pa „džumaj klanjati" znači: u petak i o podne klanjati.

180. *mukàdem-pâs*, m. nekaki gospodski pojas.

182. *dževèrdân*, dževerdána, m. mala puška od čelika damascenskoga.

183. *pȁla*, f. veliki nož, što se za pojasom nosi.

184. *jatàgan*, m. veliki nož.

185. *sviláji*, m. pl. vrst spreme, u koju se meću pištolji, noževi ili fišeci.

188. *kajišli-opanci*, opanci gradjeni od kaiša (remena).

189. *divân kabànica*, f. kabanica, koja se nosi, kad se ide na divan (vijeće).

„Dušo moja, Zrinjanine bane!
Što ti mučiš, sa mnom ne divaniš?
Al ja tebi za uvolju nisam,
Al ti imaš na domu kadunu?“
Al govori bane Zrinjanine:
„Dušo moja, Begzada djevojko!
Ti si meni za uvolju mlada,
A ja nemam na domu kadune.
Već ja mislim, Begzada djevojko,
Kako ćemo iz Novog izaći,
Iz Novoga, grada bijeloga,
Jer su njemu vrata zatvorena,
Na vratih je Mumive dizdaru
Sa svojijeh šezdeset stražana;
Poznat će me Mumive dizdaru.“
Al govori Begzada djevojka:
„Ne budali, bane Zrinjanine!
Lako ćemo iz Novog izaći,
Iz Novoga, grada bijeloga.
Kad dodjemo Novome na vrata,
Glavu motaj divan-kabanicom,
Koje krije konja i konjika,
A udaraj konja lastavicu,
Udaraj ga nogom i ostrogom,
Pa hoćemo iz Novog izaći.“ —
Kad dodjoše Novome na vrata,
Al zavika Begzada djevojka:
„Čuj, na noge, Mumive dizdaru!
Devet bega zaboljelo zubâ,
Ni konja se držati ne more,

---

201. *kàduna,* f. gospodja (samo se govori za Turkinje).
210. *dìzdâr,* dizdára, m. vratar gradski, vratar tvrdjave.

Otkuda li s vami divaniti.
Beże ide k Sani vodi ladnoj,
Na Sani se zametnula kavga." —
Al se čudi Mumive dizdare,
On se čudi, a pitat ne smije,
Kamo begu još više delija,
Nego sama Begzada djevojka?
Kad izlaze oni iz Novoga,
Iz Novoga, grada bijeloga,
Oni jezde preko polja ravna,
Ka' dvi zv'jezde preko neba sjajna.
Bane muči, ništa ne divani,
Al govori Begzada djevojka:
„Dušo moja, Zrinjanine bane!
Što ti mučiš, sa mnom ne divaniš?
Al ja tebi za uvolju nisam,
Al ti imaš na domu kadunu?" —
Odgovara bane Zrinjanine,
„Dušo moja, Begzada djevojko!
Ti si meni za uvolju mlada,
A ja nemam na domu kadune.
Pred nami je Sana voda ladna,
Kleta Sana, na njoj broda nema;
Na Sani je buljubaša Uso,
Mene Uso podobro poznade,
Jer je sa mnom u tamnici bio,
U tamnici mila braca tvoga,
U njoj bio tri godine dana;
Poznat će me buljubaša Uso."—

---

229. *Sána*, f. voda u nekadašnjoj Turskoj Hrvatskoj, koja utječe u Unu pod gradom Novim.

251. *bùljubaša*, m. (buljuk i baša), zapovjednik buljuku vojnika; kapetan.

Govori mu Begzada djevojka:
„Muč', ne boj se, Zrinjanine bane!
Lako ćemo Sanu preploviti.
Kad dodjemo Sani vodi ladnoj,
Dat ću tebi šarenu maramu,
Glavu motaj šarenom maramom,
A zagrći divan-kabanicom,
Koja krije konja i konjika.
A udaraj konja lastavicu,
Udaraj ga nogom i ostrogom,
Neka konjic zemlju izbacuje,
Preko sebe pjenu prebacuje,
Onda ćemo Sanu preploviti.“ —
Kad dodjoše Sani vodi ladnoj,
Banu dade šarenu maramu;
Glavu mota šarenom maramom,
A zagrće divan-kabanicom,
Koja krije konja i konjika,
Pa udara konja lastavicu,
Udara ga nogom i ostrogom,
Ispod sebe zemlju izbacuje,
Preko sebe pjenu prebacuje,
A kad skeli dodjoše na Sani,
Al zavika Begzada djevojka:
„Čuj, na noge, buljubaša Uso!
Devet bega zaboljelo zubâ;
Ne more se ni konja držati,
Otkuda li s vami divaniti?
Beže jezdi u zemlju Ungarsku.“ —
Al se čudi buljubaša Uso,
On se čudi, al pitat ne smije:
Kamo begu još više delijâ,
Nego sama Begzada djevojka?

Al uzimlje Begzada djevojka,
Uzimlje mi tatarku-kandžiju,
Pa udara buljubašu Usu;
Kud ga kuca, njemu koža puca,
Koža puca, crna krvca štrca.
Ona Usu, a Uso stražane.
Brod namače Uso sa stražani,
Brod namače na 'nu vodu Sanu.
Taman oni Sanu preploviše,
Mili Bože, čuda velikoga,
Od ovoga časa nesretnoga!
Zapucaše na Novom topovi,
Na Novome, gradu bijelome,
Da odvede Zrinjanine bane,
Da odvede glavitu djevojku,
Lipu selu novskog Mustaj-bega;
Da odnese divno odijelo,
I odvede konje ponajbolje.
Na to bane ništa ne hajaše,
Veće jezde preko polja ravna
Ka' dvi zv'jezde preko neba sjajna.
Bane muči, ništa ne govori,
Al govori Begzada djevojka:
„Dušo moja, Zrinjanine bane!
Što ti mučiš, sa mnom ne 'divaniš?
Al ja tebi za uvolju nisam,
Al ti imaš na domu kadunu?“ —
Odgovara bane Zrinjanine:
„Dušo moja, Begzada djevojko!
Ja sam tebi svoju viru dao,
Jer je meni za nevolju bilo;
Ja imadem — na domu kadunu,

---

291. *kàndžija*, f. korbač, bič.

I ja imam dva sina nejaka. —
Kad to čula Begzada djevojka,
Mili Bože, čuda velikoga,
Od onoga časa nesretnoga!
Čuj, zakuka Begzada djevojka,
Čuj, zakuka kano kukavica,
A prevrće kano lastavica.
Nju mi tješi Zrinjanine bane:
„Muč', ne cvili, lijepa djevojko!
Ne vodim te, da t' u najam dadem,
Već te vodim, da te ja udadem.
Ja imadem bana netijaka,
I viši je i ljepši od mene.
Svega ima više on od mene." —
U ta doba dvoru bijelome,
Izlaziše dva banova sina.
Božju pomoć njima nazivao,
Nazivao Zrinjanine bane:
„Božja pomoć, dva sinčića mlada!
Je li stara na odžaku majka?" —
Govoriše dva banova sina:
„Oj Boga ti, iz tamnice babo!
Tvoja j' stara na odžaku majka,
Al je naša svijet prom'jenila,
Juče jesmo sahranili majku?" —
Kad u dvore bane ulazio,
Ljubi majka Zrinjanina bana:
„O, ti bane, oči obadvije,
S kojim' majka ide po svijetu,
Po svijetu i po žarku suncu!"
Govori joj Zrinjanine bane:
„Ne ljubi me, mila moja majko,
Veće ljubi svoju novu snahu,

Koja j' tavne mene izbavila,
I ovdje me dovodila, majko!" —
Mili Bože, na svemu ti hvala!
Piše knjigu novski Mustaj-beže,
Iz Novoga, iz grada b'jeloga,
Pa je šalje Zrinju na Krajinu,
A na ruke banu Zrinjaninu;
U knjizi je njega pozdravio,
I banu je 'vako govorio:
„Gospodine, Zrinjanine bane!
Šalj'-der meni dobre konje moje,
I šalji mi divno odijelo,
I šalji mi sestricu jedinu!
Ako meni ti poslati ne ćeš,
Tebe hoću pohoditi bana." —
To ne sluša Zrinjanine bane.
Kad osvanu nedjeljica sveta,
Ban odvodi Begzadu djevojku,
Odvodi je Oledarki crkvi,
I svojim je krstom pokrstio,
Od nje sebi gospu namistio:
Bila Begza, sad lijepa Kate.
Velik porod s njome izrodio,
Tri djevojke, a četiri sina.
Nigda j' nije prekorio bane,
Da je bila Turkinja djevojka.
Ona uze divit i artije,
I lagano pero od pisanja,
Pake piše listak-knjigu bilu,
Bratu svome, novskom Mustaj-begu,
U njojzi je njega pozdravila,
I ovako bratu govorila:
„O moj brate, novski Mustaj-beže!

Da ti znadeš, o moj brate dragi,
Kako j' lipo Zrinju na Krajini
Isusovu viru virovati,
I svojim se krstom pokrstiti,
Ti bi, brate, Novi ostavio,
Pa bi iša' Zrinju na Krajinu!“

VIII.

Ciklus hajdučko-uskočki.

Na kraju XVI. i s tijekom XVII. i XVIII. stoljeća sve je rjedje dolazilo do velikih bojeva izmedju našega naroda i Turaka u našim krajevima. Osmanlije imadu u to vrijeme u svojoj vlasti najveće dijelove jugoslavenskih zemalja, pa su se i kod nas kao udomaćili. Osobito znatna bijahu dva njihova sjedišta: Lijevno (Livno) u Bosni i Udbina u Hrvatskoj. Hrvatski se narod bije i u ovo doba neprekidno i svuda, gdje ga ima, ali to su manji bojevi i okršaji, u kojima stoje na čelu naših četa kapetani pojedinih gradova i serdari[1] pojedinih krajeva. Tu su se osobito odlikovali senjski kapetani sa svojim uskocima i serdari Kotarâ[2] u Dalmaciji. Ovi dogadjaji znatni su i u historiji, jer se pomenutim bojevima lagano, ali postojano lomila već oslabljena moć turska, pa su i oni iznijeli nekoliko junaka, koji su omiljeli čitavu narodu. Slavu njihovu pronosi hajdučka narodna pjesma, ako oni i nijesu bili hajduci ili hajdučke harambaše u pravom značenju ovih riječih, samo su njihovi bojevi slični hajdučkima, jer im svrha nije toliko osvajanje koliko pljačka, a u njikovim četama ima obično i hajduka. Najvidjenija lica hajdučke narodne epike jesu: Starina Novak, Stojan Janković, Ilija Smiljanić, Mijat Tomić i Ivo Senjanin, od kojih su prave harambaše samo Starina Novak i Mijat Tomić; a od mjestâ najviše se spominje u hajdučkim pjesmama Livno i Udbina, pa Senj i ravni Kotari.

Kako se u pjesmama pjeva, junaci su se odbijali u hajduke od turske sile i nepravde, pa su najradije dočekivali Turke u zasjedama i pljačkali dvorove aga i begova.

---

[1] sèrdâr, serdára, m. nahijski starješina; za serdarima po časti idu vojvode.

[2] Kòtâr, Kotára, m. (i Kotári, m. pl.), kraj oko Zadra, zapravo zemlje, što su pripadale Zadru.

Njih je uvijek poviše u društvu, a jedan je nad njima harambaša (starješina). Živu po gorama i planinama, gdje im je kuća kabanica, mač i puška i otac i majka, nož i sablja bratac i sestrica. Kad dodje zima, oni se rastanu i otidju svaki svome prijatelju na zimovnik, ali najprije ugovore, gdje će se i u koje vrijeme u proljeće sastati. Na zimovnicima gdjekoji leže danju po podrumima ili po drugim zgradama, a noću se časte i pjevaju uz gusle. Obično je Gjurdjev danak hajdučki sastanak. Ako koji u odredjeno vrijeme ne bi došao na ročište, društvo ide te ga traži, pa ako bi se dogodilo, da jatak hajduka na zimovniku izda ili ubije, hajduci gledaju da mu se osvete makar i poslije pedeset godina. Hajduku nije žao poginuti. Ako padne u turske šake, on nije srca udovička: kad ga povedu, da ga nabiju na kolac, on pjeva iza glasa pokazajući, da ne mari za život; a ako ga Turci ponude, da se poturči, da mu oproste život, on to odbija dodajući: „Pa zar poslije ne ću umrijeti?“ Najjače se hajdučki život razvio u Dalmaciji, Bosni, Hercegovini i Srbiji.

Starina Novak bijaše starješina velikih hajdučkih četa u tudjinskoj službi, koje su sačinjavale čitavu vojsku i činile prava čuda od Turaka u Podunavlju potkraj XVI. stoljeća. U ponekim historičkim izvorima zove se i Baba-Novak. On je napadao na sultanove gradove i palio ih, pljačkao čitave pokrajine njegove i razbijao paše s vojskama. Njegova hajdučka četa bila je historički znamenitija i starija od sviju, pa se zato on javlja u narodnoj pjesmi kao najstariji i najizradjeniji tip harambaše gorskih hajduka. (O Starini i Debelić-Novaku isp. str. 158. bilj. 39.)

Stojan Janković junakovao je u XVII. stoljeću. B. Petranović („Vijenac uzdarja narodnog o. A. Kačiću Miošiću“, Zadar 1861.) piše o njegovu ocu i njemu ovako: „Otac Stojanov, Janko Mitrović, bijaše poslije Pilipa Smiljanića serdar svega Kotara. Umr'o je 1667. god. S Turcima je često i slavno vojevao. Stojan je naslijedio oca u serdariji. Odmah zatim u jednom žestokom boju s Turcima bio je zarobljen te kao junak sultanu u Carigrad na dar poslan. Sultan ga ja pomilovao i oženio Turkinjom djevojkom Ajkom, s kojom je imao dva sina: Kulen-agu i Bešir-agu.

Poslije četrnaest mjeseci sužanjstva uteče iz Carigrada ostavivši ženu i sinove. Današnji Kulenovići i Beširevići priznaju se Jankovićeva koljena te se i danas s potomcima Jankovićevim dopisuju i darivaju. Istom poslije povratka poče Stojan pravo s Turcima vojevati, jer je dobro znao način vojevanja u Turaka što ličkih što bosansko-hercegovačkih. To vojevanje ispunjuje oko dvadeset godina, jer je Stojan umr'o od turske puške 1688. godine."

Stojan Janković stajao je kao serdar u službi mletačke republike, kojoj pripadahu Kotari. „Kad su Mlečani s Turcima mir učinili," — piše na pomenutom mjestu Petranović, — „Janković je čistio zemlju od hajduka i zlikovaca, koji su putnike, trgovce i Turke hvatali, ubijali i ucjenjivali. Za svoje junaštvo dobio je od mletačke republike viteštvo sv. Marka, zlatnu kolajnu vrijednu 100 dukata i mjesečnu platu od 25 dukata. Kao serdar svega Kotara (gornjega i donjega) imao je Stojan pod sobom više serdara, medju kojima se spominju: Šarić Cvijan, Vid Žeravica, Mandušić Vuk, Smiljanić Ilija kao najglasovitiji." Kačić u „Razgovoru ugodnom" veli, da Stojana slavi Lika, Krbava, Bosna. Dalmacija i Hercegovina, a spomije i „pisme i popivke, kojeno se od njega pivaju." O Stojanu Jankoviću pjevaju i muhamedovske narodne pjesme, a ni o jednom kršćanskom junaku ne pjevaju one tako simpatično kao o njemu.

Ilija Smiljanić sin je Petra Smiljanića, harambaše hajdučke čete u Lici, s kojom je Turcima mnogo jada zadavao. G. 1647. prijedje Petar u mletačku Dalmaciju sa četiri sina: Matom, Pilipom, Jovanom i Ilijom, od kojih se najviše proslavio u bojevima s Turcima Ilija. On bijaše serdar pod zapovijedju Stojana Jankovića, pa se i spominje uz njega u narodnim pjesmama.

Mijat Tomić rodio se u gornjem Brišniku na Duvanjskom polju, koje danas politički pripada Bosni. Ostavši Mijat rano bez roditelja odmetnuo se doskora u hajduke. On je hajdukovao u XVIII. stoljeću, sabravši oko sebe u Vran-planini družinu od trideset hajduka. Tu ima još i danas „Mijatova pećina", a u selu Brišniku ima i sad Tomićâ. Mijat Tomić po svemu je pravi hajdučki haram-

baša; pa kako je kraj, odakle je on polazio sa svojim drugovima na pljačku, bio veoma zgodan, ime se njegovo pronijelo po narodu u Bosni, Hercegovini i Dalmaciji, gdje se i danas o njemu priča i pjeva.

Osobita vrsta hajduka u hrvatskoj historiji i narodnoj pjesmi jesu senjski uskoci, što su se sklonili u Hrvatsko Primorje iz različitih krajeva, a hranili su se samo svojim junaštvom, gusareći po čitavu Jadranskom moru, vrebajući mletačke galije i provaljujući u bliže i dalje krajeve turske. Obilježava ih uskočka drskost, dosjetljivost i veliko junaštvo, a njihov je rad znatan dio suvremene historije našega naroda, jer su oni bili najsigurnija odbrana Hrvatskoga Primorja od dva ljuta neprijatelja: Turaka i Mletaka.

Senj je s čitavim današnjim Hrvatskim Primorjem pripadao nekoč krčkim knezovima Frankopanima. G. 1469. osvojio je i oteo Senj Frankopanima hrvatski ban Blaž Podmanicki s pridjevkom Madžar, a kralj Matijaš učinio ga prvim senjskim kapetanom. Od ovoga doba postaje Senj veoma znatna točka u borbi protiv Turaka i Mlečana, a senjski kapetani ulaze u junačku narodnu pjesmu. O znamenitom senjskom kapetanu Petru Kružiću pjeva se još i danas. Ali je iz uskočkih bojeva narodu najviše omiljelo ime Iva Senjanina, senjskog kapetana. O njemu se pjeva u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini, pače i u Srbiji. Ivo Senjanin je historički Ivan Vlatković, vojvoda senjskih Uskoka krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća (umr'o 1612.), koji je sa svojima udarao u turske krajeve u Dalmaciji, a pjeva o njemu i Kačić, spominjuči ga kao „Senjanina Vlatković-Ivana" i kao „Senjanin-Ivana".

Ivo Senjanin posljednje je lice naše općeno narodne epike.

Starina Novak i knez Bogosav.

Vino piju Novak i Radivoj,
A kod Bosne kod vode studene,
Kod nekoga kneza Bogosava,

2. *Bŏsna*, f. rijeka, koja izvire blizu Sarajeva, a utječe u Savu kod Šamca.

A kad su se vina ponapili,
Knez Bogosav stade besjediti:
„Pobratime, Starina Novače!
Kaži pravo, tako bio zdravo!
Sa šta, brate, ode u hajduke?
Kakva tebe otjera nevolja
Vrat lomiti, po gori hoditi,
Po hajduci, po lošu zanatu,
A pod starost, kad ti nije vr'jeme?"
Veli njemu Starina Novače:
„Pobratime, kneže Bogosave!
Kad me pitaš, pravo da ti kažem:
Jest mi bilo za nevolju ljutu;
Ako možeš znati i pamtiti,
Kad Jerina Smederevo gradi,
Pa naredi mene u argatluk,
Argatovah tri godine dana,
I ja vukoh drvlje i kamenje,
Sve uz moja kola i volove,
I za pune do tri godinice,
Ja ne stekoh pare ni dinara,
Ni zaslužih na noge opanke!
I to bih joj, brate, oprostio;
Kad sagradi Smedereva grada,
Onda stade pa i kule zida,
Pozlaćuje vrata i pendžere,
Pa nametnu namet na vilajet,
Sve na kuću po tri litre zlata,
To je, brate, po trista dukata!

---

11. *po hajduci*, stariji lokativ plurala.
19. *argàtluk*, m. nadničarski posao, nadničenje, robija.
20. *àrgatovati*, àrgatujêm, raditi na nadnicu, nadničiti.

Tko imade i predade blago;
Tko predade, onaj i ostade;
Jam sam bio čovjek siromašan,
Ne imadoh da predadem blago,
Uzeh budak, s čim sam argatovo,
Pa s budakom odoh u hajduke,
Pa se nigdje zdržati ne mogoh
U državi Jerine proklete,
Već pobjegoh do studene Drine,
Pa se maših Bosne kamenite.
A kad dodjoh blizu Romanije,
Tu sam turske svatove susreo,
Oni vode kadunu djevojku;
Svi svatovi s mirom prolazili,
Zaostalo Ture mladoženja
Na doratu konju velikome,
Ono ne htje da prolazi s mirom,
Već poteže trostruku kandžiju,
Tri su na njoj lule od tumbaka,
Pa udara mene po plećima;
Triput sam ga Bogom pobratio:
Molim ti se, Ture mladoženja,
A tako ti sreće i junaštva!
I tako ti sretnoga veselja!
Prodji me se, hajde putem s mirom,
Vidiš, da sam čovjek siromašan.
Opet Ture da s' okani ne će,
Već me stade većma udarati.

---

37. *bȕdâk,* m. orudje, kojim se trn kopa, kojim se krči, trnokop.

41. *Drína,* f. voda, što dijeli Bosnu od Srbije.

43. *Romànija,* f. gora u Bosni.

51. *lùla,* f. ovdje: mala čašica od prilike kao poveliki naprstak. — *tùmbak,* m. žuta mjed.

Kad je mene malo zaboljelo,
I ja sam se vrlo razljutio,
Pa potegoh budak sa ramena
Te udarih Ture na doratu;
Kako sam ga lako udario,
Umah sam ga s konja oborio
I k njemu sam onda priletio,
Udarih ga još dva i tri puta,
Dok sam njega s dušom rastavio;
Hvatih mu se rukom u džepove,
Kod njeg nadjoh do tri kese blaga
Pa ih pustih sebi u njedarca;
Otpasah mu sablju od pojasa,
Njem' otpasah, a sebi pripasah;
Ostavih mu budak više glave,
Da čim će ga zakopati Turci,
Pa posjedoh njegova dorata,
Odoh pravo gori Romaniji.
To gledaju svi turski svatovi,
Ne htjedoše mene ni tjerati,
Ja ne htješe, jali ne smjedoše.
Evo ima četr'est godina,
Romaniju goru obiknuo,
Bolje, brate, nego moje dvore,
Jer ja čuvam druma kroz planinu,
Dočekujem Sarajlije mlade
Te otimam i srebro i zlato
I lijepu čohu i kadifu,
Odijevam i sebe i društvo,
A kadar sam stići i uteći,
I na strašnu mjestu postajati,
Ne bojim se nikoga do Boga."

88. *čòha*, f. vrsta sukna; sukno tku žene kod kuće, a čoha je kupovna.

Ropstvo Stojana Jankovića.

Kadno Turci Kotar porobiše,
Poharaše dvore Jankovića,
Zarobiše Smiljanić-Iliju,
Zarobiše Janković-Stojana.
U Ilije mlada osta ljuba,
Mlada ljuba od petnaest dana;
U Stojana mladja osta ljuba,
Mladja ljuba od nedelje dana;
U Stambol ih odvedoše Turci,
Pokloniše caru čestitome.
Tamo bili za devet godina
I desete za sedam meseci,
Tamo ih je care poturčio,
Kod sebe im dvore sagradio.
Al besedi Smiljanić Ilija:
„Oj Stojane, da moj mili brate!
Sjutra jeste petak, turski svetac,
Car će otić s Turcima u šetnju,
A carica s bulama u šetnju;
Već ti kradi ključe od riznica,
Ja ću krasti ključe od arova,
Pak da pusta blaga nagrabimo,
Da uzmemo dva dobra konjica,
Da bežimo u Kotare ravne,
Da gledamo roblje nerobljeno,
Da ljubimo lice neljubljeno."
I tu su se braća poslušala:
Kad osvanu petak, turski svetac,
Ode care s Turcima u šetnju,
A carica s bulama u šetnju.
Stojan krade ključe od riznica,

A Ilija ključe od arova,
Nagrabiše nebrojena blaga
Pa uzeše dva dobra konjica,
Pobegoše u Kotare ravne.
Kad su bili blizu do Kotara,
Al govori Janković Stojane:
„O Ilija, da moj mili brate!
Idi, brate, dvoru bijelome,
A ja idem mome vinogradu,
Vinogradu, mome rukosadu,
Da pregledam moga rukosada,
Tko ga veže, tko li ga zalama,
Kome li je dopao u ruke."
Od' Ilija dvoru bijelome,
Stojan ode svome vinogradu;
Nadje majku Janković Stojane,
Nadje majku u svom vinogradu:
Kosu reže ostarela majka,
Kosu reže, na vinograd veže,
A suzama lozicu zaliva
I spominje svog Stojana sina:
„Oj Stojane, jabuko od zlata!
Majka te je već zaboravila,
Snahe Jele zaboravit ne ću;
Snaho Jelo, nenošeno zlato!"
Božio je Janković Stojane:
„Božja pomoć, sirotico stara!
Zar ti nemaš nikoga mladjega,
Da tebika vinograd uradi,

---

39. *dvoru bijelome*, u ekavskoj pjesmi, da se ispuni stih (isp. stih 80. i 141.).

57. *bòžiti*, bòžîm (koga), nazivati mu Boga ili božju pomoć.

60. *tebika*, dijal. mj. tebi.

Već posrćeš stara i nevoljna?"
Ona njemu bolje odgovara:
„Živ mi i zdrav, delijo neznana!
Nemam, rano, nikoga mladjega,
Do Stojana jedinoga sina,
Njega jednog zarobiše Turci,
A i njega i Iliju moga,
Stojanova brata stričevića;
Od Ilije mlada osta ljuba,
Mlada ljuba od petnaest dana;
Mog Stojana mladja osta ljuba,
Mladja ljuba od nedelje dana;
Moja snaša adamsko koleno,
Čekala ga za devet godina
I desete za sedam meseci,
Danas mi se mlada preudaje;
Ja ne mogoh od jada gledati,
Već pobegoh sadu vinogradu."
Kad je Stojan razumeo reči,
Brzo ode dvoru bijelome,
Zasta tamo kićene svatove.
Lepo su ga svati dočekali:
Kako s konja, taki za trpezu.
Kad se Stojan vina ponapio,
Poče Stojan tiho besediti:
„Braćo moja, kićeni svatovi!
Je li testir malo popevati?"
Govore mu kićeni svatovi:

---

73. *àdâmskî*, adj. onaki, kakav je bio prvi čovjek Adam, dok nije sagriješio; dolazi samo uz riječ koljeno: *àdâmskô kòljeno* kaže se za vrlo poštenu ženu.

83. *tàkî*, adv, odmah, sad.

87. *tèstîr*, testíra, m. dopuštenje, sloboda: *je li testir*, je li slobodno.

„Jeste testir, delijo neznana!
Jeste testir, a da zašto nije?“
Kliče Stojan tanko glasovito:
„Vila gnezdo ptica lastavica,
Vila ga je za devet godina,
A jutros ga poče da razvija;
Doleti joj siv zelen sokole
Od stolice cara čestitoga,
Pa joj ne da gnezdo da razvija.“
Tom se svati ništa ne sećaju,
Doseti se ljuba Stojanova,
Otpusti se od ručna devera,
Brzo ode na gornje čardake
Pa doziva seju Stojanovu:
„Zaovice, rodjena sestrice!
Evo t' braca, gospodara moga!“
Kad začula seja Stojanova,
Ona strča dole niz čardake,
Triput sofru očima pregleda,
Dok je bracu lice ugledala;
A kad bracu lice ugledala,
Ruke šire, u lica se ljube,
Jedno drugo suzama umiva
Od radosti i od želje žive.
Al govore kićeni svatovi:
„Gospodaru, Janković Stojane!
A što ćemo mi za naše blago?
Mi smo mnogo istrošili blaga,
Dok smo tvoju ljubu isprosili.“
Besedi im Janković Stojane:
„Stan'te, braćo, kićeni svatovi,

95. *siv zelen* sokole, isp. str. 97. bilj. 35.

Dok se malo sestrice nagledim,
Lasno ćemo mi za vaše blago,
Lasno ćemo, ako jesmo ljudi."
Kad se Stojan sestrice nagleda,
Lepo Stojan svate darivao:
Kom maramu, kom košulju tanku,
Mladoženji rodjenu sestricu.
I odoše kićeni svatovi.
Kad uveče o večeri bilo,
Ide majka u dvor kukajući,
Ona kuka kao kukavica
I spominje svog Stojana sina:
„Oj Stojane, jabuko od zlata!
Stoju majka već zaboravila,
Snahe Jele zaboravit ne ću;
Snaho Jelo, nenošeno zlato!
Tko će staru dočekati majku?
Tko pred mene staru išetati?
Tko će staru zapitati majku:
Jesi li se umorila, majko?"
Kad začula ljuba Stojanova,
Išetala pred dvore bijele,
Prima majku za gospodske ruke
I govori svojoj staroj majci:
„Ti ne kukaj, moja stara majko!
Tebe staru ogrejalo sunce;
Evo tebi tvog Stojana sina!"
Kad ugleda ostarela majka,
Kad ugleda svog Stojana sina,
Mrtva majka na zemljicu pade.
Lepo Stojan opravio majku,
Kako carski valja i trebuje.

Družina Mijata hajduka.

Protužila tridest i pet druga
Kod koljena Mijat-harambaše:
„O Mijate, naša poglavico!
Svud hodismo, Bosnu prehodismo,
Gdje znadosmo, dvore poharasmo,
Gdje nadjosmo blago, odnesosmo;
Još nam jedni dvori ostadoše,
Krasni dvori Ljubović-spahije
Kod onoga šera Nevesinja,
I u njima čudno kažu blago:
U podrumu tri sanduka blaga,
Na čardaku ima i četiri;
I imade divan-kabanica,
Kojano je u Divnu krojena,
A suhijem zlatom popunjena,
Od vrh glave do zelene trave;
I imade puška mletačkinja,
Kojano je u Mletku kovata,
Tri tufeka za petnaest dana,
Ona bije svake tilisume;
I imade sablja dimišćija,

---

8. *spàhija*, m. gospodar od zemlje.

9. *Nevèsinje*, n. 1. polje u Hercegovini; 2. selo u tom polju.

11. *sànduk*, m. kovčeg, škrinja.

14. *Divno*, ime mjestu u narodnoj pjesmi; doista je samo aliteracija s riječju divan-kabanica.

18. *Mlètak*, Mlètka, m. dolazi u pjesmi mj. Mlèci, Mletákâ.

19. *tùfek*, m. puškar.

20. *tilisum*, m. zapis, hamajlija: znak, što se nosi uza se protiv različnih bolesti.

21. *dimìšćija* (sablja) f. (dimiškija, dimiškinja, dèmeškinja), ćorda, kakva se kuje u Damasku.

Kojano je u Šamu kovata,
Tri kovača za petnaest dana,
Sva u suho okovana zlato,
I na njoj su tri balčaka zlatna,
U balčaku alem kamen dragi,
Prema kom se vidi putovati
U ponoći ko i u pô dana;
Hajduku bi čudno trebovalo;
Hajd'mo i te dvore poharati!"
Veli njima Mijat harambaša:
„Braćo moja, tridest i pet druga!
Znadem, braćo, i ja za te dvore,
Možemo ih lako pohoditi,
Al ako mi ondje izginemo,
Il grdnijeh rana dopadnemo,
Nemojte mi duše proklinjati;
Ako l' kako blago dobijemo,
Bratski ćemo blago podijeliti."
To rekoše, na noge skočiše
I zajedno Boga pomenuše,
Otidoše Ljubovića kuli;
Od kule su haber uhvatili,
Da spahije doma ne imade,
Otišo je s četom u Hrvatsku
Plijen gonit, roblje zadobiti.
A kad bilo veče o jaciji,
I dodjoše do blizu kapije,
Od hajduka jedan zajauka:
„Avaj meni, do Boga miloga!
Što ću jadna robinja dov'jeka?

---

22. *Šâm*, Šáma, m. zemlja Sirija i Damasak, glavni grad sirijski.
43. *häber* (uhvatiti), m. glas, vijest.

Sjutra će me bule dokopati,
Da im perem sane i kašike,
Da im činim izmet dovijeka!"
Uze Mijat trostruku kandžiju,
Sve hajduke redom udaraše,
Oni cvile kano gorske vile,
Žalovito kako i robinje.
To začula na kuli kaduna
Pa doziva Kumriju robinju:
„Ustan' brže, Kumrija robinjo,
Te otvori na avliji vrata,
Spahija mi dodje iz Hrvatske
I dovede roblja plemenita,
Kojeno će tebe odm'jeniti,
A i mene vjerno poslužiti."
Njoj govori Kumrija robinja:
„Ne sm'jem, kado, života mi moga!
Jer se bojim, gorski su hajduci;
Kad spahija podje iz Hrvatske,
Na dan će ti glase opraviti,
Da se njemu na večeru nadaš."
A hajduci cvile bez prestanka!
Razljuti se Ljubovića kada
Pa udara Kumriju robinju,
Udari je rukom po obrazu,
Sama sletje niz tananu kulu
Te otvora na avliji vrata,
Otvorila devet ključanica
I desetu bravu dubrovačku;

52. *bȕla*, f. turska žena ili djevojka, Turkinja. — *dokòpati*, ščepati.
53. *sân*, m. zdjela od metala (na pr. od bakra). — *kàšika*, f. žlica.
80. *brȁva*, f. ključanica; u narodnim pjesmama spominju se često brave dubrovačke.

Kad otvori na avliji vrata
Pa hajduke pusti u avliju,
Zasjaše se toke na dolamam,
I za pasom svijetlo oružje;
Vidje kada, da su to hajduci,
Dade pleći, šćaše pobjegnuti,
Ne dade joj Mijat pobjegnuti,
Uhvati je Mijat na čardaku,
Za Mijatom tridest i pet druga,
Potegoše topuzine teške
Pa na kadu ljuto zamahuju,
Zamahuju, a ne udaraju;
Ljuta kadu uhvati groznica
Gledajući na strašne hajduke,
Pa Mijatu onda besjedila:
„O Mijate, moj po Bogu brate!
Ne daj mene tvome društvu tući!“
Veli njojzi Mijat harambaša:
„Sejo moja, Ljubovića kado!
Kaži bratu, gdje ti imaš blaga?“
Njemu kada otvori komoru,
U komori tri sanduka blaga,
Sve su sami groši i vižlini;
Onda Mijat društvu besjedio:
„Braćo moja, tridest i pet druga!
Ovdje blaga nema za hajduka.“
Opet Mijat kadi besjedio:
„Moja sejo, Ljubovića kado!
Kaži brati i za drugo blago.“

---

86. *dati pleći,* u prenesenom smislu znači: okrenuti se, pobjeći; isp. lat. terga dare.

103. *vìžlîn,* vižlína, m. turski novac od 60 para.

109. *bráto,* m. (juž.) hyp. od brat.

Otvori mu i drugu komoru,
I tu ima četiri sanduka,
Sve su sami krstati tal'jeri.
Opet Mijat društvu besjedio:
„Braćo moja, tridest i pet druga!
I još blaga nema za hajduka."
Uze Mijat trostruku kandžiju
Pa na kadu ljuto zamahuje,
Zamahuje, a ne udara je,
Već kandžijom bije po duvaru:
„Vidiš sejo, Ljubovića kado!
Vidiš ovu trostruku kandžiju,
Kad te njome stanem udarati,
Prosjeć ću ti svilenu veredžu
I pod njome tananu košulju,
Još ću malo kože zahititi,
Kad te, seko, stanem udarati
Kano bratac u milosti seju;
Kaži brati i za treće blago."
Mora jadna kada da mu kaže,
Otvori mu i treću komoru,
U budžaku koža bivoljača,
Zalivena latinskijeh rušpi.
Onda Mijat društvu kazivao:
„Braćo moja, tridest i pet druga!
Ovdje nešto blaga za hajduka,

---

112. *krstat tàlijer* (tàlîr), talir, na kome je znak krsta.

123. *vȅredža*, gornja haljina u Turkinja.

131. *bùdžâk*, budžáka, m. ugal, kut.

132. *zàliti*, zȁlijêm; zaliven čim ili zaliven čega znači: pun čega. — *rȕšpa*, f. cekin, dukat mletački; u narodnoj pjesmi spominju se latinske rušpe, a latinski znači u narodnoj pjesmi, a često i u umjetnoj starohrvatskoj književnosti: talijanski.

Tovar'te se, na pretovar'te se,
Bojati se od Bosne potjere."
Hajduci se ondje tovariše,
I svu oni kožu izručiše,
I vrlo se ne pretovariše.
Onda ih je Mijat ispratio,
Zaboravi i pušku i sablju,
Zaboravi divan-kabanicu.
Kad je Mijat društvo ispratio,
Sam se opet natrag povratio
Pa kaduni onda besjedio:
„Sejo moja, Ljubovića kado!
Jesi li se gostima nadala?
Jesi l' bratu večeru spravila?"
Veli njemu Ljubovića kada:
„O Mijate, dragi pobratime!
Ja se jesam gostima nadala,
Al takijem nigda ni dov'jeka,
I tebi sam večeru spravila."
Sjede Mijat s kadom večerati,
A malo je Mijat večerao,
Od djavolstva onda zaplakao:
„Moja sejo, Ljubovića kado!
Ljeto prodje, crna zima dodje,
Hajduku je kuća kabanica,
A u mene kabanice nema,
Dones'-der mi divan-kabanicu
I donesi i pušku i sablju,
Da ja idem, jer me čeka društvo,
Dok se nije društvo povratilo,
Pa će biti više sijaseta."

---

139. *izrúčiti,* ìzrûčîm, isprazniti.
166. *sijáset,* m. bijeda, napast, neprilika.

Mora jadna da ustane kada,
Dohvati mu divan-kabanicu
I dohvati i pušku i sablju;
Ogrnu se Mijat kabanicom,
A objesi pušku o ramenu
I pripasa sablju o pojasu
Pa miluje kadu po obrazu;
Pod grlom joj tri sitna djerdana,
Jedan djerdan od sitna bisera,
Drugi djerdan od dragog kamenja,
Treći djerdan od latinskih rušpi.
Milujuć je Mijat po obrazu
Sva tri njojzi odr'ješi djerdana
Pa ih pusti sebi u džepove;
Pa je onda kadi besjedio:
„S Bogom, sejo, Ljubovića kado!
Skoro ću te opet pohoditi."
Veli njemu Ljubovića kada:
„O Mijate, za nevolju brate!
Hajde s Bogom, pošo u dobri čas!
Moje t' oči više ne vidjele!
A kad više u gosti mi došo,
Da bi Bog da', mene ne našao!"

Ivan Senjanin i Mujo Kladušanin.

Knjigu piše od Kladuše Mujo,
A na ruke Senjanin Ivana;
U knjizi ga l'jepo pozdravio
I ovako Mujo besjedio:
„O moj pobro, od Senja Ivane!
Pošalji mi djeverli košulju,
Štono ti je načinila majka,

---

1. *Klàdûša*, grad u nekadašnjoj Turskoj Hrvatskoj.

Pod kojom ti poginut ne moreš.
Ako l' ne ćeš, od Senja Ivane,
Hodi meni junak na mejdane;
Sobom vodi tvoju staru majku,
A ja hoću Fatimu ljubovcu.
Pak hajdemo na polje glamočko:
Rok nedjelja, mejdan ponedjeljak."
Knjigu štije od Senja Ivane,
Knjigu štije, a na nju se smije.
Misli Ivan, da ne gleda nitko;
Gledala ga ostarjela majka,
Pa je svomu besjedila sinu:
„O, Ivane, drago d'jete moje!
Otkle knjiga? Ognjem izgorjela!
Ter ju štiješ, a na nju se smiješ."
Al Ivane majci besjedio:
„O starice, moja stara majko!
Ova knjiga od mog pobratima,
Da mu idem na pir i svatove,
I ti sa mnom, moja stara majko!
Ti ćeš, majko, pričekati svate,
Dakle spremaj gospodske darove."
Ivan knjigu Muji otpisuje,
Ter ovako njemu besjedio:
„O moj pobro, od Kladuše Mujo!
Ne dam tebi djeverli košulju,
Koju meni načinila majka;
Već ti hoću doći na mejdane,
Na mejdane prvim ponedjeljkom.
Dovest hoću moju staru majku,
A ti vodi Fatimu ljubovcu."
Dan po danak ponedjeljak dodje;

13. *Glàmoč*, Glamòča, grad u Bosni.

Oprema se Senjanin Ivane,
Pak on ide na glamočko polje.
Tute ga je noćca uhvatila,
Tu on pope b'jele čadorove.
A kad li je danak osvanuo,
Ali ide od Kladuše Mujo.
Kada Ivan Muju ugledao,
Pak je njemu tiho besjedio:
„O bora ti, od Kladuše Mujo!
R'ječi vežu mlade vitezove,
A konopi konje i volove;
Nisam tebe prevario, pobre,
Drži me se, eto mene na te!“
Pak posjede kosata djogata,
Zavrže se kopljem od mejdana.
Dva se mlada udriše junaka
Nasred ravna polja glamočkoga;
Bojna su im koplja izlomljena,
Na britke se poćeraše ćorde.
Udara ga od Kladuše Mujo,
On udara od Senja Ivana;
Kako ga je lahko udario,
Na tri strane odletila ćorda,
Iz Ivana vatra prosipala.
Kad vidio od Senja Ivane,
On udara od Kladuše Muju.
Kako ga je lahko udario,
Na dv'je ga je pole rastavio,
Pak mu s'ječe sa ramena glavu,
I odvede Fatimu ljubovcu,
I njegova vranca od mejdana.
Ode Ivan b'jelu dvoru svome.

---

53. *kòsat*, adj. u koga je duga kosa.

JUNAŠKE PESMI NOVEJŠIH ČASOV

Priredil

DR. FR. ILEŠIC

Ciklus vstaških pesmi.

(Pesmi slovanskega osvobajanja).

Sledeče pesmi priobčujemo v cirilici, da dobe s tem Slovenci priliko, čitati tudi cirilico.

Te pesmi so iz novejše dobe, iz dobe, ko je (po 1700) v valovanju jugoslovansko-turške epopeje nastajal preobrat ter so Turki prehajali v defenzivo. Začenjajo se vstaje Slovanov v turški državi in ob njenih mejah.

Pesmi, ki opevajo te dogodke, objavljamo tu kot vstaške pesmi. Segajo neposredno do bun, ki so se končale z okupacijo Bosne in Hercegovine.

Na čelo tem pesmim stavimo pesem o „osvobojenju" Črne Gore, kakor nam to prikazuje „Gorski Venec" Petra II. Petrovića Njeguša (Slovenski prevod prof. Peruška izšel pri „Matici Slov." 1907.; o dogodku samem piše Perušek na str. 117 sl., o vladiki Danilu str. 54).

Jezik teh novejših — srbskih — pesmi kaže močne turške vplive.

Crnogorska badnja večer.

(Črnogorski božični večer.)

(Okoli 1702.)

Сабор чини хаџи-попе Јово,
На сабор је Зету окупио;
Па пошто је Зету окупио,
Овако је попе бесједио:
„О Зећани, јадна браћо драга!
„Што хоћемо од живота свога?
„Не имамо цркве ни закона;

„Но погибе Лазар у Косову,
„А клетизи прискочише Турци,
„Развалише цркве и олтаре,
„Оградише све турске мунаре.
„Но ја велим, моја браћо драга!
„Окупимо ми мало пешкеша,
„Да иђемо Скадру крвавоме,
„Да молимо пашу злочестога,
„Да нам даде турску буруntију,
„Да би мало цркве оградили,
„Да би своју вјеру придржали."
Све Зеђани кабул учинише
И за пашу пешкеш приправише,
Право пошли Скадру бијеломе
Те пред пашом жалбу учинише.
А пошто је паша разумио,
Пешкеш прима, буруntију пише,
Да би мало цркве оградили,
Да законе своје придржају.
Па одатле с' натраг повратише,
Дозиваше камене мајсторе,
Они мало цркве оградише
И камене платише мајсторе,
На своје их доме отправише.
Ма говори хаџи-попе Јово:
„О Зеђани, моја браћо драга!
„Ево бијелу оградисмо цркву,
„Што је хвајде, гђе је ограђена,
„Оно није боља но пећина,
„Теке није освешћена црква.
„Нег да опет пешкеш окупимо,
„Да иђемо Скадру на Бојану
„У нашега паше опакога:

„Да бисмо га како умолили,
„Е он би нам олтар учинио,
„Е он би нам како допустио,
„Да иђемо малој Гори Црној,
„На Цетиње владици Данилу,
„А да бисмо њега умолили,
„Да би доша', да нам свешта цркву."
Сви Зећани на то пристадоше,
Те за пашу пешкеш окупише,
Па се диже Хаџи-попе Јово,
Собом узе три четири друга,
Пође опет Скадру проклетоме.
Ту пред пашу они излажаху,
Пред њим плачу и моле се љуто;
Пешкеш прима, буpунтију пише,
Буpунтију тако поправљаше,
У њу добро поздравља владику:
„Чуј, владико, црни калуђере!
„Ја ти паша тврду вјеру дајем,
„Дођ', владико, Зети земљи равној,
„Да у Зети свешташ цркву малу;
„Ево ти ја дајем на поклону,
„Зету равну и Брда остала,
„Да им чиниш црковне начине,
„Да ти дају, што се погодите"
Отолен се натраг повратише,
И дођоше здраво на дворове,
Зећанима право кaживаху,
Па узеше танану ђемију,
Те иђаху блатом широкијем,
Док дођоше на Ријеку малу,
А са Ријеке на Цетиње равно,
На Цетиње владици Данилу,

Те му десну пољубили руку,
На руке му бурунтију дају.
Кад је видје владика Данило,
Овако им бесједи владика:
„Попе Јово, јадовна ти мајка!
„Није вјера тврда у Омера,
„Ма ћу поћи, да не ћу ни доћи,
„Ради вјере и закона свога,
„Док у јутро зорица осване.“
Он је своје слуге дозивао,
Овако је њима бесједио:
„Хазурте ми добра коња мога!
„Е ћу ходит пут Ријеке мале,
„А са Ријеке Зети земљи равној,
„Бог да знаде, хоћу л' игда доћи!“
Слуге су му коња опремиле,
Отале је пут Ријеке поша',
А са Ријеке Зети земљи равној;
У попа је конак учинио;
Сутрадан се Зета окупила,
Зета равна и Брда остала,
И гиздава варош Подгорица,
Свак' да гледа владику својега.
Владика им освештава цркву;
Ал ев', побре, жалостиви гласи!
Клети Турци ухватише њега,
Свезаше му руке наопако,
Па га воде варош Подгорици,
Ту му руке мало попуштају,
У руке му стржев колац дају,
На који га мисле ударити.
То кад види Зета земља равна,
Зета равна и Брда остала,

И гиздава варош Подгорица,
Заплака се мало и велико;
Пашу моле и куме га љуто:
„Немој, пашо, за Бога једнога!
„Немој, пашо, изгубит владику!
„Немој Зету земљу отровати:
„Е ти нигда ишта родит не ће,
„А сувише изгубит ћеш вјеру.
„Но, ходи га врзи на откупе:
„Узми блага, колико ти драго.“
Пошто се је псету досадило,
Ево га је врга’ на откупе,
Три хиљаде жутога дуката;
Двије даје владика Данило,
Ону трећу Зета земља равна.
А кад видје владика Данило,
Е га стави пашче на откупе,
Он направи лист књиге бијеле,
Па је шаље малој Гори Црној,
Црногорцим, својој браћи драгој:
„Откуп’те ме, не држ’те ме овђе,
„Продајите крсте и кандила,
„И путире од сухога злата,
„Све црковно дајте за ме благо,
„А да би ме само избавили
„Из невоље из турског синџира.“
То кад чуше браћа Црногорци,
Одмах они благо саставили;
С њиме иђу на Ријеку малу.
Ту нађоше владику Данила.
Састаше се туна са Турцима,
Благо даше, владику примише,
Вратише се здраво на Цетиње.

Ту владика дивно дочекује
У манастир браћу Црногорце,
Пак овако зборе Црногорци:
„Благо нама, наше сунце жарко!
„Када нам те срећа изнијела,
„Како ћасмо живјети брез тебе.“
Те владика њима одговара:
„Ками вам је благо, Црногорци!
„Један вама, а девет су мени!
„Тек се клети умножише Турци;
„Владајте се, не уздајте с’ у ме;
„Ако мене послушат не ћете,
„Ја вам данас вјеру тврду дајем,
„Већ ме овђе видјети не ћете.“
Сви му они тврду вјеру дају,
Да ће они послушат владику:
„Но нам кажи, мили господару,
„Како бисмо сада учинили?“ —
„Ја ћу вама казат, браћо драга!
„Ево су се умножили Турци,
„А у нашој малој Гори Црној,
„Николико не ће бити добра,
„А луду ће вашу турчит дјецу,
„Гђе гледате вашијем очима,
„Да им ништа помоћи не ћете.
„Него, јадна браћо, Црногорци!
„Међу собом вјеру ухватите,
„За слободу крвцу прољевајте,
„За слободу и за вјеру нашу,
„Да с’ бранимо од невјере турске.
„Нег кољимо Црном Гором Турке,
„Који су се међ’ нас уселили
„На срамоту и на пријевару.

„Бранимо се, не издајимо се,
„И Бог ће нам помоћ. ако Вог да!
„Ја не жалим, да ћу погинути
„Ради вјере и закона свога!“
Црногорци њему вјеру дају,
Вјеру дају и дају биљегу,
Биљега ј , Мратинске покладе,
Тада с Турцим да заметну кавгу.
Мало цроће а покладе дошле,
Не би кавге, ни сваће никакве.
То кад види владика Данило,
Побоја се, да га превариш*е*,
Тере своју слугу дозиваше,
Одасла га к војводи Батрићу:
„Доћ’, Батрићу, с чет’;)и брата мила,
„Ми имамо нешто разговора!“
Батрић зове Марка и Милоша,
И Томаша и брата Ивана,
Сви пет по’ше к владици Данилу.
Лијепо их бане дочекива,
Пак им бане поучања даје:
„Што су наши стари учинили;
„И слободу како су чували,
„Док погибе Лазар у Косову!
„Но каж’те ми, о Мартиновићи!
„Како ваше вјере и ам н’ти,
„А које сте са мном оградили?
„До поклада клетву учинили,
„До поклада заметнули кавгу.
„Ев’ покладе, не би другог гласа,
„Јао леле, до жалосна гласа!“
Тада скочи војвода Батрићу,
Те му десну пољубио руку

А овако њему бесједио:
„Чу ли мене, мио господаре!
„Ја се бојим и страх ме је љуто,
„Јере ће ме издат Црногорци,
„Ја бих давно заметнуо кавгу;
„Но пет брата, што смо од Мартина,
„Сви имамо нашу дјецу малу,
„А и наше старе родитеље,
„Мили су нам, ко цару цареви,
„Хоће нам их потурчит за наго:
„Па те молим, драги господару!
„Нађ' им мјесто, па не жали наске:
Владика им за то одговара:
„Слушај мене, војевода Батро!
„Црногорци ако те издаду,
„Бит ће они гђе и моја глава.“
Нато су се они раздвојили,
Међу собом савјет учинили.
Мало прође, бадња вечер дође,
Стадоше се браћа на вечеру,
Наложише блажене палице,
Бадњакове пак и бадњачиће,
И уждише воштану свијећу,
Пак се милу Богу помолише,
Великоме Христову Рождеству,
Да им вазда буде у помоћи.
Још донесу једну чашу вина,
Напијају сви у славу Вожју,
И у славу Христа Спаситеља;
Тад сједоше и повечераше.
Пошто браћа слатко вечерала,
Овако им војвола зборио:
„Сад на ноге, моја браћо драга,

„Прихватите свијетло оружје,
„Да иђемо, гђе смо углавили.“
Прихватише свијетло оружје,
На Иногор, мало поље до'ше,
На бијелу кулу Мустафића.
Ту бијаху пет Турака брата,
Пет Алија, седам Мустафића,
Њих поклаше и тридесет с њима;
Па отоле браћа Мартинићи
Здраво пошли на Јабуку село,
Нешто Турак' и ту изгубили.
Ал им вичу двоје дјеце турске,
Они вичу, да ће с' покрстити;
Не шћеше их браћа изгубити,
Но их воде владици Данилу,
Владика их оба покрстио.
Још отоле с' браћа подигнула,
На Дубовик село одлазила,
И ту неке погубили Турке,
И ту вика једно дијете лудо,
Да се хоће покрстит за наго,
Тако су му живот опростили,
Но и њега владици повели;
Он га крсти, како и остале.
То све било, док огрија сунце,
Тер освану Рожденство Христово,
Пак се браћа натраг повратила,
А низ поље, низ Цетиње равно,
Шенлук чинећ и весеље друго.
Глас допаде владику Данилу,
Донесе га једно момче младо:
„Муштулук ти, драги господаре!
„Погибоше црногорски Турци!

„А осталим ни трага се не зна!"
Кад је бане гласе разумио,
Сам собом је бане бесједио:
„Мили Боже, на свему ти хвала!
„Баш весеље, што жудјех одавна!"
У ријечи, у којој се нађе,
Он је своје слуге сазивао,
Жежијаху краташне машкуле,
Тер чињаху радост и весеље,
А ев' иђу пет Мартиновића,
И с њима је Бориловић Вуче,
Крвавијех до рамена руку;
Од весеља пак их срета бане,
Ушетао у бијеле цркве,
Те одстоји Богу летургију;
Па изиђе из бијеле цркве,
Даје њима пива и јестива,
Лијепо их бане дочекива,
Још их љепше даром дариваше:
Батру даје коња испод себе,
И Ивану двије пушке мале;
Даје Марку сабљу на појасу,
И Томашу златну перјаницу,
А Милошу танку талијанку,
Брешку пушку ситнога џефера
Пак дарива Бориловић Вука,
И њем даје двије пушке мале,
Самокресе по од чет'ри грла,
А међу њих мерџали-ханџара,
Нек душмане све коље и пара,
Нек их бије, да их нигђе није,
Ка' му браћа, дружина уздана.
То све било, кад се и чинило,

Покојнијем душевно спасење
А живијем здравље и весеље!

Badnji dan (badnja večer): božični večer, dan pred božičem. — hadži(ja) = romar, ki je bil kot kristjan v Jeruzalemu (kot mohamedavac v Meki). Zeta se je zvala nekdaj Črna Gora oziroma njen južni del okoli Podgorice in Žabnjaka. — kletizi = kleti. — *munara* = minaret. — *peškeš* = dar, poklon. — *buruntija* = naredba vezirska. — *kabul* = uslišan, odobren, sprejet. — *gjemija* = brod. — Blato = (v Črni Gori) jezero. — *Rijeka* (Crnojevića) = mestece v Črni Gori. — *hazurati* = pripraviti. — Brda = del Črne Gore. — hodi vrzi ga = pojdi in ga deni na odkup (odkupi ga). — *sindžir* = veriga. — Mratinske poklade = Martinov „pust", t. j., božični post. — *kavga* = prepir. — poše (po-odoše) = so šli. — *badnjak* = hrastova glavnja, ki se na božični večer deva na ogenj. — *uždiše* (od „uždíti" = vžgati) = so vžgali. — *šenluk* = veselje. — *muštuluk* = nagrada onemu, ki prinese dobro vest. — *maškula* = majhen top. — *džefer* = damaščansko jeklo. — *merdžali-handžar* = hanžar s koralami.

Početek bune proti dahijam.

(Okoli 1804.)

Osvoboditev Srbije izpod turškega gospodstva.

Karagjorgje Petrović (Črni Juri), iz sela Topole (leta 1762—1817), je bil vodja srbske vstaje proti Turkom začetkom 19. stoletja. Po paši Hadži Mustafi, ki je v Srbiji mirno vladal (1796—1801), so dahije (turški glavarji) začeli ugnetavati srbski narod ter sklenili, pobiti vse „kneze" občin in druge srbske glavarje, med njimi tudi Karagjorgja. Ta-le pa se je umaknil v šumadijske šume in pokrenil vstajo; raja se je dvignila „kakor iz zemlje trava". Ta vstaja je trajala od 1804—1807., ko so Srbi končno osvobodili Srbijo Turkov.

Karagjorgje, prvi osvoboditelj Srbije, je ustanovitelj današnje srbske kraljevske rodbine Karagjorgjevićev.

Боже мили, чуда великога!
Кад се хтјаше по земљи Србији,
По Србији земљи да преврне
И да друга постане судија,
Ту кнезови нису ради кавзи,
Нит су ради Турци изјелице,
Ал је рада сиротиња раја,
Која глобу давати не може,
Ни трпити турскога зулума;
И ради су Божји угодници,
Јер је крвца из земље поврела.
Вријеме дошло, ваља војевати,
За крст часни крвцу прољевати,
Сваки своје да покаје старе.
Небом свеци сташе војевати
И прилике различне метати
Виш' Србије по небу ведроме;
'Ваку прву прилику вргоше:
Од Тривуна до светога Ђурђа
Сваку ноћцу мјесец се хваташе,
Да се Срби на оружје дижу,
Ал се Србљи дигнут не смједоше.
Другу свеци вргоше прилику:
Од Ђурђева до Дмитрова дана
Све барјаци крвави идоше
Виш' Србије по небу ведроме,
Да се Србљи на оружје дижу,
Ал се Србљи дигнут не смједоше.
Трећу свеци вргоше прилику:
Гром загрми на светога Саву,
Усред зиме, кад му вријеме није,
Сину муња на часне вериге,
Потресе се земља од истока,

Да се Србљи на оружје дижу;
Ал се Србљи дигнут не смједоше.
А четврту вргоше прилику:
Виш' Србије на небу ведроме
Ухвати се сунце у прољеће,
У прољеће на светог Тривуна,
Један данак три пута се хвата,
А три пута игра на истоку.
То гледају Турци Биоградци,
И из града свих седам дахија:
Аганлија и Кучуг-Алија,
И два брата, два Фочића млада,
Мемед-ага и с њим Муса-ага,
Мула Јусуф, и велики дахија,
Дервиш-ага, градски таинџија,
Старац Фочо од стотине љета.
Све седам се састало дахија
Биограду на Стамбул-капији,
Огрнули скерлетне бињише,
Сузе роне, а прилике гледе:
„Ала, кардаш, чуднијех прилика!
„Оно, јолдаш, по нас добро није!"
Па од јада свих седам дахија
Начинише од стакла тепсију,
Заграбише воде из Дунава,
На Небојшу кулу изнесоше,
Наврх куле вргоше тепсију,
У тепсији звијезде похваташе,
Да гледају небеске прилике,
Што ће њима бити до посљетка.
Око ње се асташе дахије,
Тад тепсијом лице огледаше;
Кад дахије лице огледаше,

Све дахије очима видјеше;
Кад то видје свих седам дахија,
Потегоше нацак од челика,
Те разбише од стакла тепсију,
Бацише је низ бијелу кулу,
Низ бијелу кулу у Дунаво,
Од тепсије нек потрошка нема.
Па од јада свих седам дахија
Пошеташе брижни. невесели
Низ Небојшу кулу Јакшићеву,
Одшеташе у каву велику,
Пак сједоше по кави великој,
Све сједоше један до другога.
Старца Фочу вргли у зачеље,
Бијела му брада до појаса,
Пак повика свих седам дахија:
„К нама брже, хоџе и 'ваизи!
„Понесите књиге инџијеле;
„Те гледајте, што нам књиге кажу,
„Што ће нама бити до посљетка."
Потекоше хоџе и 'ваизи,
Донесоше књиге инџијеле;
Књиге гледе, грозне сузе роне,
Дахијама овако говоре:
„Турци, браћо, све седам дахија,
„Овако нам инџијеле кажу,
„Кад су 'наке бивале прилике
„Виш' Србије по небу ведроме,
„Ев' одонда пет стотин' година,
„Тад је српско погинуло царство,
„Ми смо онда царство задобили,
„И два влашка цара погубили:
„Константина насред Цариграда

„Украј Шарца, украј воде хладне.
„И Лазара на пољу Косову;
„Милош уби за Лазу Мурата,
„Ал га добро Милош не дотуче,
„Већ све Мурат у животу бјеше,
„Док ми српско царство освојисмо."
Онда себи везире дозива:
„Турци браћо, лале и везири!
„Ја умријех, вама добих царство,
„Него ево мене послушајте,
„Да вам царство дуговјечно буде;
„Ви немојте раји горки бити,
„Веће раји врло добри буд'те;
„Нек је харач петнаест динара;
„Нек је харач и тридест динара;
„Не износ'те глобе ни пореза,
„Не износ'те на рају биједа;
„Не дирајте у њихове цркве,
„Ни у закон, нити у поштење:
„Не тјерајте освете на раји.
„Што је мене Милош распорио,
„То је срећа војничка донијела:
„Не може се царство задобити,
„На душеку све дуван пушећи
„Ви немојте рају разгонити
„По шумама, да од вас зазире,
„Него паз'те рају ко синове,
„Тако ће вам дуго бити царство.
„Акол' мене то не послушате,
„Већ почмете зулум чинит раји,
„Ви ћет' онда изгубити царство."
„Цар умрије а ми остадосмо,
„И ми нашег цара не слушасмо,

„Већ велики зулум подигосмо:
„Погазисмо њихово поштење,
„Свакојаке биједе износисмо.
„И на рају глобе навалисмо,
„И грјехоту Богу учинисмо.
„Сад су 'наке постале прилике,
„Сад ће нетко изгубити царство,
„Јер је тако од Бога постало;
„Чувајте се раје сиротиње;
„Кад устане кука и мотика,
„Бит е Турком по Медији мука,
„У Шаму ће к де проплакати,
„Јере ће их раја уцвијелити.
„Турци браћо, све седам дахија!
„Тако наши инџијели кажу,
„Да ће ваше куће погорјети,
„Ви дахије главе погубити;
„Из огњишта продић' ће вам трава,
„А мунаре попаст паучина,
„Не ће имат тко језан учити;
„Куд су наши друми и калдрме,
„И куда су Турци пролазили
„И с коњскијем плочам задирали,
„Из клица ће проникнути трава,
„Друмови ће пожељет Турака,
„А Турака нигђе бити не ће;
„Тако књиге инџијели кажу."
Све дахије ником поникоше,
И преда се земљу погледаше;
С књигом не зна нитко бесједити,
Ни како ће књизи одказати.
Старац Фочо подавио браду,
Па ју бијелу са зубима гризе,

Ни он не зна с књигом бесједити,
Веħ се и он тому послу чуди.

Toda Fočić Memed-aga se ponaša z močjo dahij ter hoče, da gredo dahije po zemlji in pokoljejo vse srbske kneze. Zaman je svaril starec. Dahije so izvrševali svoj načrt krvavo. Končno je Fočić-aga poslal sluge tudi v Topolo, da bi Gjorgje ne ušel, a ta se je obranil, uredil vstajo in ob občem pritrjevanju raje pognal iz dežele turške zulumčare. Tako je

„Ђорђе Србијом завладо
И Србију крстом прекрстио
И својијем крилом закрилио
Од Видина пак до воде Дрине,
Од Косова те до Биограда."

Dahija: človek, kateri si prisvaja last, ki mu ne ide. — *radi su kavzi* = radujejo se prepiru (kavga). — *Trivun* (Trifun, Tripun), svetnik (1. odnosno 14. febr.) — *Prilika*, tu: znamenje (omen). — *se hvata* = se lovi, mrači. — *taindžija*: oskrbnik provianta. — *bindiš*: škrlatni plašč. — *kardaš*: prijatelj. — *joldaš* = drug. — *tepsija* = bakreni kotel. — *Nebojša* (ne boj se!): kula v Belgradu. — *nadžak*: kij. — *avaiz*: propovednik muhamedanski. — *indžijel* = evangelij (koran). — *Šarac*, tu neka voda, ki teče skozi Carigrad. — *lala*: učitelj, vzgojitelj; tako kličejo carji turški in vezirji vse svoje dvorske služabnike. — *Šam*: Sirija. — *jezan:* molitev hodže z minareta. — *ploča* = podkva. — Dmitrov dan, 21. sept. (4. okt.).

Jelačić ban in krajišniki.

(1848.)

Jos. Jelačić, ban hrvatski, se je rodil v Petrovaradinu 1801. Kot častnik je služil nekaj časa pod Radeckim v Italiji. Kot polkovnik (1842.) je navalil nekolikokrat na bosenske Turke in kmalu mu je zaslovelo junaško ime. Ko so Hrvati vsled revolucije spomladi 1848. izvajali politične

posledice iz Gajevega ilirskega pokreta, zahtevali proti Madžarom ujedinjenje Hrvatske, Slavonije in Dalmacije ter si hoteli ustvariti popolno neodvisnost od Madžarov, je hrvatski sabor izbral priljubljenega ilirskega polkovnika hrvatskim banom. Cesar ga je imenoval obenem generalom; inštaliral ga je svečano srbski patriarh Rajačić; ob tej priliki se je na vnanje sijajno pokazalo edinstvo Hrvatov in Srbov.

Jelačić je narodne težnje Južnih Slovanov spravil v sklad z interesi dinastije ter 11. sept. 1848. s 40.000 mož pri Varaždinu prekoračil Dravo; vodilo ga je geslo narodne pesmi: „Što Bog dade i sreća junačka".

Užugal je Madžare, ukrotil dunajsko revolucijo, ki so jo podpirali Madžari, z Windischgraetzem oblegel Pešto (1849.) ter se zmagovito držal v južni Ogrski. Popolni poraz pa je Madžarom prineslo rusko orožje.

Jelačić se je vrnil v Hrvatsko, ki je bila sedaj od Ogrske povsem neodvisna. Kulturno, zlasti s šolstvom jo je želel utrditi, a dasi je ostal ban do smrti, mu je vendar oblast polagoma uhajala. Bachov nemški centralizem je tudi Hrvatsko hotel vladati iz Dunaja ter pošiljal tja svoje „huzarje"; žal da so se tudi Slovenci dali izrabljati kot germanizatorski uradniki v Hrvatski. (Prim. Trdinovo knjigo: „Bachovi Huzarji in Iliri".) V šole in urade so uvajali nemški jezik. Jelačića je silno bolelo, da so se žrtve leta 1848. Hrvatski tako poplačevale. (Prim. „Martina Krpana"). Telesno in duševno je propadal ter umrl 1859. S prispevki naroda in cesarja se mu je 1866. sredi Zagreba postavil krasen spomenik.

Jelačićev naravnost romantični nastop je leta 1848. zadivil Slovanstvo. Stari Ljubljančani pravijo, da se je takrat samo ime Bog imenovalo v Ljubljani tolikokrat kakor ime Jelačić.

На хиљаду и осам стотина
Четрдесет и осам година
Запјевала хрватска Крајина,
Далмација, Лика и Крбава,
Сењ бијели, стара домовина,
Град Љубљана и сва земља Крањска:
„Ми добисмо мила господара
„По имену Јелачића бана,
„Који нам је и отац и мајка,
„Пјеват ћемо до судњега данка."
Књигу пише Палатине бане,
Па је шаље Јелачићу бану:
„Предај ми се, Јелачићу бане!
„Ако ми се ти предати не ћеш,
„Твоју хоћу одсијећи главу,
„Сву ћу твоју погубити војску.
„Али нека, Јелачићу бане!
„Још ћу теби, бане, опростити,
„Па те не ћу, бане, погубити,
„Док не кажеш пута у Крајину.
„Узет ћу те за бијелу руку,
„Провест ћу те кроз сву твоју војску,
„Гола ћу те по војсци водити,
„Па ћу т' онда текар погубити."
Отписује Јелачићу бане:
„Не будали, Палатине бане!
„Не бојим се тебе ни Маџара,
„Док ј' Хрвату на рамену глава;
„Врснија је мог Хрвата рука,
„Нег' си и ти и сва твоја војска.
„Маџари су на коњих хусари,
„Зебу њима ноге до кољена;
„Хрвати су на пољу војаци,

„Не боје се на коњу Маџара,
„Сви су моји сиви соколови,
„Ком год граду јесу допирали,
„Сваког града јесу отварали,
„И Будим ће, вјера ти је моја!
„Аколи ми нешто буде драго,
„Писат хоћу чет'ри књиге бијеле:
„Једну књигу у Талију равну,
„Другу књигу у Русију даљну,
„А трећу ћу Фердинанду стрицу,
„А четврту Ради генералу:
„Они ће ми добру помоћ дати!"
Опет пише Палатине бане,
Књигу шаље Јелачићу бану:
„Побратиме, Јелачићу бане,
„Надај ми се за два, за три дана,
„Ето мене теби на ракију,
„Скупа ћемо за столом сједити,
„Каву пити тер се помирити."
Књигу пише Раде генерале,
Књигу пише из Талије равне,
Па ју шаље бану Јелачићу:
„Мили сине, Јелачићу бане,
„Купидер ми Крајишнике младе,
„Ти не купи стара ни нејака,
„Нити купи рђе ни божјака,
„Нег' јунаке, младе витезове,
„По Крајини сиве соколове,
„Па их шаљи мени у Талију."
Књигу штије Јелачићу бане,
Књигу штије, а мила му није,
Па он пише листак књиге бијеле,
Те је шаље у Крајину равну,

И он купи младе Крајишнике:
Оточане, од ока пушкаре,
И Личане, живе прождрлице,
Огулинце, пољубљене синце,
А Слуњане младе витезове,
И Славонце од све Босне равне,
Па их шаље у Талију равну,
Припомоћи старцу Радецкому.
Кад су пошли у Талију равну,
Пометаше пушке на рамена,
Притегнуше жуте телећаке,
Намакоше и на очи чаке,
И одоше у Талију равну
Чета самих младих официра,
А солдата ка' и горе црне,
Даворили кроз Талију равну:
Мили Боже, големих јунака!
Збор збориле младе Талијанке,
Збор збориле, младе говориле:
„Мили Воже, силе Огулинца!
„Мили Боже, лијепа ти су лица!
„Многи ти ће овђе останути,
„И старицу мајку разцвилити,
„И љубовцу у сузам умити.
„И сестрицу с братом раставити!"
Још говоре танке Талијанке:
„Боже мили, лијепа винограда!
„Још је љепша војничка посада:
„Сур' хаљина, модри беневреци,
„Црни ћурци, жутим опточени,
„Пометали своје пушке на се,
„И притегли жуте телећаке,
„И намакли и на очи чаке!

„Мили Боже, големих јунака!“
Они веле Јелачићу бану:
„Ој Бога ти, Јелачићу бане!
„Ми би били и бољи јунаци,
„Да ти нијеси разавио гране,
„Своје гране на четири стране:
„Једну грану у Талију равну,
„Другу грану баш Будиму граду,
„Трећу грану Бечу бијеломе,
„А четврту на турску границу:
„Није мајка родила јунака,
„Откад неста Краљевића Марка,
„Ван што кажу Скендербега бана
„И сад овог Јелачића бана,
„Поглавара од свега орсага!“
Још говоре млади Крајишници:
„Да не вехну по пољу ружице,
„Да не старе код мајке дјевојке!“
Вели њима Јелачићу бане:
„Крајишници, моја браћо драга,
„Ми смо жељни, а ја и сам знадем,
„Да је жељна домовина,
„Брез пушака, а и брез оружја.
„Ми ћемо се кућам повраћати,
„С љубовцам се нашим цјеливати,
„И сестрице колу изводити,
„Брат се с братом вина понапити:
„Онда ћемо пјесме изводити!“

Krajina = granica; krajišniki = graničarji. — Lika in Krbava: pokrajini hrv. Krasa ob Primorju. — *Otočac*, kdor je doma iz Otočca v Liki. — *Kupi-de(r)* = kupiti daj (zbrati daj). — ***božjak***: prosjak. — ***benevreci*** = hlače. — Skenderbeg (Juri Kastriotić), znani srpsko-albanski junak iz 15. veka.

Tugovanje zmaja na Lovčenu.

(Okolj 1860.)

Iza l. 1830. je vladal Črni Gori vladika Peter II. Petrović Njeguš, pesnik „Gorskega Venca“. Takrat se je Grahovo, pokrajina na meji črnogorsko-hercegovski (na zapadu), sedaj v Črni Gori, bunilo proti Turkom, oziroma proti hercegovskemu vezirju Ali-paši Rizvanbegoviću. Grahovu so pomagali Črnogorci (1836). Sramoto turških neuspehov pri Grahovu je štiri leta pozneje hotel izbrisati Čengić-aga (Smrt Smail-age Čengijića). Vladika Petar II. je umrl 1851; pokopali so ga na gori Lovčenu, ki kraljuje nad Kotorom, in to v cerkvici, ki si jo je bil dal sam sezidati.

Petrov naslednik je bil njegov nečak Danilo. Za njegove vlade se je l. 1858. začela velika vstaja v Hercegovini, ki je v svojem razvoju provzročila okupacijo Bosne in Hercegovine. L. 1858. so se Turki utaborili pri Grahovu, a Danilov brat Mirko Petrović jih je sijajno premagal.

L. 1860. pa je bil Danilo v Kotoru zavratno umorjen. Za naslednika si je določil nečaka, Mirkovega sina Nikolo, sedanjega kralja črnogorskega, ki je par let pozneje (1867.) zložil znano pesem „Onam, onamo . . .“

Боже мили, чуда великога!
Стоји јека ломне Горе Црне,
Или дува вјетар у врхове
И од јела размахује гране?
Ил’ пуцају зелене лубарде
На Цетиње насред Горе Црне?
Или бије море у брегове,

Одзив дају горе црногорске,
Страшно јечи Ловћенска планина?
Ал' не дува вјетар у врхове,
Нит' од јела размахује гране,
Нити бије море у брегове,
Него јечи та рањени змаје
На високу Ловћенску планину
Код бијеле светог Петра цркве,
Што је втори Петар саградио,
И у њу је кости сахранио,
Код ње рањен змаје погинуо,
Плаче змаје и сузе прољева,
Врло му се бјеше ражалило
За његова саломљена крила,
Јере су му оба одпанула,
И брчна му пера поскубена.
Зачула га с Дурмитора вила
Сакрај Пиве са Херцеговине,
Зове вила грлом бијелијем
На високу Ловћенску планину,
Рањенога змаја дозиваше,
Још му вила добро јутро зваше.
Ал' рањени змаје одговара:
„Бог и с тобом, с Дурмитора вило!
Али вила змаја питоваше:
„Рањен змају, мој по Богу брате!
Што ти јечиш и сузе прољеваш,
Која ти је голема невоља?"

Ranjeni zmaj odgovori, da mu je eno krilo bilo zlomljeno l. 1835. na Grahovem Polju, ko sta se udarili vojski Ali-paše in vladike Petrovića; a drugo krilo je izgubil pred Kotorom, gradom latinskim — pač umor kneza Da-

nila. Vila ga tolaži, češ, najsi je tudi izgubil krila, najsi mu je poginilo devet bratov, aždaja (kača), ki mu je pretila, je že brez sile:

„Пак чујеш ме, мој рањени змају!
Ако би ти до невоље било,
Ти покликни све редом синовце,
Који јесу родна браћа твоја,
Све ћу ти их по имену казат':
Један стоји равној Арбанији,
Други Боки и у Далмацији,
Трећи стоји земљи Кроацији,
А четврти равној Славонији,
Пети стоји у Сријем богати,
У богати Сријем крај Дунава,
Шести стоји код земље Маџарске,
У широку у емљу Банатску,
Седми стоји у Херцеговину,
Осми стоји у Босну поносну,
А девети у земљу Србију.
То је ваша од старине фала,
Ту је сада и крепост и снага,
Булгарију зови у помоћи,
Они су вам браћа и рођаци,
И они су ваши једновјерци,
Пак распарај немилу аждају,
Затјерај је на столицу стару,
Нека лети паклу нечистому,
Да не ждере Словинске синове,
Што познају Христа спаситеља.“
Змај рањени слуша вилу дивно,
Што Словинска вила говораше.

Pa zmaj, ki mu je govorila vila Slovinska, ni bil zmaj,

ampak Petrović Mirko, ki ga je sokolilo njegovo dete modro, njegov edinec Nikola:

„Мили тата, српска војеводо!
Не бојим се од цара турскога,
Доклен су ми сиви соколови,
Црногорски храбри витезови,
Који знаду Турке дочекати
И јунаштво своје показати
Ради славе и српске обране,
Но не плачи и не руши лице,
Нема посла у плаха главара,
Не страши ми моје Црногорце,
Не вријеђај срца у јунаке,
Но слободи јато соколова."
Мирко гледа мила сина свога,
Метну руку у џеп од доламе,
Пак извади свилену мараму,
Пак са лица сузе отираше,
Сина љуби, пак му говораше,
Пољуби га међу очи црне:
„Благо мене, моје чедо мудро!
Кад си таквог срца јуначкога,
И кад збориш мудро и паметно,
Тресе ми се срце у прсима,
Престаше ми сузе на очима,
Рањено се срце моје смије,
И душа ми Богу зафаљује,
Који ми је тебе обдарио
За похвалу у српску обрану,
Да кољено наше не изчезне,
Да се наше име не испише,
И погани Турци не узвисе."
Пјесма мала на свршетку била,

Сваком Србу на весеље била,
Сваком Србу и сваком Словинцу.

---

lubarda = lumbarda, bomba. — vtori = drugi. — brčna pera = špičasta, skrajnja. — Durmitor, gora v Hercegovini. — Srem: dolnji del Slavonije (proti Belgradu).

* * *

Dodatno naj sledi tu še pesem „Sveti Sava", ki nas uvaja v začetke srednjeveške srbske kulture.

Ustanovitelj srednjeveške srbske književnosti in prosvete vobče je sv. Sava (1169—1237). Njegov oče je bil Štefan Nemanja, početnik dinastije Nemanjićev (na pr. Dušan Silni, Uroš); stopil je v samostan („zakaludjeril" se je) na Sveti Gori ter osnoval tam s svojim očetom, ki je istotako prišel v samostan (1198), znameniti monastir Hilandar (Vilindar), kjer je bil po narodni pesmi pokopan tudi Kraljević Marko. Sava je sam poučeval narod ter pri grškem patriarhu in cesarju izposloval Srbom samostalno cerkev (poznejši patriarhat v Peći). Ustanovil je za Srbe 12 škofij. Gradil je cerkve in samostane („zadužbine") ter dal v tem oziru zgled ostalim Nemanjićem. Spisal je na pr. životopis svojega očeta („Žitije sv. Simeuna" — Simeun, Nemanjino samostansko ime).

Sveti Sava.

Збор зборила господа ришћанска
Код бијеле цркве Грачанице:
„Боже мили, чуда великога!
„Куд се ђеде цар-Немање благо,
„Седам кула гроша и дуката?"
Ту се деси Немањићу Саво,
Па говори господи ришћанској:
„Ој Бога вам, господо ришћанска!

„Не говор'те о мом родитељу,
„Не говор'те, не гријеш'те душе:
„Није бабо расковао благо
„На наџаке ни на буздоване,
„Ни на сабље нн на бојна копља,
„Ни добријем коњма на ратове;
„Већ је бабо потрошио благо
„На три славна Српска манастира:
„Једну бабо саградио цркву:
„Б'јел Вилиндар насред горе Свете,
„Красну славну себе задужбину,
„Вјечну кућу на ономе св'јету,
„Да се њему поје летурђија
„Оног св'јета, као и овога;
„Другу бабо саградио цркву:
„Студеницу на Влаху Староме,
„Красну славну мајци задужбини,
„Својој мајци царици Јелени,
„Вјечну кућу на ономе св'јету,
„Да с' и њоізи поје летурђија
„Оног св'јета, као и овога:
„Трећу бабо саградио цркву:
„Миљешевку на Херцеговини,
„Красну славну Сави задужбину,
„Вјечну кућу иа овоме св'јету,
„Да с' и њему поје летурђија
„Оног св'јета, као и овога."
У глас викну господа ришћанска:
„Просто да си, Немањићу Саво,
„Проста душа твојих родитеља!
„Проста душа, а честито т'јело!
„Што носили, свијетло вам било!"
„Што родили, све вам свето било!"

И што рече господа ришћанска
На састанку код бијеле цркве,
Штогођ рекли, код Бога се стекло.

Gračanica, monastîr (samostan) pri Prištini na Kosovem Polju. Dve leti je tu počivalo truplo carja Lazarja.

Dečani Visoki, monastir pri Prizrenu, ustanova (zadužbina) kralja Štefana Dečanskega. Samostan je bil za turškega gospodstva pod zaščito rusko; zato Turki edino v tem samostanu niso mogli zabraniti zvonjenja.

Studenica v južnozapadni Srbiji.

Stari Vlah: del južne Srbije.

Milješevka; v Hercegovini.

se djede: se je del(a,o). — nadžak: kij.

Napomena.

U „Književnom dodatku“ prvoga izdanja ove knjige istaknuta su načela, koja su me vodila, što se tiče izbora pjesama, izvora, razvrstavanja gradje, tumačenjâ i priredjivanja teksta, pa to ovdje ne ponavljam. Ali i ako sam se držao istih načela, ovo je drugo izdanje ipak znatno promijenjeno, a s jedinom težnjom, da knjiga bude što bolja i da što ljepše odgovori svojoj svrsi, pa sam zato veoma rado uvažio i veću čest primjedaba recenzenata I. izdanja, gg. Dr. J. Modestina i Dr. N. Andrića.

Najvažnija jest promjena, što je izostavljeno nekoliko pjesama, koje nemaju bitno značenje u svojim ciklusima, a dodate su druge, važnije za cjelovitost ove zbirke.

Od novo dodatih pjesama uzete su: 1) iz Kačićeva „Razgovora ugodnog“ pjesma „Ženidba Sibinjanin-Janka“; 2) iz Bogišićeva zbornika starih narodnih pjesama „Sestra Ivana Hrvaćanina“, a iz rukopisnih zbornika Matice Hrvatske pjesme: „Dvori Ivana Karlovića“, „Ban Zrinjanin i Begzada djevojka“ te „Ivan Senjanin i Mujo Kladušanin“.

Pripis Dr. Fr. Ilešića: Matici Slovenskoj činilo se potrebnim, da pjesmama starijih vremena ove knjige dodamo nešto i iz mladje, pokrajinske narodne epike (vidi o tom predgovor, str. 6.). To je bilo tim nužnije, jer većini Slovenaca nije ni poznato, da ima hrvatsko-srpske narodne epike ćak iz XIX. stoljeća. Radi odredjenog nevelikog opsega ove knjige mogli smo iz novije narodne epike priopćiti samo vrlo ograničeni broj takovih pjesama, pa i od tih neke samo u izvatku. S ovoga razloga morale su izastati muhamedovske

narodne pjesme, jer su veoma dugačke, a uostalom u njima ima suviše turskih riječi, što bi smetalo Slovencima kod čitanja.

Pjesme junačke novijih vremena izdane su u IV., VIII. i IX. knjizi Vukova zbornika u državnom izdanju. (Novo sakupljene „Crnogorske junačke" počeo je izdavati na Cetinju Gjorgje M. Dragović-Gjuričković, pješadijski kapetan, knjiga I. 1910.). Pjesma o Jelačiću banu uzeta je iz „Narodne Pjesmarice", izdala „Matica Dalmatinska" 1912.

Pjesme baladnog karaktera kao i „ženske pjesme" izaći će u posebnoj knjizi.

U Zagrebu i Ljubljani krajem decembra god. 1913.

Dr. Fr. I. *Dr. B. V.*

TOLMAČ.

A.

O čitanju verzov.

Hrvatsko-srbske junaške narodne pesmi so vse zložene ali kot „bugarštice“ v dolgih verzih s pripevki ali v desetercih. O bugarštičah gl. spredi str. 20 sl.).

V desetercih je zloženih tudi več slovenskih narodnih pesmi (n. pr. „Mlada Breda“, „Lepa Vida“ itd.).

V slovenski metriki imenujemo ta deseterec narodnih pesmi (nahaja se često tudi v hrv.-srbskih „ženskih“ narodnih) „trohejski deseterec“, ker ga merimo trohejski.

Toda tako merjenje po trohejih (oziroma jambih, daktilih itd.) in vsled tega ta izraz se ne prilega za hrv.-srbski deseterec, ki se je prvotno družil z narodno glasbo.

Desetercev, kakor jih čitamo torej v tej knjigi, ni skandirati na trohejski način, ampak besede je čitati z navadnim naglasom besedi ter se pri tem držati samo te pravilnosti:

Deseterec razpada po svoji zgradbi v dva „členka“; prvi členek ima štiri zloge, drugi pa šest, a med njima je odmor.

Lepa Vida | je ob morju stala.
Uranila | Kosovka djevojka.

To je edini zakon srbohrvatskega deseterca; določene izmene naglašenih in nenaglašenih zlogov v njem ni. (Podrobneje o tem dr. Drechsler v I. izdanju svojih „Izabranih Nar. pjesama“ in Maretić v „Metriki narodnih naših pjesama“, Rad 168, 169.).

B.

Slovniško navodilo.

Dovršni pretekli čas (aorist: za enkratna, hipna dejanja):

1. čuh = sem čul	1. čusmo = smo čuli
2. ču = si čul	2. čuste = ste čuli
3. ču = je čul	3. čuše = so čuli

Slično:

1. rekoh = sem rekel		1. rekosmo = smo rekli
2. reče = si rekel		2. rekoste = ste rekli
3. reče = je rekel		3. rekoše = so rekli

V tej zbirki pesmi nahajamo na pr. sledeče aoriste:

1. oseba ednine: ja bih, udarih, vidjeh, nadjoh (od: najti), pogiboh (od: poginuti), smedjoh (od: smjeti).

2. oseba ednine: ti zgubi = ti si pogubil; ti vidje; ti ustreli; ti ode = ti si odšel; ti posječe.

3. oseba ednine: on (ona) doletje, vidje, ne htje = ni hotel, razbolje se, procvilje; priveza, ugna, zakla, kaza, zasta, sta (od: stati); zape (od: zapeti), poče (od: početi), nače, uze = je vzel (začel); odbi, obi, povi se; podviknu, vrnu, pisnu, prosu, začu, sinu; — ode = je odšel, ostade, trže, stade, namače (namaknuti), smjede (od: smeti), skine, izgibe (od: izginuti).

1. oseba množine: sastasmo se, načinismo, rastadosmo.

3. oseba množine: posipaše, uzeše, oboriše, završiše, htješe itd.; povedoše, sjedoše, zadadoše, izljegoše.

Nedovršni pretekli čas (imperfekt, za trajajoča, večkratna dejanja):

1. pletijah = sem pletel	1. pletijasmo
2. pletijaše = si pletel	2. pletijaste
3. pletijaše = je pletel	3. pletijahu.

V tej-le zbirki je impf. na pr.: 1. oseba ednine: stajah = sem stal; — 2. os. ednine: ti bješe = ti si bil: 3. os. ednine: moljaše = je molil; stajaše, pisaše, obaraše, hajaše, dolažaše, besjedjaše, bijaše (bješe, biše, beše), kunjaše se, sjedjaše, mogaše, govoraše, šćaše = je hotel; — 3. os. množine: zvahu, kazahu, propušćahu, jezdijahu, vodjahu, bjehu (bihu) = so bili.

Prihodnji čas: pisat ću - pisal bom; pisat ćeš; pisat će; pisat ćemo; pisat ćete; pisat će = pisali bodo.

Za nominativ služi vokativ (na -e ali -u): Gradi kralju (mesto: kralj), piše Vukašine, vidi Urošu, naručio je care, car Stjepane, jedno jeste Milošu, Vuče je opravio (Vuk je . .), otpisuje Jelačiću bane.

Instrumental se rabi krajevno: Urvinom planinom (po Urvini planini), jezdijahu goricom zelenom, bjehu planinom zelenom.

Gen. plur. na -a: mnogo gora, pet mjesta, sestara, sinova . . . = mnogo gor, mest, sester, sinov . . .

Dativ se rabi za izraz krajevnega cilja: Odbjeći turskom car Muratu (k carju), ona ode svom bijelu dvoru, odleti visokoj planini, odoše krajini Vidinskoj, dodje studenu bunaru, dodješ Smederevu tvome, leti junak dvoru, stoji ravnoj Arbaniji, bili su kraljevu šatoru.

Stara krajša oblika pridevnika: Pita vjerna slugu (vernega slugo) za dobra prijatelja (za dobrega . . .), u stara Jug-Bogdana (pri starem), napijemo se hladna vina (hladnega), u bijelu gradu, ne kupi stara ni nejaka (starega niti nejakega), iz zelena perivoja, ispod bijela grada, prije žarka sunca, na kneževa mlada barjaktara (na kneževega mladega . . .) , majka tvrda srca bila (trdega srca), dobila sam ranjena junaka (ranjenega), imaš grdna dušmanina, u loša junaka (pri slabem junaku), što samrtnu treba (kar smrtnemu treba), gola ću te voditi (golega te bom vodil).

C.

Slovarček.

Adet: običaj
aferim: bravo!
amanet: zalog
ametice: popolnoma
amo: sem
aršin: laket
ar (ahar): konjski hlev
avaj: joj
aždaja: zmaj

Babo: oče
baka: starka
bar: vsaj
barjaktar: zastavonoša
barut: smodnik
bašča: vrt
baština: dediščina
be: (turški vzklik)
bedem (beden): zid
berber: brivec
bijeda: obdolževanje
bitan: bistven
blizanci: dvojčki
boginje: osepnice
bogoraditi: beračiti
bora mi: Boga mi!
boraviti: bivati, muditi se kje
brajen: brat
brak: zakon
budući: ker
brašno: moka
bud da: bodisi, dasi
budžak: vogel, kot
bunar: vodnjak
burma: prstan
bus: grm, busija: zaseda

Ciknuti: počiti
cjelivam: poljubljam
crljen (crven): rdeč
crvenika: rdeče vino
cura: deklica
ća: daleč
ćador: šator
čarape: nogavice
čardak: grad s stebri
ćasmo (od: hoteti): smo hoteli
čedo: otrok
čelik: jeklo
čeljade: človek, oseba
ćemer: pas za denar
čest: del
čitav: cel
čizma: škorenj
čoban: pastir
ćorda: sablja
ćurak: suknja s krznom obrobljena
ćutim (ćutjeti, ćutati): molčim

Da (str. 231): medmet, pri vzkliku
dakle: torej
danguba: izguba dneva, časa; to, s čimer se čas porabi
danju: podnevi
de (ded, dede, deder): hajdi! donesder: daj prinesi!
delija: junak
desim se: nahajam se
divan: posvetovanje, razgovor
divaniti: razgovarjati se
dizdar: vratar trdnjave
djavo (diabolus): vrag
dje (= gdje): kje, kjer, kako da . . .
djeno = gdje(no): kjer
djerdan: ogrlica
djetić: moška oseba, mladenič
djever: svak (možev brat); drug pri poroki
djeverli: kakor djever
do (str. 132): razen
do dva pobratima (str. 32): približno dva . . . = dva („do" izgubi vsak pomen)
dodijati: omrzeti, neprijeten postati
dodir: stik
doduše: sicer
dohvatim se: dotaknem se
doista: zares
dok(e): dokler
dolama: dolg narodni plašč
domalo: za malo časa; kmalu
donijeti: donesti
doprijeti: doseči, dospeti; dopirati, dosezati
dorat: konj vranec
dosad: do sedaj
dosaditi se: siten postati
dosjetljiv: kdor se brzo znajde
doskora: do pred kratkim
dostići (gnem): dohiteti
dotjerivati: izpopolnjevati
drum: cesta
dublji: globlji
dušek: blazina
duvan: duhan
duvati: pihati
džigerica (crna, bijela): jetra, pljuča

E (str. 10): da . . .
eda (str. 146): ali . . . ? (vprašanje in čudo)
er (e) = jer; ker

Gaditi: delati, da se kaj pristudi
gdje: kje(r)
gdjegdje: kjer kjer = tu pa tam
gdjegodj: kjerkoli
golem: velikanski
gorak: bridek
gotovo: skoro
graničast: vejat (grana)
grdan: grd, strašen, silen
grlašce: grlce
gr'oce: grlce
guja: kača
gvozden: železen
gvoždje: železo

Halka: zapah pri vratih
harač: davek od osebe
hodža: mohamedanski svečenik
hrlo: brzo
hvajda (fajda): korist
hvatati: loviti

Ijem: jem
ispratiti: ven spremiti
ispričavam: opravičujem
ističem: poudarjam
istom: šele; komaj da
istru(h)nuti: strohneti
iščezavam (iz-č . . .): ginevam
iščupati (iz-č.): izpuliti
išetati: izšetati
išupljan (iz-š.): izdolben
itati (= hitati): metati
izlјeći (izljegnem): ven priti
izmet: služba
iznijeti: iznesti
izvadim: ven vzamem
iženiše: iz-ž . . .

Jacija: čas pete turške molitve
jamačno: zanesljivo, sigurno

jastuk: blazinica, polšter
jeda = eda: ali? da . . .
jer (a): ker
jošće = još: še
joštere = još: še
juriš: naskok
jutros(ka): danes zaran

K(a): k
kad: kdaj, kadar, ko
kada (kaduna): dama
kadar sam: sposoben sem, morem
kadifa: žamet
kakogod: kakorkoli
kaldrma: tlak
kaludjer: menih
kami: kamen
kanda: kakor da
kandilo: večna luč (pred svetimi podobami)
kandžija: bič
kano: kakor
kapija: vrata
ḱaroca: voz
kat: nadstropje
katkada (kad): kdaj kdaj, včasih
kaurin: kristjan (za Turke nevernik)
kavga: prepir
kavgadžija: prepirljivec
kesa: mošnja
kiridžija: voznik
klisura: klanec
kljast: pohabljen
koban: usoden
kod: pri
kolijevka: zibelka
konak: prenočišče, dvor
konofit: morda (= kenovar): rdeč kamen? (ali kenopot?)
kopile: nezakonsko dete
koprena: tančica
kore (plur.): nožnice
kosa: lasje
košulja: srajca
kovča: zaponka
krioce: krilce
kračun: kvaka, zapah
krčag: vrč
kreč: vapno
kreka: kričanje, regljanje
krst: križ
kucati: trkati, biti
kučka: psica
kudgodj: koderkoli
kuditi: zlo govoriti o kom
kuja: psica
kuka: čavelj, klin; kramp
kukati: žalovati
kula: trdnjava, grad
kulaš: konj-sivec
kum venčani: priča poročna
kupina loza: robidnica kakor trta
kurjak: volk
kutija: škatla

Lagan: lahek
lasno: lahko
lele: o joj!
lever: vojak s cesarsko plačo
lice: oseba
ličnost: osebnost
lišce: ličece
ljaga: mudež
ljuljati se: zibati se
loman: kar se lomi, kršen
loš: slab, malovreden
lozica: mala trta
ložnica: ležišče
lud: blazen, neumen
lula: pipa

Ma (str. 88, 203): najsi tudi
malaksati: opešati
manastir: samostan
mani (str. 187): zaman
marama: robec
mastilo: tinta
mašiti se: seči po čem
mašta: domišljija
matica (st. 125): kraj, kjer reka najhitreje teče
medanak (strana 195): = mejdan(ak)
mejdan: bojišče, boj
mejdandžija: junak bojišč
mene(ka) [213]: mene
mil (od mila): od miline, ljubeznivosti
milost: (tudi) ljubezen
milošta: ljubav
miraz: dota
miris: vonj
misa: maša
mljezinica (mezimica): kot zadnja rojena
momak: fant
momče: fantič
mrčati (im): na koga hud biti
munja: blisk

Nad(a)mnom: nad menoj

nadničar: dninar
nadoći = na-doći: zraven priti
nadómak: blizu
nago (za nago): zares
nahija: ozemlje
najvoljeti koga: najrajši koga imeti
nakiti se vinom: okrasiti se z vinom, nasrkati se ga
nalazim: nahajam
namiriti dušu: zadovoljiti
napokon: nazadnje
napolje: ven
naporedo (red): drug poleg drugega
nas(ke): nas
nasta (str. 193): je začel (nastanem)
nauditi: kako zlo prizadeti
nazorice: od daleč (tako da ga še vidiš, zreš)
neimar: zidar-mojster, stavbenik
nejačak: nejak, slaboten
nek(a): naj
nekmoli (= kamoli): kaj šele
nemoj (ugrabiti): ne daj, ne ugrabi
neštedice: brez štedenja, brez prizanašanja, nemilo
neznabožac: pogan
nići (niknem): vzkliti
niko (= nitko): nikdo
niz (bijele dvore): dol po
njisak: rezgetanje
noćas: nocoj
nu: (medmet!) daj no!
nut(o): evo! glej!

Obadjem: obidem
obalim (ob-valim): porušim
obaljujem: rušim
obeznaniti se (bez, znan): onesvestiti se
obiknem (obići): navaditi se (običaj)
obradjujem: obdelujem
obljubiti: poljubiti (popoljubljati)
oborim: porušim
obrvati (rvati): podreti, premagati
obući: obleči
obuhvaćam: obsegam
očajan: obupen
odaja: soba
odakle: od kod
odatle: od tod
odavle: od tod
odi (str. 186): hodi
odića (odjeća): obleka
odijelo: obleka
odmetnuti se (u hajduke): oditi, odpasti
odneti (odnijeti): odnesti
odocneti: zukasneti
odredjen: določen
odvrgnem se: odpadem
odžak: palača
oka: mera in utež, $2^{1}/_{2}$ funta, 4 litre
okaniti se česa: opustiti kaj
oko: okoli
okršaj: kreševo, poboj
ološati (loš): oslabeti
ondje: tam
opojati (pojem): nagrobne molitve ob kom zapeti
opsada: obleganje
optočiti: obrobiti
orsag (madž.): dežela
osjećaj: čut
osjetim: občutim
ostava: zalog
osvanem: zasijem
osveštavam: posvečujem
otale: od tod
ote: hote (197)
otežati: težek postati
otić: oditi
otimljem (otimam): jemljem
otištem: odtiskam
otmjen: fin
otole(n): od tod
otpremati: odpravljati
ovakav: tak
ovdje: tu
ovuda: tod

Pače: marveč (dà, celo)
pak(e): pa
papuča: šolenj
pašanac: ženine sestre mož
pašče: ščene
pazar: trg, sejem
pendžer: okno
penjem: dvigam
perivoj: park

pisnuti: črhniti
pištim: sikam
pjevac: petelin
plinke diliti (plijenke dijeliti): plene deliti
plino (199): plen
pljačka: plen, pustošenje
pobolji: precej boljši, dober
pobrkati: zmešati
pobro: pobratim
poćerati: potjerati (potirati)
poči (podjem): po-iti
podno (po dno): doli pod
podraniti: rano vstati
podrum: klet
pogan: nečist
pogiboh (od: poginiti): sem poginil
poharati: popustošiti
poharčiti: porabiti
pojas: pas
pokajem: osvetim; p. se: kesam se
polako: počasi
polovan: (pol) ponošen
pomen; omemba
pomenuti: omeniti
pomnjiv: pazljiv
pomol (na pomolu:) blizu (nasproti pomoliti)
pomožtice (206): sestavine mosta
podnijeti: ponesti
po put: kakor
pored: poleg
poredim: v red postaviti, primeriti
poredjivanje: primerjanje
porez: davek
poricati: preklicevati, zanikavati
porodica: rodbina
posrtati: omahovati
posvadjati se: prepirati se med sebòj
potjera: zasledovanje
potkititi: izkrasiti
potonji: zadnji
potražim: poiščem
pouzdan: zanesljiv, zaupen
pouzdati se: zaupati, zanašati se
povelja: diploma
povodim se za kim: ravnam se po kom
pratiti: spremljati
pratnja: spremstvo
pravda: pravica
pred(a) njih: pred
preljùba: prešestvo
prema tome: v primeri s tem, po tem
preneražen: ostrmel
prepanuti se (prepadnem, padem): ustrašiti se
prepukli (siromah): gol, čisto ubog
preturiti: prevreči
preudati se: se z drugim poročiti (o ženski)
prevrćem: prevračam
prezime: priimek
prî = prije: prej
priboljeti: preboleti
pribor: priprava (orodje)
pričestiti: obhajilo dati
pričinja se: dozdeva se
prid(a): pred
prije (njega): pred
prihvatiti Boga: sprejmem pozdrav in odzdravim
prikučiti se: se približati
prionuti: (obviseti ob čem) oprijeti se česa, pristati
prividjaj: (videz) slika domišljije
prodjem: mimo idem, minem
prosac: snubač
proto = protopop: prvi svečenik, nadsvečenik
prozor: okno
proždrlica: požeruh
prštati: šumeti, pokati (o vodi, vejevju)
pržina: pesek, prod
pucati: pokati
puk: ljudstvo
pučanin: človek iz ljudstva (naroda)
punica: tašča
put (Rijeke): proti
putir: kelih

Rakija: žganje
rano (233) hrano: zvalnik od „hrana" = o milo dete! o duša!
rasturiti: razmetati
rat: vojna

ratnik: bojevnik
razniti (razniše): raznesti
rdja: rja; nič vreden človek
rdjav: grd („rjav")
redjam se: vrstim se
redom: po redu, po vrsti
riznica: zakladnica
rječit: zgovoren
rjuho: obleka
ročište: kraj, kjer je urečen sestanek (napovedani rok)
ručak: zajutrk
ručni djever: nevestin drug
rukosad: vinograd, ki je moj nasad
rupa: luknja, jama
rušpa: beneški cekin

S(a) šta: radi česa
Sadahna (193) = sada: sedaj
sad(ara): sedaj
sadržaj: vsebina
sag: preproga
sanduk: zaboj
sasmrt: smrt
sebe(ka): sebe
sećam (sjećam): spominjam
seja (sela): sestra
shvatiti: razumeti
side (od: sisti = s jesti): je začel(a)
sidjem: dol (idem) stopim
sijed: siv
sitan: droben
sjećam: spominjam
sjen: senca
skela (219): brod
skinuti: sneti
skitati se: potepati se
sklon: naklonjen
skrovit: skrit
skut: rob, prednji del haljine, haljina
sleći se (vojska): zgrniti se
sloboditi: sokoliti, hrabriti
slovo: črka
smaknuti: dati usmrtiti
smedj: rjav
smetnuti: dol deti; s uma: pozabiti
smutiti se: zmotiti se
smutnja: zmotnjava, neprilika
snaga (57): moč; telo
snašica (snaha, snaša): bratova ženica, nevestica
snažan: močan
sofra: miza
spahiluk: vlastelinstvo, graščina
spoljašnji: vnanji
spomenuti (pominjati): omeniti, omenjati
sporedan: postranski
sprava: orodje
sprema: kamor se kaj spravlja, shramba
spremati: pripravljati
spremiti: pripraviti
srdašce: srčece
sretati: srečavati
stati (stanem): obstojim, ustavim se; nastopim, začnem; ni mi stalo: ni mi bilo do tega
sterati (sterem): razprostirati, pogrinjati
steže (od: stegnuti): je stegnil, napel
sto(l): miza
straho (187): = strah
štogod: karkoli
studen: mrzel
sudija: sodnik; sodstvo
sudjenica: (usojena) nevesta
sujevjerje: praznoverje
sur: sivkast
susret: srečanje; u susret: nasproti
susritila (200) prim. susretati, susresti: srečala
suvi: suhi
smjeran: ponižen
sustignem (sustići): dohiteti
suvremen: sodoben
svadja: spor
svagda: vedno, vselej
sveštati: posvečati
svetiti (osvetiti): maščevati
svuda: povsod

Šaka: pest
šalj-de (211) = šaljide: daj pošlji!
šarovit: pisan
šćaše (od: hoteti): hotel je

ščekati (s-č . . .): pričakati
ščepati (s-č...): zgrabiti
šćeše (od: hteti): so hoteli
šećer: sladkor
šeću: šetajo
šer (šeher) varoš: mesto
štiti: čitati
štogodj: karkoli
štonō = što: kar, ki
štrcati: brizgati
šura: svak
šurjak: svak
šutim: molčim

Ta: saj; — včasih v pesmih brez pomena
taban: podplat
tad(e), tada: tedaj
tavan = taman: temen
tavan: strop, podstrešje
tavna (tavnica): temnica
tavnica (tamnica): ječa
te: ter; što je tebi te si roniš suze: kaj je tebi, da . . .
te = hte: hote
tebi(ka): tebi
tek(e): samo, komaj da..
ter(e): ter
timar: češljanje konj; posestvo najeto
trag: sled
tražiti: iskati, zahtevati
trčati: bežati
trgla (od: trgnuti 105): zgrabila, udarila
trostruk: trojen
trpeza: miza
trunak: trščica; nema ni truna: ni nič
turiti: vreči
tu(te): tu

U (njega, u majke): pri..
ubav: lep
ubrus: obrisača
udaja: možitev
udavati: možiti
ufatiti (uhvatiti): ujeti
uglaviti: utrditi, določiti
ugodnik: kdor ugaja
ugovarati: dogovarjati se, pogajati se
uhititi: uloviti
ujko (ujak): ujec, stric
umoriti: utruditi
(u)natrag: nazaj
uoči boja: pred . . .
uraniti: rano vstati
uši: ušesa
utjecaj: vpliv
u-to: med tem
utvara: domišljija
uveče: na večer
uvijek: vedno
uz (bedeme): poleg . . .
uz(a) se: poleg sebe, ob sebi
uzalud: zaman
uzdati se: zanesti se
uzeti: začeti
uznijeti: vznesti
uzvik: uzklik

Vadim: ven jemljem
valja (proći): treba
valj(a)da: (velja da . . .), najbrž
varoš: mesto
vazda: vedno
važem (vagati): tehtam
već(e): temveč, ampak
već(e): že
većma: bolj
veoma: jako
vidam: zdravim
vidjen: ugleden
vikač: kričač, klicatelj
vis: višina
vita rebra (vitka): kriva
vjeriti: (na vero vzeti), snubiti
vjerenica: nevesta
vlastela: plemstvo, graščaki
vlaški: kar je last Vlahov, običajno: pravoslavnih Srbov
vojno: soprog
vrebam: prežim
vrijedjam: žalim
vrstan: izvrsten
vučem: vlečem

Zaboravim: pozabim
zacijelo: sigurno, zanesljivo
zač: zakaj
zaćeram: zatjeram, zatiram
zadužbina: ustanova (za dušo)
zaglavim: (glavo izgubim), poginem
zagrćem (zagrtati): zagrinjati
zahvatim: zagrabim
zajmiti: zajeti, pred

seboj tirati; posoditi
zakaludjerim se: pomenišim se
zakliktati: zavpiti (kakor žolna)
zalamati: rezati (v vinogradu)
zametak: začetek sadu (zarod); začetek
zametati (kavgu): začenjati ...
zametnuti: zaploditi, začeti
zanat: obrt
zao: zel, hudoben
zaovica: zalvica (moževa sestra), svakinja
zar ..?: ali .. mar ..?
zaratiti: zavojščiti
zaručnik: ženin
zastati: naleteti
zatjecati se: zaobljubiti se
zavadim: sprem
zavjeriti se: zadati vero (besedo)
zazor (proći se zazora): nejevoljno gledanje na kaj, sramotnost
zbilja: istinitost
zelenko: sivec
zgubiti: pogubiti
zulum: nasilstvo
zulumćar: nasilnik

Ždral: žerjav
žežijahu (od: žežem, žgati): so žgali
žudjeti: poželenje imeti po čem

Cirilica in latinica

(Azbuka in abeceda).

	Cirilica tiskana	Cirilica pisana	Latinica			Cirilica tiskana	Cirilica pisana	Latinica	
1	А а	А а	A a		16	Н н	Н н	N n	
2	Б б	Б б	B b		17	Њ њ	Њ њ	Nj nj	
3	В в	В в	V v		18	О о	О о	O o	
4	Г г	Г г	G g		19	П п	П п	P p	
5	Д д	Д д	D d		20	Р р	Р р	R r	
6	Ђ ђ	Ђ ђ	Gj Dj đ	skoro = dž	21	С с	С с	S s	
7	Е е	Е е	E e		22	Т т	Т т	T t	
8	Ж ж	Ж ж	Ž ž		23	У у	У у	U u	
9	З з	З з	Z z		24	Ф ф	Ф ф	F f	
10	И и	И и	I i		25	Х х	Х х	H h	
11	Ј ј	Ј ј	J j		26	Ц ц	Ц ц	C c	
12	К к	К к	K k		27	Ћ ћ	Ћ ћ	Ć ć	(mehki č iz „tj".)
13	Л л	Л л	L l		28	Ч ч	Ч ч	Č č	
14	Љ љ	Љ љ	Lj lj		29	Џ џ	Џ џ	Dž dž	
15	М м	М м	M m		30	Ш ш	Ш ш	Š š	

Cirilica ima, kakor je razvidno, pesebne črke: б, г ђ, ж, л, љ, н, њ, п, т, ц, ћ, ч, џ (v tujkah), ш.

Sledeče črke pomenijo drug glas nego v latinici: в, д, u, р, с, у, х.

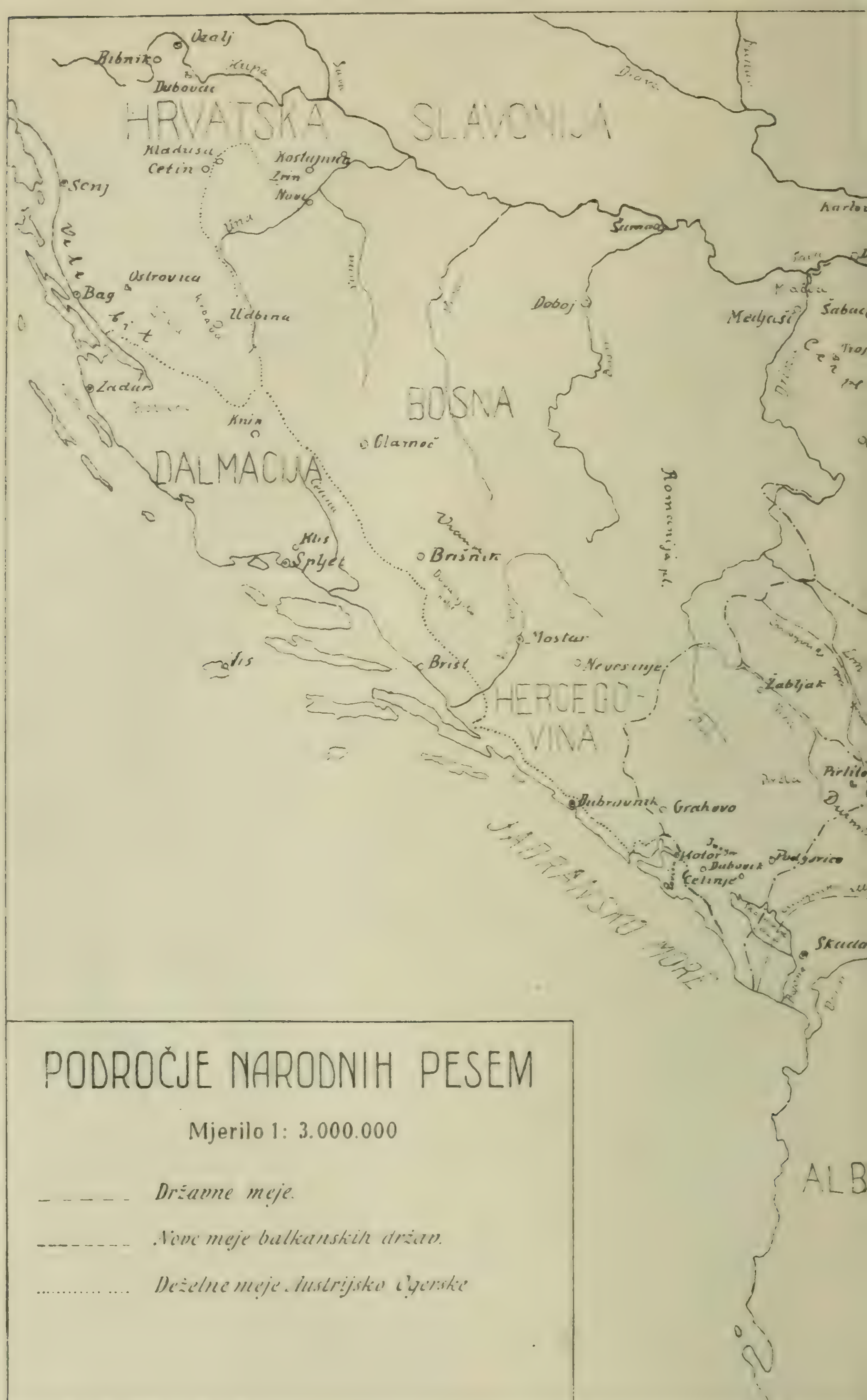
V abecedi in azbuki je za isti glas ista črka; а, е, (з), ј, к, м, о, (т), ф.

SADRŽAJ.

O junačkim narodnim pjesmama.

Junačke narodne pjesme.

Junaške pesmi novejših časov.

PODROČJE NARODNIH PESEM

Mjerilo 1: 3.000.000

_ _ _ _ *Državne meje.*

_._._._. *Nove meje balkanskih držav.*

.... *Deželne meje Austrijsko Ugerske*

UGARSKA
KARAVLAŠKA
Smederevo
Dunav
Brzapalanka
Mirocˇ pl.
Topola
SRBIJA
Bregovo
Vidin
Dunav
Morava
Studenica
Raška
Toplica
BUGARSKA
Mitrovica
Vučitrn
Zvečan gr.
Priština
Morava
Šara planina
Prizren
Kačanik
Velbužd
Rilo pl.
Plovdiv
Marica
Skoplje
MAKEDONIJA
Prilip
Vardar
Mesta
Bitolj
(Monastir)
Seres
Solun
Egejsko more
Hilandar
IJA

